

ANC

Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya

ENTRE LA DONACIÓ I LA COMPRA. LA RECUPERACIÓ DEL PATRIMONI DOCUMENTAL PRIVAT

El present número del Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya es dedica monogràficament a presentar el contingut de nou fons documentals ingressats al llarg de l'any 2007, cinc d'ells a títol d'adquisició a càrrec del pressupost del Departament de Cultura, i quatre com a donació atorgada pels seus propietaris. Un primer grup de fons són els nobiliaris, i en aquest sentit presentem la compra de dos fons molt representatius de la noblesa catalana, el del *Llinatge Mercader comtes de Bell-lloc*, i el *Llinatge Blanes-Centelles i Saavedra*. Aquestes dues operacions han permès integrar en el patrimoni públic els arxius de dues cases nobiliàries de significació diferent: mentre que els Mercader formaven part d'aquella noblesa genuïna i immemorial, molt pròpia de Catalunya, que obtingué tardanament el títol del regne, els Blanes-Centelles corresponen a una casa nobiliària procedent de l'antiga cavalleria feudal, que feia remuntar els seus orígens a la mateixa Marca Hispànica. El fons Blanes-Centelles incorpora, a més, l'arxiu dels Saavedra, un llinatge d'origen murcià que posseï importants senyories al País Valencià. Completant aquest panorama de fons familiars, l'ANC va rebre en donació l'arxiu empresarial i patrimonial de la Família Nadal, molt representativa de la burgesia de finals del segle XVIII que protagonitzà la primera revolució industrial. Aquest fons fou donat a la Generalitat de Catalunya pels germans Nadal i Caparà. En l'apartat de fons personals hem d'esmentar en primer lloc els fons documentals de tres personalitats del segle XIX: el fons *Josep Puig i Cadafalch*, el fons *Narcís Verdaguier i Callís i Francesca Bonnemaison* i el fons *Josep Vilaseca i Mogas*, els dos primers adquirits pel Departament de Cultura i el darrer rebut en donació del senyor Fèlix Vilaseca Anglada. Encara, dins d'aquest grup de fons personals, cal remarcar el fet que *Fèlix Martí* ha atorgat donació del seu fons personal a la Generalitat, amb documents molt valuosos de la seva activitat en organismes internacionals durant les darreres dècades. I, finalment, els fons fotogràfics de l'ANC s'han enriquit amb l'adquisició d'una part del fons *Colita*. En conjunt, com a resultat de les esmentades actuacions, l'ANC ha ingressat 739 pergamins, 142,24 metres de documentació textual, 380 rotlles de plànols i més de 25.000 imatges. En els fons es conserven documents des del segle XI amb un nombre significatiu de peces singulars i rellevants. La major part dels fons s'han adquirit juntament amb els drets de la propietat intel·lectual.

L'esforç inversor del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya per fer accessible el patrimoni

Editorial

SUMARI

Editorial / 1

Temes

Arxius de la Noblesa

El Fons Llinatge Mercader, comtes de Bell-lloc / 2

El Fons Llinatge Blanes-Centelles i Saavedra / 12

Arxius de la Burgesia

El Fons de la Família Nadal de Barcelona, i els seus negocis / 15

Arxius de Personalitats de Catalunya

La fi de la tercera guerra carlina a la zona Centre a través del testimoni de Josep Vilaseca i Mogas / 17

El Fons Narcís Verdaguier i Callís i Francesca Bonnemaison / 19

L'ingrés de l'arxiu de Josep Puig i Cadafalch a l'Arxiu Nacional de Catalunya / 25

Fèlix Martí, l'arxiu d'una personalitat catalana d'abast internacional / 28

Arxius fotogràfics

El fons fotogràfic Colita: quatre dècades de professió / 30

Noticiari

El Pla d'Obres Públiques de 1935 és consultable en suport digital / 32

Els llibres d'actes del Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya durant la Segona República consultables a internet / 33

La catalogació dels fons bibliogràfic i hemerogràfic de la Generalitat de Catalunya (Segona República) / 34

El tractament arxivístic del Fons Josep Anselm Clavé / 35

Els Fons dels Nacionalistes d'Esquerra / Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra / 37

Ingressos / 36

Agenda / 39

documental produït i conservat per persones i institucions privades ha rebut un impuls decisiu al llarg del 2007. Sota l'acció mancomunada de la Subdirecció General d'Arxius i de l'Arxiu Nacional de Catalunya, aquesta darrera institució arxivística ha ingressat un nombre considerable de fons documentals d'interès històric rellevant a través de donacions i, quan ha estat necessari, de compres. Es tracta, tanmateix, d'operacions importants i significatives que s'afegeixen a moltes altres actuacions en aquest terreny que l'ANC desenvolupa ordinàriament en compliment de les seves funcions i objectius.

ARXIUS DE LA NOBLESA

EL FONS LLINATGE MERCADER, COMTES DE BELL-LLOC

La recent adquisició de l'arxiu de la família Mercader ha permès integrar en el patrimoni públic un fons documental molt representatiu d'una casa nobiliària catalana, la dels comtes de Bell-lloc. El fons adquirit inclou els arxius de dos llinatges principals i d'altres de secundaris, que en el seu conjunt són molt representatius d'aquella noblesa genuïna i immemorial, molt pròpia de Catalunya, que obtingué tardanament el títol del regne. En el cas dels Bell-lloc, els orígens dels quals es poden remuntar al segle XII, el reconeixement reial no els arribà fins a l'any 1707, regnant a Catalunya Carles III l'Arxiduc. Els Mercader, com a successors dels Bell-lloc, hagueren d'esperar per a obtenir la revalidació del comtat a l'any 1871, quan ocupava el tron Amadeu de Savoia. Tanmateix, aquestes dues famílies i les altres d'incorporades per herència formaren part com a cavallers o ciutadans honrats de l'estament nobiliari per dret propi. Van ser reconegudes i participaren regularment en les institucions catalanes com a nobles, exercint protagonisme en els principals episodis de la història de Catalunya, fins al punt que les respectives trajectòries familiars, cadascuna amb les seves pròpies peculiaritats, són inseparables de la història general del país.

Els llinatges productors del fons documental

Els Mercader (s. XVII-XX)

Els Mercader són un llinatge de ciutadans de Barcelona coneguts des de començament del segle XVII. **Magí de Mercader i Galí** (1629-1700) era corredor de comerç i es dedicà a la política. El 1672 fou elegit cònsol de Llotja i els anys 1673 i 1677 conseller quart de la ciutat. Fou promogut a ciutadà honorat de matrícula el 1693. El seu fill del mateix nom, **Magí de Mercader i Moragues** (1658-1732) obtingué el càrrec de receptor del Mestre Racional de la Corona d'Aragó el 1683 i també es dedicà a la política, essent nomenat membre de la junta econòmica del Principat creada per Carles II el 1692. Simpatitzà amb la causa de l'arxiduc Carles des de la seva elevada posició de conseller en cap l'any 1705 i fou síndic pel braç reial a les corts convocades aquell mateix any. Promogut a cavaller, formà part de la Junta de Braços de l'any 1713 i finalment se n'anà de Barcelona i s'instal·la a Mataró, raó per la qual no participà en la defensa de la ciutat contra els exèrcits de Felip V. Ni ell ni els seus descendents en el segle XVIII van ocupar càrrec de regidor de l'ajuntament borbònic, tot i que mantingueren el seu rang, preeminències i patrimoni. En la nova monarquia creada arran de la victòria sobre les institucions catalanes de 1714, la família Mercader es distingí per la seva dedicació a la carrera militar, arribant a tenir un paper destacat en l'agitada vida política catalana i espanyola en els temps de la revolució liberal. Fou precisament en aquesta època que **Felip de Mercader i Saleta**, nét de Magí, obtingué privilegi de noble del rei Carles IV (1796) pel seu ajut a la guerra contra França.

El patrimoni de la família estava integrat per béns immobles i rendes a la ciutat de Barcelona (residències als carrers de Regomir i Comtal), al seu territori (torres del monestir de Jesús i a Sant Martí de Provençals) i l'anomenada Heretat de Marata a Maçanet de la Selva. A partir d'aquesta base patrimonial, diversos enllaços molt afortunats realitzats entre 1700 i 1824 els aportaren substanciosos increments fins arribar a constituir un patrimoni variat i molt consistent. El 1700 va tenir lloc el casament de Magí de Mercader i Moragues amb **Francesca de Sabater i Sitges**, filla de Gaspar de Sabater, ciutadà honrat de Barcelona. D'aquest enllaç, els Mercader reberen una heretat a Sant Martí de Provençals, diverses peces de terra i censos al Pla de Barcelona i el patrimoni de la família Sitges a Tarragona. L'any 1724, per l'enllaç matrimonial de Josep de Mercader i Sitges amb **Maria de Saleta i Desclapers**, van rebre l'herència Desclapers del terme del castell de Palafolls (Maresme), constituït per una casa a Vilanova de Palafolls (Malgrat de Mar), els masos Desclapers i Estornell situats a la parròquia de Sant Genís de Palafolls i diversos censos i delmes en el terme del castell esmentat.

L'entroncament més important, des del punt de vista patrimonial, va tenir lloc el 1764, arran del casament de Felip de Mercader i Saleta amb **Maria de Sadurní i Cànovas**, filla única del mercader Josep de Sadurní i Nadal. La núvia era l'hereva universal d'un patrimoni enorme radicat a Barcelona i estès per diverses vegueries. D'una banda un lot de finques a la Ciutat Comtal, entre els quals sobresortien les cases al carrer de Lledó, conegudes a partir de l'enllaç com a Palau Mercader, i diverses heretats agrícoles a Sant Martí de Provençals, Sant Adrià del Besòs, Santa Maria de Cornellà, Provençana i Gavà. D'altra banda, els Sadurní posseïen les baronies jurisdiccionals de Gàrzola (Vilanova de Meià, Noguera), Madrona, Bordell i Altés (Solsonès i Alt Urgell) i la Baronia de Rialp (Noguera), adquirides per Josep de Sadurní entre els anys 1745 i 1751. L'hereu d'aquest matrimoni afortunat, Felip de Mercader i Sadurní, hi afegí les castlanies de Puigberenguer, Monistrol de Calders i Viladecavalls (Bages) adquirides el 1785. Finalment, els Sadurní havien heretat e patrimoni de Jaume Peó, burgès de Vilafranca, consistent en terres i censos en aquesta vila i el seu entorn.

El Fons Llinatge Mercader, instal·lat als dipòsits de l'Arxiu Nacional de Catalunya. CAT/ ANC 1-755, Fons Llinatge Mercader. (Foto: J. Fernández)

L'any 1785, Josep-Ignasi de Mercader i Sadurní casà amb **Maria Antònia de Novell i de Càncer**, filla del noble Francesc de Novell i Borràs, regidor perpetu de Barcelona. Per la mort dels seus germans, Maria Antònia esdevingué l'hereva única de tres patrimonis vinculats a la casa dels Novell: la Torre Novell de Santa Maria de Sants; l'herència Càncer, integrada per cases al carrer de la Portaferriça, heretats a Sant Gervasi i Vallldoreix i per diverses terres en els termes de Valls i Montblanc; i l'herència Olzina, d'una família de juristes de l'Audiència originària de Cardona, que Francesc de Novell i de Borràs va rebre de la seva cosina Teresa d'Olzina i Novell el 1754.

El darrer entroncament, i el més significatiu, pel que pertoca a la constitució de l'arxiu familiar, es va produir el 1824, l'any del matrimoni de **Ramon de Mercader i Novell** amb **Maria Mercè de Bell-lloc i de Portell**, hereva del patrimoni centenari dels comtes de Bell-lloc, dels quals en parlarem en el següent apartat. El segle XIX és ocupat gairebé per **Joaquim de Mercader i de Bell-lloc** (1824-1904) a qui fou revalidat el títol comtal de Bell-lloc l'any 1871. Es deu a Joaquim la reunió i preservació de l'arxiu familiar. A la seva mort fou heretat pel fill **Arnau de Mercader i Zufia**, qui va morir el 1931 sense descendència i instituint hereva universal a la seva vídua Paulina Pozzali Croti. Després de la mort de la comtessa vídua (1953), el que restava del patrimoni passà a engruixir la Fun-

dació Belloch-Pozzali, controlada per l'arquebisbat de Barcelona, mentre que el títol comtal i l'arxiu van ser heretats pel nebot **Pedro de Mercader i Piqué**, els descendents del qual han ofert l'arxiu familiar en venda a la Generalitat de Catalunya.

Els Bell-lloc (s. XIV-XIX)

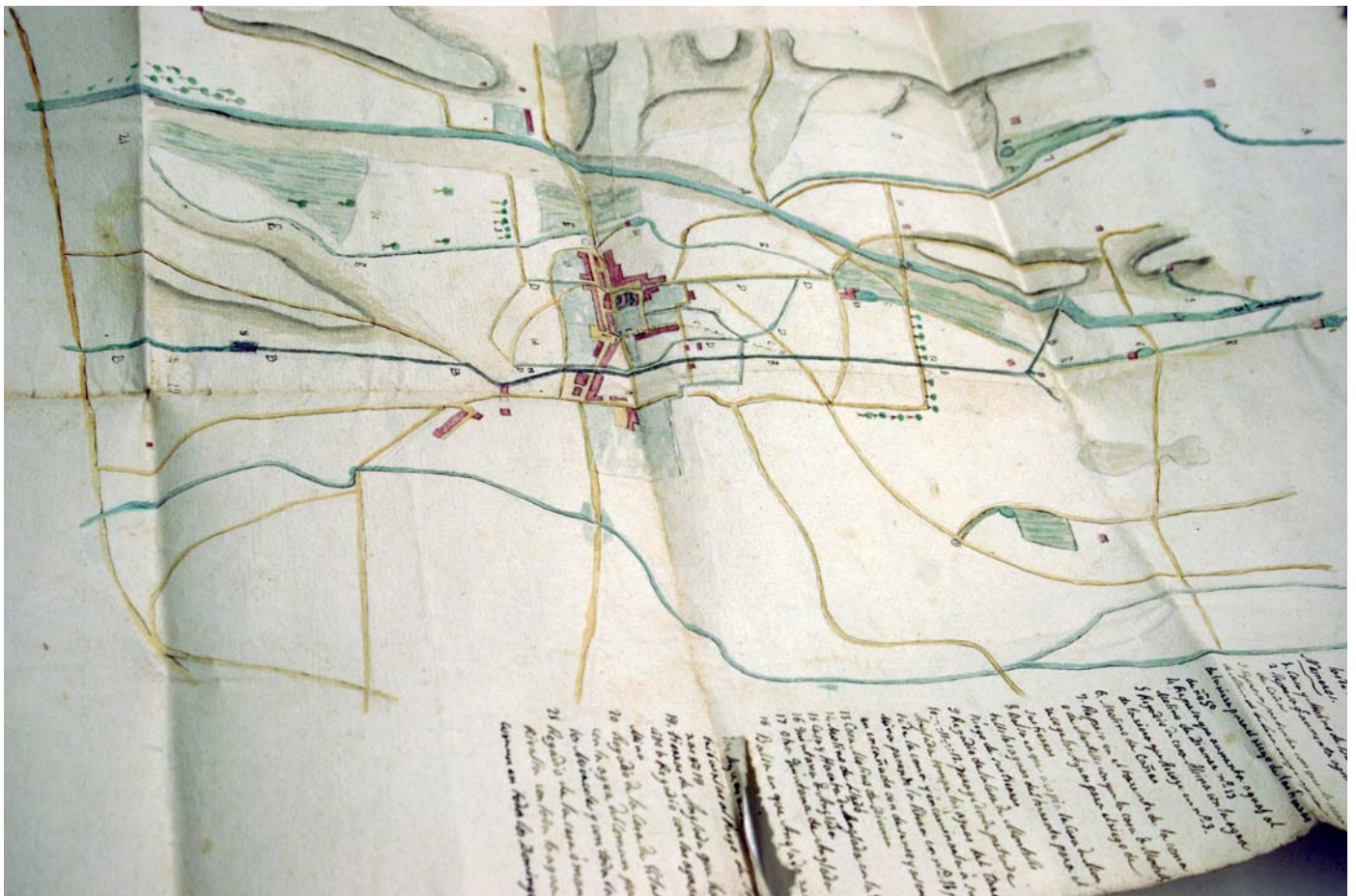
Els Bell-lloc són una altra història. La senyora Maria Mercè de Bell-lloc i de Portell, que es casà amb Ramon de Mercader l'any 1824, era rebesneta del noble **Ramon de Bell-lloc i de Macip** (1664-1717), senyor del castell de Bell-lloc en el Vallès, conseller en cap de la ciutat de Girona, militar fidel del rei Carles III l'Arxiduc i per aquesta raó primer comte de Bell-lloc el 1707 fins que en fou desposseït l'any 1714. Els seus descendents van abandonar la vida pública per a retirar-se als seus dominis, però malgrat l'ostracisme els Bell-lloc van mantenir i incrementar un patrimoni important constituït bàsicament per propietats agràries i rendes rurals. Maria Mercè de Bell-lloc era la beneficiària d'una herència doble constituïda pel patrimoni de la família Bell-lloc, ciutadans honorats de Girona, i pel dels Macip, nobles, hereus al seu torn dels Bell-lloc senyors del castell de Bell-lloc en el Vallès.

El primer membre documentat de la família Bell-lloc de Girona fou el pellisser Pere de Bell-lloc, documentat el 1267, els descendents del qual s'enriquieren ràpidament gràcies a la dedicació al comerç marítim. **Guillem de Bell-lloc i Net** († 1371) liquidà els negocis mercantils i invertí en la propietat immobiliària, arribant a ser sotsveguer de Girona. El seu fill i hereu, **Pere de Bell-lloc i Pabia**, ascendí a la mà major i des d'aleshores la família s'integrà en el grup dirigent que controlava el municipi gironí i emparentà amb altres famílies de l'oligarquia urbana, com els Sarriera, els Beuda i els Segurioles. A finals de l'edat mitjana el membre més rellevant del llinatge fou el jurista **Bernat de Bell-lloc i Pont** († 1466), redactor del privilegi de la Insaculació de 1457 i jurat en cap de Girona l'any 1462, coincidint amb el setge de la reina Joana Enríquez a la Força Vella. En els segles moderns el personatge central fou el ja esmentat **Ramon de Bell-lloc i de Macip**, primer comte de Bell-lloc i partidari fervent de l'Arxiduc d'Àustria en la guerra de successió.

El patrimoni de la família Bell-lloc de Girona a començament del segle XVI estava integrat per béns rústics i urbans. Cal esmentar la Casa Bell-lloc de la Plaça del Vi de Girona, un forn de puja i diversos horts i camps en el terme de la ciutat; les lleudes reials de Girona amb la batllia de sac; la Torre Bell-lloc del Pla, en el terme parroquial de Sant Feliu de Girona; la Torre Bell-lloc de Palau Sacosta; i un domini senyorial constituït per diversos masos servils a les parròquies de Sant Vicenç de Constantins, Santa Cecília Sacàrcera i Sant Julià de Llor.

En els segles XVI i XVII el joc de les aliances matrimonials i les disposicions testamentàries els aportà diferents increments patrimonials fins arribar a constituir un patrimoni força

Plànol d'un dels dominis documentats en el Fons Llinatge Mercader, comtes de Bell-lloc. CAT/ ANC 1-755, Fons *Llinatge Mercader*. (Foto: J. Fernández)

consistent. L'any 1618, pel testament de **Maria Casellas, vídua de Francesc Despuig**, els Bell-lloc incorporaren l'universal heretat de la família gironina dels Despuig. Els béns més rellevants d'aquesta família de ciutadans honorats eren la batllia, el delme i una gran propietat a Sant Joan de Mollet i el masos Pibernat de Quart, Preses de Rafard i Astorga de Fornells de la Selva (Gironès). El patrimoni familiar va créixer el 1646, com a conseqüència del testament d'**Isabel de Bell-lloc i Despuig**, de la qual heretaren el mas Gual de Viladecans (Baix Llobregat) que havia rebut en dot del seu marit, el donzell barceloní Sadurní Planes.

L'any 1657 es realitzà el casament de Jeroni de Bell-lloc i Vedruna, hereu dels Bell-lloc de Girona, amb **Maria Anna de Macip i de Bell-lloc**, senyora del castell de Bell-lloc en el Vallès. D'aquesta família es parla en el següent apartat. Finalment, el 1781 va tenir lloc l'enllaç de Melcior de Bell-lloc i Lleotart amb **Maria Antònia de Marís i Lloreda**, hereva dels Marís i dels Lloreda, dues famílies de cavallers originàries de la ciutat de Manresa. L'aportació més important de Maria Antònia de Marís fou el mas Bosc de la parròquia de Sant Andreu del Far (Vallès Oriental), una gran hisenda comprada per Josep Marís a l'argenter barceloní Francesc Bosc l'any 1677.

Els Bell-lloc, senyors del castell de Bell-lloc del Vallès, són un llinatge de cavallers documentat al comtat de Barcelona des de començament del segle XII, que originà diverses branques al llarg de l'edat mitjana. En els seus orígens formaven part com a feudataris de l'entorn dels comtes de Barcelona i de dues de les famílies aristocràtiques més poderoses del comtat: els Castellvell i els Montcada. Els primers en dur el cognom de Bell-lloc, referit al castell situat en el Vallès Oriental (parròquies de Santa Maria de Cardedeu i Santa Agnès de Malanyanès, terme municipal de Cardedeu) van ser els germans Pere Bertran de Bell-lloc i Bernat de Bell-lloc. Els dos van ser membres de la cúria de Ramon Berenguer IV i partici-

paren en totes les empreses del regnat, rebent honors i terres en els territoris conquerits de la Catalunya Nova. Pere **Bertran de Bell-lloc** († 1158) consta com a senyor del castell des del 1130. En el seu ascens hi jugà el fet d'haver desposat Sança, filla de Ramon Renard de Roca, feudatari dels Montcada. Segons el seu testament, era també senyor o castlà dels castells de la Roca, Mataró, Far, Castellbell, Montornès, Foix i Subirats. D'ell descendeix una primera línia dinàstica que s'esgotà amb Constança de Bell-lloc i de Luçà, qui llegà el castell al monestir de Sant Pau del Camp l'any 1289. **Bernat de Bell-lloc**, germà de l'anterior, († 1162) fou castlà major del castell de Montcada i va tenir una acció política i militar més destacada, apareixent la seva signatura en la majoria dels documents comtals de l'època. Pel matrimoni amb Arsendis, els seus fills heretaren el castell de Cànoves (Vallès Oriental) i originaren la segona branca dels Bell-lloc senyors del castell de Cànoves i castlans de Montcada i Reus. A aquesta línia dinàstica pertany el noble Simó de Bell-lloc († 1322 aprox.), conseller reial i ambaixador de Jaume II a la cort romana, que va recuperar el domini del castell de Bell-lloc del monestir de Sant Pau del Camp l'any 1314.

Els Bell-lloc senyors de Bell-lloc i castlans de Montcada, que enllaçaren amb la família gironina del mateix nom en el segle XVII i que posteriorment es fusionà amb els Mercader, descendien dreia via del cavaller **Pere de Bell-lloc i de Castellcir** († 1340), nebot del Simó predit, que fou veguer de Barcelona i almirall de l'armada reial enviada per Jaume II a la conquesta de Sardenya (1324). Unes generacions més tard, el cavaller **Pere de Bell-lloc i de Sentmenat** († 1485) fou governador reial de Menorca el 1451 i durant la guerra civil catalana diputat del General pel braç militar, tenint una acció destacada en el conflicte bèl·lic. La importància de la família va decaure al llarg de l'edat moderna, sobretot a partir de 1595, arran de la pèrdua de la jurisdicció sobre el castell que es rein-

tegrà al patrimoni reial per diverses sentències de la Batllia General de Catalunya i la Reial Audiència. Tot i això, el casament de Jaume de Bell-lloc i de Vergós amb Àngela de Vilanova i Mascaró, a començament del segle XVII, els aportà la castlania major de Vilanova de Meià que van retenir poc de temps.

Els Bell-lloc van perdre la descendència masculina l'any 1620, a causa de la mort sense successió de Joan Pau de Bell-lloc i de Vilanova. El patrimoni vinculat va recaure en la germana del finat, **Maria Gràcia de Bell-lloc i de Vilanova**, esposa del noble Tomàs de Macip Gargallo i Colomer. Tomàs de Macip era nét de Bernat de Macip, de Falset, que rebé privilegi de noblesa l'any 1599 pels seus dilatats serveis al rei com a escrivà de manament de la cancelleria. La mort sense descendència de Joan de Macip i de Bell-lloc, senyor de Bell-lloc, fill d'aquests, va transportar l'universal heretat dels Bell-lloc del Vallès i dels Macip a favor de la dita **Anna de Macip i de Bell-lloc**, esposa del ciutadà de Girona Jeroni de Bell-lloc i de Vedruna des de l'any 1657. El fill d'aquest matrimoni, el ja esmentat Ramon de Bell-lloc i de Macip, fou el primer comte de Bell-lloc, els descendents del qual entroncaren amb els Mercader el 1824.

La documentació familiar i política de l'Arxiu Mercader

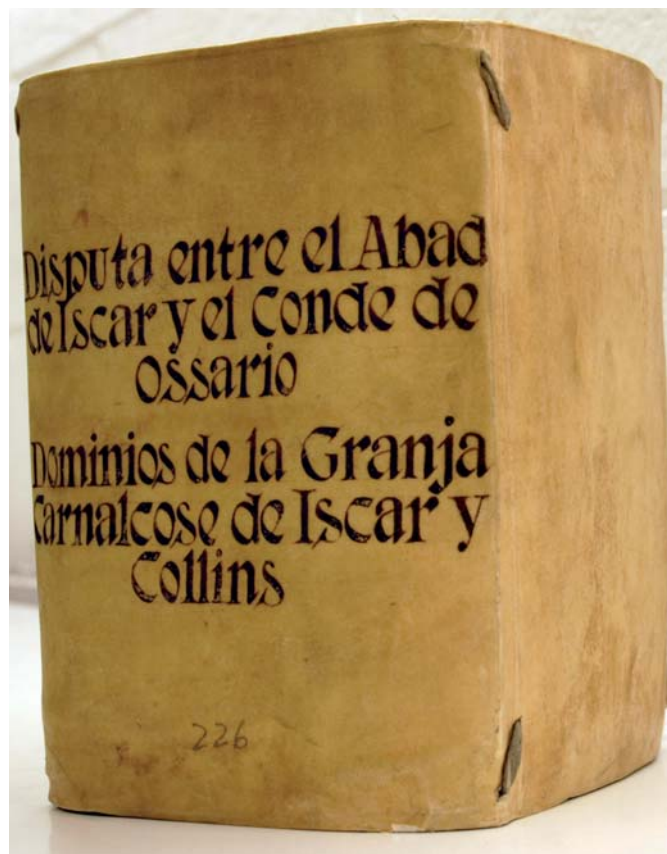
De la trajectòria exposada es dedueix que l'arxiu dels Mercader comtes de Bell-lloc és un fons documental nobiliari que, com a resultat de diversos enllaços familiars entorn de dos troncs (famílies Mercader i Bell-lloc), integra la documentació d'un gran nombre de famílies. Que tinguin un conjunt documental significatiu i identificable dins de l'arxiu, són resumides en el quadre adjunt: Mercader, Sabater-Sitges, Desclapers, Sadurní, Novell, Olzina, Bell-lloc de Girona, Bell-lloc del Vallès, Despuig, Vilanova, Macip i Marís-Lloreda.

Els arxius del Tronc Mercader

L'arxiu de la família troncal dels Mercader és important des de la segona meitat del segle XVII. L'apartat de "Successió i herència" inclou la documentació familiar dels Mercader i dels Sadurní. La documentació política es refereix a l'actuació de Magí de Mercader i Moragues com a receptor del Mestre Racional i dels altres membres de la família en els segles XVIII i XIX. Son especialment interessants els documents de Felip de Mercader i Saleta arran de les guerres napoleòniques i dels seus descendents ocupant càrrecs militars i municipals en els anys de la revolució liberal. Els lligalls titulats "Documentos interesantes diversos" inclouen precisament la documentació que es refereix a les activitats polítiques i de representació del llinatge.

Les famílies emparentades són els Sitges de Tarragona, família de renombrats juristes; els Desclapers de Palafròl, un llinatge de rics pagesos emparentats amb els Saleta de Sant Hilari Sacalm i ennoblits; i els Novell, una família de ciutadans honorats i regidors barcelonins del segle XVIII. Els Novell, prèviament, havien emparentat amb els Olzina, notaris de Cardo-

Plet pel domini de la granja Carnalcosa (s. XVI).
CAT/ ANC 1-755, Fons Llinatge Mercader. (Foto: J. Fernández)

na ennoblits a finals del segle XVII per la seva dedicació a la Reial Audiència com a advocats dels pobres presos. A banda, el fons conserva els pergamins i lligalls del patrimoni dels Peó, una família de Vilafranca del Penedès emparentada amb els Sadurní. Aquesta documentació s'ha conservat malgrat que els Sadurní van acabar perdent el patrimoni arran d'una disputa judicial.

Els arxius del Tronc Bell-lloc

L'arxiu de les dues branques de la família Bell-lloc, la del Vallès que s'extingeix en el segle XVII, i la de Girona, que succeeix a aquella i entronca amb els Mercader l'any 1824, és important a partir del segle XIV. En aquesta part del fons trobem la documentació estrictament familiar, relacionada amb la successió i herència, i la documentació generada arran de les activitats polítiques de la família. Els documents més interessants es refereixen a la família de Girona: els pergamins patrimonials de la baixa edat mitjana; el Llibre de Memòria del jurista Bernat de Bell-lloc († 1522) i la documentació política i militar de Ramon de Bell-lloc i de Macip, primer comte de Bell-lloc, durant la guerra de successió, que inclou un nombre força elevat de cartes de l'Arxiduc Carles, dels seus lloctinents i generals i de personalitats de la talla de Ramon Vilana Perlas.

Les famílies emparentades amb els Bell-lloc més significatives són els **Vilanova** i els **Macip**, de la branca del Vallès, i els **Despuig**, de la branca de Girona. Els Vilanova eren castlans majors i menors de Vilanova de Meià i en el fons es conserva la seva documentació familiar i militar, aquesta darrera relacionada bàsicament amb l'activitat del capità Diego de Vilanova a les guerres d'Itàlia. Els Macip eren gent humil originaris de Falset. Aquesta família emparentà amb els Garcia, notaris de Gandesa, i van fer la seva carrera com a escrivans de mana-

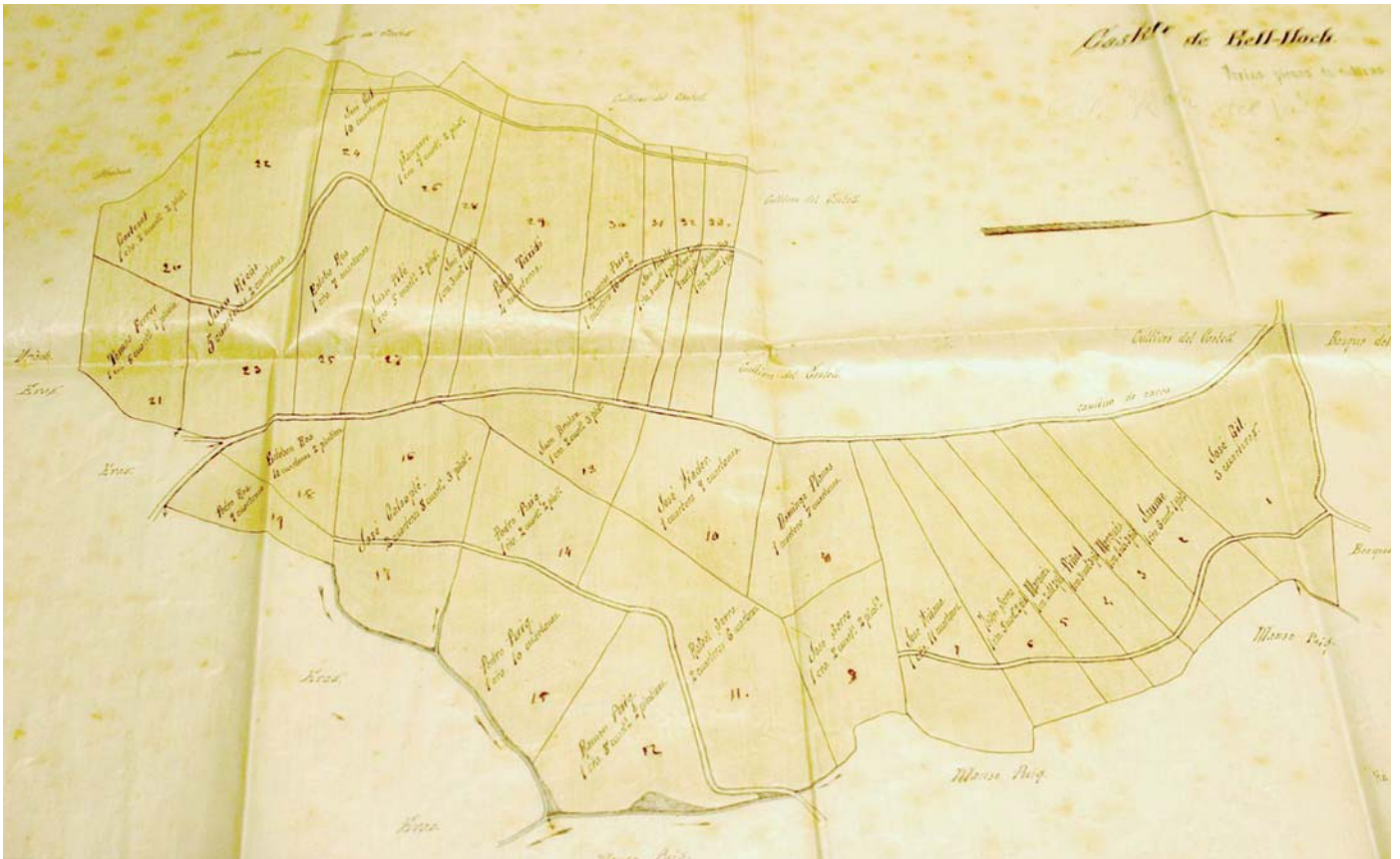
ment de la cancelleria reial. Els Bell-lloc de Girona emparentaren i heretaren també el patrimoni dels Despuig, ciutadans de Girona. Més tard, en el segle XVIII, ja units els dos llinatges de Girona i del Vallès, uniren l'herència dels **Marís** i dels **Lloreda**, dos llinatges de cavallers originaris de Manresa, que tenien àmplies possessions a Sant Andreu del Far com a patrimoni principal.

El fet que els arxius d'aquestes famílies hagi arribat íntegrament fins a nosaltres incrementa el seu valor històric i patrimonial. Les sèries principals que es troben dins de cadascun dels arxius familiars integrats són les següents: Espèculs (segles XVIII i XIX) i Llibres de Genealogia de les famílies Mercader, Sadurní, Desclapers, Novell, Olzina i Marís; Relats genealògics i heràldics, escrits en la seva major part per Joaquim de Mercader en la segona meitat del segle XIX; Certificacions (baptisme, matrimoni i enterrament), testaments; codicils, capítols matrimonials i concòrdies familiars; Títols i honors, privilegis de noblesa, proves d'ingrés en corporacions nobiliàries i reials mestranes de cavalleria; correspondència política, nomenaments de càrrecs públics, memorials de serveis, bans i edictes, ordres i manaments sobre molts episodis de la història de Catalunya en els segles XVII, XVIII i XIX (guerres contra França, Guerra de Successió, Invasió napoleònica, revoltes liberals, guerres carlines, etcètera); documentació produïda arran de l'exercici de càrrecs públics. En aquest apartat s'in-

clouen, per exemple, el "Capbreu dels censos reials de l'Arboç" (1416), el "Libro de las rentas del señor capitán Gerónimo de Villanueva de la Duana de Nápoles" (1587), el "Libre de salaris, adeales y gajes tenen los ministros y oficiales del Mestre Racional" (1698), un "Index dels armaris de l'arxiu del Mestre Racional" o el Llibre de comptes del Dret de Maridatge de la infanta Maria de Austria (segle XVII). En aquest bloc cal incloure també la documentació sobre activitats culturals de la família, particularment de Joaquim de Mercader i la creació del seu Museu i Gabinet d'Història Natural; els llibres de record d'esdeveniments familiars i d'administració, com el "Libre de la memòria de Bernat de Belloc", jurista de Girona (1522) i els "Manuais" d'Eudald Riubregent, procurador de Melcior de Bell-lloc escrits a partir de 1775. Referit a l'església i la religió, esmentem la documentació sobre patronatges eclesiàstics i fundacions de causes pies, com la capella de Sant Pere i Sant Pau del castell de Bell-lloc, la canongia fundada per Maria Anna de Ferrer en la col·legiata de Santa Anna del Camp i la compra del priorat de Sant Pau de Manresa.

Altra documentació

En aquest darrer capítol incloem els conjunts documentals que tenen una personalitat ben definida en el conjunt de l'arxiu i dels quals desconeixem la procedència. Es tracta de documentació que, aparentment, no ha estat aplegada ni reunida per

Plànol de les terres de la hisenda del castell de Bell-lloc (s. XIX). CAT/ANC 1-755, Fons Llinatge Mercader. (Foto: J. Fernández)

la via ordinària de l'herència. És el cas de la documentació de la Batllia de Cantavella (Mestrat) i dels pobles que l'integren: Cantavella, Mirambell, Tronchón, Castellote i Aliaga. La batllia de Cantavella té els seus orígens en la conquesta cristiana del Mestrat, quan el rei Alfons I la lliurà al Temple. Després de la dissolució de l'orde, Cantavella fou la capital d'una batllia de l'Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem que depenia de la Castellania d'Amposta.

La documentació conservada prové molt probablement de l'arxiu de la universitat dels pobles de la batllia i es desconeix la raó de trobar-se en el fons Mercader, tot i que s'hauria de relacionar amb les inquietuds col·leccionistes i erudites de Joaquim de Mercader i Bell-lloc. El fons està ingegrat per vint-i-quatre privilegis reials en pergamí (originals i trasllats) dels segles XIII, XIV, XV i XVI i un privilegi reial en paper del segle XVI; dues cartes reials del segle XIII en pergamí i 1 carta reial del segle XIV en paper; dues sentències reials en pergamí de segle XIV; i vint-i-nou pergamins de particulars. Cal comptar-hi, també, dos manuscrits titulats "Capitulaciones y concordia hecha y firmada por entre la ciudad de Tortosa y las bayllas de Cantavieja..." (1542) i el "Cabreo de los censales cargados sobre la villa de Cantavieja" (1832).

La documentació patrimonial. Abast territorial del fons

Barcelona

El patrimoni radicat en la ciutat i territori de Barcelona i parròquies veïnes prové bàsicament dels Mercader i de les aportacions de les famílies de l'alta burgesia urbana que emparentaren amb ells, com els Sadurní i els Novell. Destaquen les residències familiars del carrer del Regomir (primer domicili dels Mercader en el segle XVII) i Lledó (herència dels Sadurní). Els pobles i parròquies on tingueren hisendes i propietats són Sant Martí de Provençals, 1 Sant Adrià del Besòs, Gràcia (la torre sobre Jesús, en terrenys de la qual Joaquim de Mercader construï un nou palau on instal·là el museu i l'arxiu), Santa Maria de Sants (la Torre Novell), Santa Magdalena d'Esplugues, Cornellà (la torre Sadurní, reconvertida en el Palau Mercader l'any 1899), Hospitalet de Llobregat, Gavà i Viladecans.

Girona (ciutat i vegueria)

El patrimoni de Girona provenia de la família Bell-lloc de Girona. Estava constituït per la residència familiar a la Plaça de les Albergueries o del Ví, per cases i censos en diferents carrers i per la lleuda reial i la seva batllia. A més, els Bell-lloc tenien dominis alodials i servituds a les parròquies de Sant Vicenç de

Família	Cronologia	Procedència	Rang / Càrrecs públics	Patrimonis principals
Mercader	s. XVII–XX	Barcelona	Ciudadans honrats i nobles. Consellers de Barcelona. Funcionaris reials. Militars	Béns immobles i rendes a Barcelona. Hisendes de Sant Martí de Provençals i Maçanet de la Selva. Castlanies de Puigberenguer, Monistrol de Calders i Viladecavalls.
Sabater i Sitges	s. XVI–XVII	Barcelona i Tarragona	Mercaders, juristes i ciudadans honrats.	Béns immobles i rendes a Barcelona i Tarragona.
Desclapers	s. XV–XVIII	Palafolls	Pagesos	Masos Desclapers i Estornell a Sant Genís de Palafolls.
Sadurní	s. XVII–XVIII	Barcelona	Mercaders i ciudadans honrats.	Béns immobles i rendes a Barcelona Hisenda de Cornellà. Terres i censos a Sant Adrià del Besòs, Cornellà, Hospitalet i Gavà. Baronies de Gàrzola, Madrona Bordell, Altés i Rialp. Patrimoni de la família Peó a Vilafranca del Penedès.
Novell i Olzina	s. XVII–XVIII	Barcelona i Cardona	Ciudadans honrats i nobles. Regidors de Barcelona. Advocats de la Reial Audiència.	Béns immobles i rendes a Barcelona. Torre Novell de Sants. Herència Càncer.
Bell-lloc de Girona	s. XIII–XIX	Girona	Ciudadans honrats i cavallers Jurats de Girona. Militars.	Béns immobles i lleuda de Girona. Torres Bell-lloc del Pla i Bell-lloc de Palau Sacosta. Masos i rendes a Sant Vicenç de Constantins, Santa Cecília Sacàrcera i Sant Julià de Llor.
Bell-lloc del Vallès	s. XII–XVII	Castell de Bell-lloc	Cavallers. Militars.	Castell de Bell-lloc. Castlania de Montcada. Delmes a Bertí, Parets i Granollers. Torre a Viladecans
Despuig	s. XIV–XVII	Girona	Ciudadans i jurats de Girona	Béns immobles i rendes a Girona. Torre Bell-lloc del Pla. Delme, batllia i hisenda a Sant Joan de Mollet. Masos Pibernat de Quart, Preses de Rafard i Astorga de Fornells de la Selva.
Macip	s. XVI–XVII	Falset	Nobles. Escrivans de manament de la cancelleria reial	Béns immobles i rendes a Falset i Barcelona. Castlania de Cambrils.
Vilanova	s. XIV–XVII	Vilanova de Meià	Castlans i militars	Castlania de Vilanova de Meià.
Marís i Lloreda	s. XVII–XVII	Manresa	Cavallers.	Masos Bosc i Pruna de Sant Andreu del Far. Béns immobles a Sant Celoni i Mataró.

Quadre 1. Famílies i patrimonis continguts en l'arxiu familiar

Constantins, Sant Julià de Llor i Santa Cecília Sacàrcera, i diferents hisendes, delmes i batllies a Salt, Sant Joan de Mollet, Palau Sacosta, Quart, Fornells de la Selva, Pla de Girona i parròquia de Sant Feliu (Torre Bell-lloc del Pla i Torre Bell-lloc de Palau).

Tarragona

El patrimoni en aquesta ciutat l'integrava la residència de la família Sitges al carrer de misser Sitges i per diverses feixes i censos a l'horta urbana, així com un lot ben assortit de censals sobre universitats i particulars.

Vallès Oriental

Cal incloure en primer lloc el terme del castell de Bell-lloc, el solar originari del llinatge dels Bell-lloc del Vallès, sobre el qual exerciren l'alta jurisdicció fins a l'any 1595. El terme s'estenia per bona part de les parròquies de Cardedeu i Santa Agnès de Malanyanès. A més, els Bell-lloc van posseir terres i delmes a Corró d'Amunt, Montcada (castllania i Torre Bell-lloc a Sant Iscle de les Feixes), Granollers, Parets i Sant Pere de Bertí. En aquesta mateixa comarca, els Bell-lloc van heretar dels Marís els masos Bosc i Pruna, a Sant Andreu del Far, amb extenses possessions sobre la serra del Corredor.

Maresme

Les possessions d'aquesta comarca són els masos Desclapers i Estornells, a la parròquia de Sant Genís de Palafolls, herència dels Saleta, i béns immobles a Mataró rebuts dels Marís.

Noguera

El patrimoni d'aquesta comarca té dues procedències. D'una banda la castllania major de Vilanova de Meià, amb censos i delmes, que va pertànyer als Vilanova; i d'altra banda les baronies de Rialp i de Gàrzola, heretades dels Sadurní.

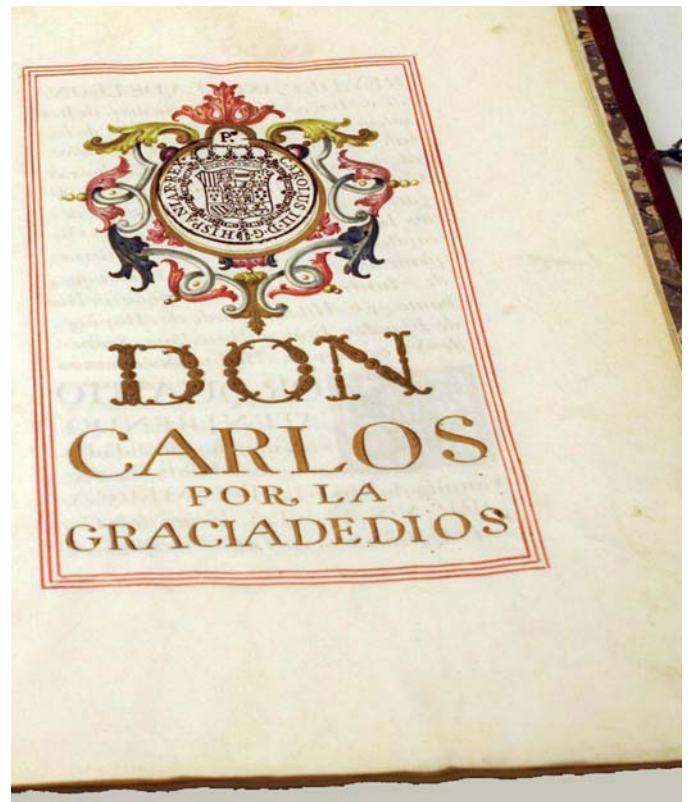
Solsonès i Alt Urgell

Les baronies de Madrona, Bordell i Altés, heretades dels Sadurní.

Bages

En aquesta comarca els Mercader arribaren a constituir un important patrimoni immobiliari integrat per les terres de l'antic priorat de Sant Pau (comprat al Col·legi de Jesuïtes de Manresa arran de la supressió de l'orde per Carles III); l'aloetat anomenada dels Peguera en el terme de la ciutat; l'hisenda de Puigberenguer; i les castllanies, delmes i masos dels termes de Viladecavalls, Calders i Monistrol de Calders. Aquest patrimoni fou adquirit en part pels Sadurní i ampliat després pels Mercader.

A més, en l'arxiu familiar es pot trobar documentació significativa de patrimonis alienats o perduts a Vilafranca del Penedès (herència de la família burgesa dels Peó); Terrassa; Valls; Montblanc (herència de la família Bellver); Cambrils (dels Macip); Falset; Gandesa; Cardona; Corbins, etcètera.

Portada de privilegi de ciutadà honrat (s. XVIII).
CAT/ ANC 1-755. Fons *Llinatge Mercader*. (Foto: J. Fernández)

La documentació conservada en l'arxiu permet documentar les vicissituds de cada part del patrimoni. Les sèries principals d'aquest apartat són els títols d'adquisició i transmissió organitzats en forma de llibres espèculs; les enquestes, processos judicials i registres de les cùries baronials; plets i concòrdies amb la Corona i les respectives universitats; capbrevacions universals i particulars; arrendaments de rendes i delmes, llevadors i llibres de comptes; correspondència amb els administradors; estats del patrimoni; censals actius i redimits; i crèdits i deutoris.

Formació, vicissituds i organització del fons documental

En el fons documental adquirit per la Generalitat de Catalunya es conserven diversos espèculs corresponents a les ordenacions dels diferents arxius familiars abans del seu entroncament amb els Mercader. Tanmateix, l'arxiu tal i com ens ha arribat és el resultat de l'arranjament realitzat a finals del segle XIX per Joaquim de Mercader i Bell-lloc, receptor directe de la doble herència dels Mercader i dels Bell-lloc. El segon comte de Bell-lloc fou un home culte, catalanista i membre de diferents corporacions científiques. Impulsà campanyes d'excavacions arqueològiques en les seves propietats, que donaren el resultat del descobriment del mosaic romà de la Torre Bell-lloc del Pla (actualment conservat al Museu d'Arqueologia de Catalunya) i de diversos monuments megalítics al Vallès. Joaquim de Mercader creà a Barcelona, en un palau actualment inexistent que feu edificar en terres de la torre de Jesús (actual Passatge Mercader), un "Museo de Curiosidades Históricas" i un gabinet d'història natural.

L'arxiu familiar formava part del museu, tal i com consta en la visita que hi realitzà el Centre d'Excursions Científiques en la dècada de 1890. La seva ordenació fou obra de Joaquim de Mercader, el qual instal·là els documents en lligalls, respectant les procedències familiars, i va fer resumir la major part dels pergamins formant un catàleg de 2.439 unitats. S'han conservat els catàlegs corresponents, així com diverses històries genealògiques de les principals famílies emparentades amb els

Mercader, escrites totes en la lletra característica del segon comte de Bell-lloc. El museu i l'arxiu van ser traslladats pel comte a la nova residència del Palau Mercader de Cornellà de Llobregat, inaugurada l'any 1899, i allí es conservà fins a la mort de la comtessa Paulina Pozzali Croti, vídua d'Arnau de Mercader i Zufà, tercer comte de Bell-lloc, l'any 1953.

La comtessa vídua llegà tot el patrimoni familiar al Dr. Albert Bonet i Arrufat, canonge de Barcelona, amb l'encàrrec d'instituir una fundació privada eclesiàstica dedicada a l'ensenyament. L'any 1962 es constituí la Fundació Belloch-Pozzali, que tingué la seva seu al mateix Palau Mercader de Cornellà. El Dr. Bonet, com a president de la fundació, va lliurar l'arxiu familiar a l'hereu del títol comtal, el senyor Pedro de Mercader Piqué, nebot del comte difunt. En aquell moment el Dr. Bonet va retenir en poder de la Fundació una part del fons: els lligalls de documentació en paper que contenien els títols de propietat de les finques de Cornellà de Llobregat i Sant Andreu del Far, finques que encara integraven el patrimoni de la Fundació Belloch Pozzali, i els 2.439 pergamins catalogats per Joaquim de Mercader. Aquesta part del fons que continuà en poder de la Fundació va patir encara una nova disgregació, atès que el canonge Bonet lliurà 907 pergamins a l'Arxiu Capitular de Barcelona, on encara es conserven integrant la sèrie 1-15. La resta de pergamins, en total 1.532 unitats, van passar a l'Ajuntament de Cornellà de Llobregat quan aquest va comprar el Palau Mercader a la Fundació Belloch-Pozzali l'any 1974, i formen part en l'actualitat de l'Arxiu Històric Municipal. La

Fundació Noguera va publicar el catàleg d'aquests 1.532 pergamins l'any 1989.

La major part de l'arxiu familiar, és a dir, la part lliurada a Pedro de Mercader Piqué, fou instal·lada en el domicili familiar dels comtes en el carrer Ferran Agulló núm. 8 de Barcelona. Els nous propietaris van encarregar la realització d'un nou catàleg a la Dra. Mercè Costa Paretas, arxivera de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, qui hi va treballar diversos anys fins que els treballs es van interrompre a començaments de la dècada següent de 1970.

Aquesta nova i definitiva intervenció en el fons va respectar l'organització donada per Joaquim de Mercader, i van consistir en dos operacions interrelacionades: a) La instal·lació dels lligalls en noves capses de cartró i pergami, retolades en castellà al dors, amb uns títols ostentosos que sovint no s'avenen amb el contingut real de cada lligall. Dins d'aquests capses es troba majoritàriament documentació en paper instal·lada en les mateixes carpetes i camises de l'època de Joaquim de Mercader, però també alguns manuscrits i pergamins plegats. b) Descripció a nivell d'unitat documental simple del contingut de cada capsa, indicant en cada entrada el resum del document, la data de creació i la data del trasllat, si s'escau. En total, la Dra. Costa Paretas va descriure el contingut de 192 capses. Aquest instrument fou realitzat a mà, consta de 505 fulls escrits a doble cara i du el títol de "Inventario Analítico". Constitueix avui l'instrument bàsic de consulta del fons documental. Fora d'aquest tractament van quedar diversos manuscrits i un nom-

Lligalls del Fons Llinatge Mercader, segons la instal·lació realitzada per la família a mitjan segle XX. CAT/ ANC 1-755 Fons Llinatge Mercader. (Foto: J. Fernández)

Quantificació del fons documental

- A. **Part del fons catalogat per la Dra. Mercè Costa Paretas:**
235 unitats d'instal·lació entre les capses originals i arxivadors convencionals de l'ANC (núm. 1-180, 181-227 i 266-273 de l'inventari analític).
- B. **Part del fons no catalogat per la Dra. Mercè Costa Paretas:**
136 manuscrits que ocupen 38 arxivadors convencionals de l'ANC.
- C. **Pergamins:**
457 unitats traspasades a l'àrea de restauració de l'ANC.

En total, el fons abasta 273 unitats d'instal·lació (25 metres) i 457 pergamins.

bre força elevat de pergamins sense restaurar. L'arxiu fou traslladat fa molts pocs anys a un nou pis del carrer Balmes, on la comtessa vídua fixà el seu nou domicili. La Sra. Elvira Tricàs, comtessa vídua de Bell-lloc, va morir l'any 2005 i els seus hereus l'han venut a la Generalitat de Catalunya. Ingressà a l'ANC el dia 4 de gener de 2007.

La organització actual del fons ha respectat la intervenció realitzada per la Dra. Maria Mercè Costa Paretas. Els tècnics de l'ANC han completat els treballs amb la comprovació del contingut de cada capsa (així s'ha constatat la pèrdua o extraviament d'alguns documents com el "Libro de cuentas, censales e inventario de Pedro Pablo de Belloch", un manuscrit de 53 folis del segle XVI, que tenia el núm. 16 de l'inventari analític), han procedit a reintegrar al seu lloc els documents que s'havien tret i han renumerat les unitats d'instal·lació per a la seva ubicació en el dipòsit de l'ANC. Al mateix temps, s'han numerat i instal·lat en arxivadors normalitzats la resta de lligalls i manuscrits solts que no estaven inclosos en l'inventari analític de la Dra. Costa Paretas, i s'han traspasat a l'àrea de restauració per a la seva neteja i aplanament un total de 457 pergamins no catalogats. El fons es troba instal·lat en el dipòsit 05.02 de l'ANC, llevat dels pergamins i de diversos manuscrits infectats que estan en tractament a l'àrea de restauració del centre. Com a resultat dels treballs, abasta 273 unitats d'instal·lació, entre les capses originals i els arxivadors normalitzats, i 457 pergamins i té tres parts: a) part del fons catalogada per la Dra. Mercè Costa Paretas. b) manuscrits no catalogats. c) pergamins no catalogats.

Valoració del fons

Conegut i citat pels historiadors des dels temps de la Renaixença, l'arxiu de la família Mercader comtes de Bell-lloc reuneix un aplec documental de primer ordre per a la història de Catalunya. En primer lloc, per als investigadors de la noblesa catalana de les èpoques medieval i moderna, a partir de la diversitat de trajectòries familiars que conté: llinatges de la cavalleria feudal, com els Bell-lloc del Vallès; llinatges del patriciat baixmedieval, com els Bell-lloc de Girona i els Sitges de Tarragona; famílies de mercaders i ciutadans honrats de Barcelona, com els Mercader, els Sabater, els Sadurní i els Novell; famílies d'alts funcionaris reials com els Macip i els Olcina; i també de pagesos ennoblits com els Desclapers de Palafoles. Aquest arxiu conté informació fonamental per a la història genealògica i biogràfica d'un mínim de catorze famílies catalanes i permet entendre la diversitat d'orígens de l'estament noble de l'Antic Règim.

Al mateix temps, la documentació patrimonial reuneix un elevat interès per als estudiosos de la història local i comarcal, particularment de diverses poblacions i barris de Barcelona i de

les comarques del Vallès Oriental, Maresme, Gironès, Bages, Tarragonès, Noguera, Solsonès i Alt Urgell. Aquesta mateixa documentació permetrà aprofundir en el coneixement del règim senyorial i la organització de l'agricultura, particularment en el període històric de la crisi final de les jurisdiccions privades, la revolució agrària i la implantació de les reformes liberals.

L'arxiu conté alhora documents molt importants per a la història política, econòmica, social i cultural de Catalunya en els segles XVII, XVIII i XIX. Indiquem, a tall d'exemple, l'interès del fons per a la història política de fets i episodis tan fonamentals com la Guerra de Successió, la invasió napoleònica i la revolució liberal, i per a la biografia de personatges prou significatius com Magí de Mercader i Moragues, Ramon de Bell-lloc i Macip, primer comte de Bell-lloc, i Francesc de Novell i de Borràs. Finalment, cal prendre en consideració la personalitat de Joaquim de Mercader, molt ben documentada a través del fons, una figura interessant i desconeguda dels primers temps de la Renaixença.

Josep Fernández Trabal

EL FONS LLINATGE BLANES-CENTELLES I SAAVEDRA

A diferència de l'arxiu aplegat pel llinatge Mercader, el fons que presentem tot seguit correspon a una casa nobiliària procedent de l'antiga cavalleria feudal, que feia remuntar els seus orígens a la mateixa Marca Hispànica, amb potestat senyorial a terres osonenques documentada des de l'alta edat mitjana i que accedí a la dignitat nobiliària comtal a les acaballes del segle XVI, en companyia d'altres il·lustres nissagues de la terra com ara les dels Erill, els Savallà o els Guimerà, totes elles protagonistes de primer ordre durant segles en la vida política, econòmica i social catalana. Tot i el seu caràcter parcial, tal i com comprovarem més tard, el fons del llinatge Blanes-Centelles i Saavedra resulta d'una riquesa molt considerable, especialment pel que fa, no només a la documentació patrimonial o a les fonts judicials que palesen la permanent lluita en defensa i ampliació dels drets del llinatge, sinó també a altres tipus de documentació, com ara la correspondència, relativament rars al si dels fons patrimonials.

Els llinatges productors del fons documental

Els Blanes-Centelles (s. XI-XVII)

El fons està format per dos blocs de documentació clarament diferenciats en atenció a la seva procedència: referida als llinatges i patrimonis de Catalunya i als de València. La formació de l'arxiu Blanes-Centelles i Saavedra deriva en primer lloc del fet que, a Catalunya, els Blanes foren senyors d'un ampli territori: de la quadra de Blanes de Badalona, anomenada també de Gotmar i posteriorment del Pomar; de les baronies de Vilalba Sasserra i Vallgorguina, al Vallès Oriental; i de Joa-

netes, a la Garrotxa, per entroncament amb els Beuda. A més, la branca valenciana dels Blanes es feu, entre d'altres, amb les baronies de Canet, Albalat i Segart (Camp de Morvedre), tenint en la figura de **Vidal de Blanes i d'Esplugues**, governador de Mallorca (1446-1478) i en el seu pare **Vidal de Blanes i de Castellar**, algtzir del rei Joan I i majordom del rei Martí l'Humà, justícia (1404) i governador (1413) de València, la seva més enlairada representació. Als inicis del Cinc-cents, els Blanes catalans de la línia menor dels barons de Vilalba Sasserra i Joanetes emparentaren amb una de les nissagues de major poder que estenia els seus tentacles a Catalunya i al País Valencià, amb la qual, a més, havien compartit les lluites de bandositats nobiliàries: els Centelles.

La línia troncal dels Centelles posseïa la jurisdicció feudal de la baronia de Centelles des de la primera meitat del segle XI, en temps de Guadall I, centrada en el castell homònim dit aleshores de Sant Esteve. El llinatge prengué el seu nom d'aquest feu a partir de la primera meitat del segle XII. Des dels segles IX-X, el seu terme encabia les actuals demarcacions de Centelles, capital de la baronia, Sant Martí de Centelles (amb Sant Miquel Sesperxes) i Sant Quirze Safaja (excepte Bertí). Els dominis dels Centelles s'anaren ampliant pels territoris veïns de les parròquies d'Osona i el Vallès Oriental: la fortalesa de Blancafort, prop de la Garriga (des del 1184); drets a la vall d'Osor (en feu del rei); el castell de Sentfores (en feu de la mitra de Vic); Manlleu, la domus de Bellpuig i el castell de Samedà (en part, des del 1249; del tot, des del 1380); Sentmenat (com a dot de la baronessa Bearnesa de Montcada); Montmany (on ja tenien drets) i Gallifa (1357); Balenyà, Bertí i Vall-daneu. Taradell, que ja dominaven almenys des del 1076, fou venut el 1292 als Cabrera. El 1599, com a culminació de la seva trajectòria de poder, la poderosa baronia esdevingué comtat del castell de Centelles, en la persona de **Joaquim I Carròs de Centelles i d'Oms**.

Des del segle XIV, una branca de la família Centelles s'instal·là al Regne de València on obtingué les baronies d'Oliva i de Nules, posteriorment comtat d'Oliva i marquesat de Nules; la baronia d'Almedíxer, per entroncament amb els Mercader; i el comtat, després marquesat, de Quirra, a Sardenya, per entroncament amb els Carròs. L'origen d'aquesta successió el trobem al testament d'**Eimeric I de Centelles i de Montcada**, hereu de la branca troncal dels Centelles, mort a Sogorb el 1336, on restà vinculada la possessió de la baronia de Centelles als seus descendents masculins i, en cas d'extinció de la seva línia, es disposà la substitució pels membres masculins de la línia de Nules. En morir sense successió el seu fill (1361), **Gilbert VI de Centelles i de Montcada** (mort el 1368), senyor de Nules, heretà el conjunt de la baronia de Centelles, que destinà des del 1362 al seu fill segon, **Eimeric II de Centelles i de Vilanova**, mentre que el primogènit, **Pere de Centelles i de Vilanova**, continuà la línia de Nules, esdevinguda primogènita, considerablement activa en les lluites de bàndols valencianes.

Després de la mort sense successió de l'hereu de la branca principal, el 1478, esdevingué hereu **Guillem Ramon I de Centelles** (mort el 1490), baró de Torralbes i de Llombai. El

succeí **Lluís I de Centelles** (mort en 1529-38), qui casà amb **Toda Carròs** (1497). El seu fill **Guillem Ramon II Carròs de Centelles** (mort el 1565) heretà, a més de la baronia de Centelles, el comtat de Quirra a Sardenya. El seu fill Lluís II Carròs de Centelles i de Pinós morí a Sardenya sense successió (1578-86). Es féu aleshores amb l'herència, després d'un llarg plet amb intervenció reial, el seu cosí **Joaquim I Carròs de Centelles i d'Oms** (mort el 1601), primer comte del castell de Centelles. El 1674, en produir-se la mort sense successió de **Joaquim II de Carròs de Centelles**, els Blanes i els Borja, ducs de Gandia, pledejaren per l'adjudicació del seu llegat. El plet es solucionà amb la partició de l'herència de forma que els Blanes, fent valer els drets derivats de l'enllaç de principis del segle XVI entre Vidal de Blanes i Toda de Centelles, obtingueren el patrimoni català del llinatge i passaren a denominar-se **Blanes-Centelles**. Al llarg del segle XVIII el llinatge perdé el seu cognom en enllaçar successivament amb altres cases nobiliàries de relleu i implicació hispànica: els Moncayo, els Pignatelli de Aragó i els Llança. A la mort de **Manuel de Llança i Pignatelli de Aragó** (1927), el patrimoni familiar es repartí entre el seus fills i **Maria Concepció de Llança i de Bobadilla** (morta el 1981) heretà el castell de Gotmar, a Badalona, on es conservava la documentació d'origen català que avui integra el fons.

Els Saavedra (s. XVII-XX)

L'esmentada **Maria Concepció de Llança i de Bobadilla** havia casat el 1915 amb el noble valencià **Antoni de Saavedra i de Fontes** (1882-1936), assassinat durant els primers mesos de la Guerra Civil a prop de Granollers i membre d'un llinatge d'origen murcià que havia aplegat la senyoria de diverses baronies valencianes i obtingut la titulació nobiliària comtal. Ubicats als rengles de la baixa noblesa en el decurs del segle XV, l'entroncament successiu amb diverses famílies castellaneres del directe entorn cortesà enlairà socialment els Saavedra. A mitjans del segle XVII destacà poderosament dins el llinatge la figura del diplomàtic i literat **Diego de Saavedra y Fajardo** (1584-1648), ascendit a l'ombra del cardenal Gaspar de Borja a Roma i Nàpols, fou ministre plenipotenciari de Felip IV a la Pau de Münster i membre del Consell d'Índies de la Monarquia. El matrimoni de **Pere Guillem Saavedra i Aledo** amb **Lluïsa Carrillo i Vilarrasa** (1603), havia aportat al llinatge les baronies d'Albalat i de Segart que havien passat abans per les mans de la branca valenciana dels Blanes. Un salt endavant patrimonial de gran abast es produirà als inicis del segle XIX, mitjançant el segon matrimoni d'**Antoni de Saavedra i Jofré** (1777-1834) amb **Maria Josepa Frigola i Mercader**, que el féu comte consort d'Alcúdia i de Xestalgar, heretats arran de la mort sense descendència de la duquessa d'Almodóvar (1814). Home de fortes conviccions absolutistes, Ferran VII el nomenà ambaixador a Rússia (1823) i, posteriorment, president del seu Consell de Ministres. Les acusacions de proximitat als carlins, però, acabaren amb l'embarcament de tot el seu patrimoni per ordre reial fins a la seva mort. Pogué disposar en plenitud dels béns el seu hereu **Antoni de Saavedra i Frigola** (1826-1861), mort prematurament, qui casà amb la filla dels comtes d'Alcoi,

Documentació judicial en el Fons *Llinatge Blanes-Centelles i Saavedra*. (Foto: A. Aymà)

Joaquima Rodríguez de la Guerra (c.1855). Finalment, el fill primogènit d'ambdós, **Antoni de Saavedra i Rodríguez de la Guerra** (1855-1925), enllaçà amb **Concepció Fontes y Sánchez de Teruel** (1887), matrimoni del qual procedí l'hereu que entroncà amb els Llança que conservaven l'herència Blanes-Centelles.

Naturalesa de la documentació

Documentació procedent dels llinatges catalans

El fons conté documentació dels Centelles i la seva baronia homònima des del segle XIII, anterior al seu emparentament amb els Blanes, i documentació dels Blanes i les seves baronies de Vilalba Sasserra, Vallgorguina, Joanetes i Quadra de Gotmar. Aquest conjunt fa referència a la gestió i successió d'aquests patrimonis familiars i està format per la documentació habitual als arxius patrimonials: testaments, pactes nupcials, capbreuacions, compres i vendes de terra, establiments i arrendaments, llevadors de censos, llibres de comptes i altra documentació administrativa.

Per la seva excepcionalitat, destaca una completíssima sèrie de plets dels llinatges esmentats, des del segle XV fins al

segle XIX, que fan referència a afers interns de la successió familiar (herències, divisions, lligítimes i restitucions de dots) i a qüestions relacionades amb l'administració dels patrimonis i baronies (conflictes jurisdiccionals, monopolis de béns, causes de capbreuació i censals). La major part dels plets pertanyen al dret civil i es produïren davant de diversos tribunals: cúria senyorial del castell de Centelles, cúria eclesiàstica de Vic, tribunals dels veguers de Vic i Barcelona i Reial Audiència de Catalunya. S'ha conservat algunes apel·lacions al Consell Suprem d'Aragó i alguns plets d'altres regnes, com a la Reial Audiència de Sardenya. El fons aplega també algunes enquestes criminals relacionades amb el fenomen punyent del bandolerisme dels segles XVI i XVII.

Aquesta primera part del fons conserva també documentació dels llinatges sobrevinguts als Centelles i als Blanes-Centelles al llarg dels segles XVI i XVII, particularment dels Alagón, comtes de Sástago; els Burgès i de So, els Malla i els Calatayud. En contraposició, en aquest apartat s'ha conservat escassa documentació de la trajectòria valenciana dels Centelles (marquesats de Nules i Quirra, comtat d'Oliva i baronia d'Almedíxer), així com dels emparentaments del segle XVIII amb els Moncayo (marquesos de Coscoyuela de Fantova), els

Pignatelli de Aragón i els Gonzaga. Cal destacar, però, els escrits literaris de Benet de Llança i Esquivel (1822-1867), duc de Solferino i comte del Castell de Centelles.

En el fons es conserva una col·lecció de 282 pergamins (segles XIII-XVII) distribuïda segons els períodes següents:

Cronologia	Unitats	Cronologia	Unitats
Segle XIII	23	Segle XVI	97
Segle XIV	59	Segle XVII	22
Segle XV	76	Sense datació	5

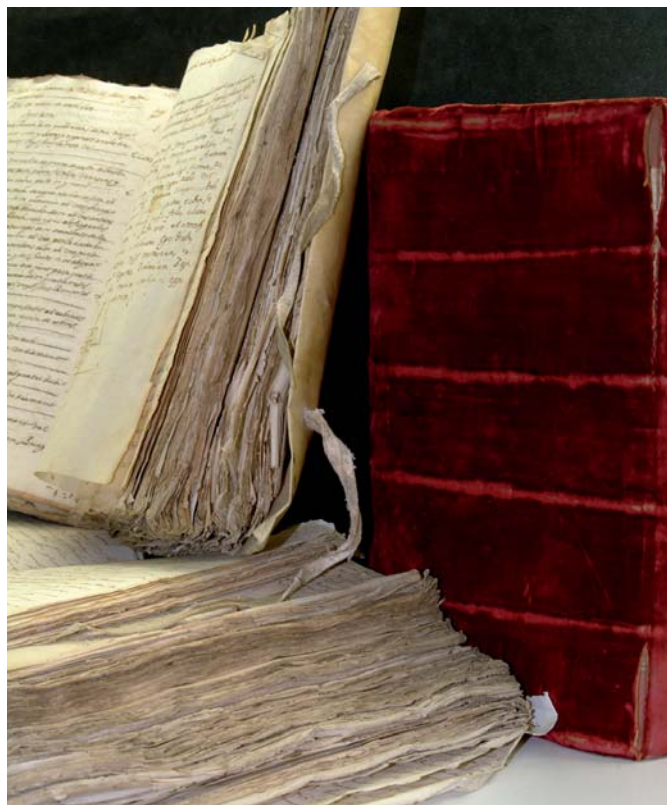
Destaquen una venda reial (s. XIV), reutilitzada com a coberta de llibre; tres butlles plomades (s. XV-XVII); i una sentència reial sense segell (s. XVI).

La documentació en suport paper aplega **documentació familiar** dels Centelles, Blanes i Blanes-Centelles, dins la qual destaquen un llibre d'albarans de Vidal de Blanes (s. XVI), un llibre de comptabilitat dels Centelles (s. XV), un llibre de comptabilitat dels Blanes-Centelles (s. XVII) i 150 plects d'escriptures notarial i correspondència dels segles XVII-XIX.

Pel que fa a les diverses baronies, conserva per a la **baronia de Centelles** un llibre de la cúria del Castell (s. XV), dos llevadors de censos (s. XVI-XVII), tres capbreus (s. XVI-XVIII), un llibre de censals (s. XVII) i 38 plects d'escriptures notarial i documentació administrativa (s. XVI-XVIII). Procedent de les **baronies de Vilalba Sasserra i Vallgorguina**, un llibre de comptes de la tutoria de Cebrià de Vilalba (s. XIV), un espècul de documents (s. XVII), dos capbreus de Vilalba Sasserra (s. XVII-XVIII), tres capbreus de Vallgorguina (s. XVI-XVIII), un llibre de rendes (s. XVII) i 62 plects de documentació patrimonial i administrativa; de la **baronia de Joanetes**, quatre capbreus (s. XVI-XVIII) i 42 plects de documentació patrimonial i administrativa. Finalment, procedents de la **Quadra de Pomar** (Badalona), 54 plects.

Documentació procedent dels llinatges valencians

El segon bloc del fons està integrat per la documentació valenciana aportada pels Saavedra, però també originària dels llinatges Blanes i Centelles arrelats al País Valencià. Antoni de Saavedra i de Fontes es traslladà a viure a Catalunya i s'emportà una part de l'arxiu de la seva família que conté còpia de documentació dels segles XV-XVIII, de caràcter general sobre els Saavedra, anterior als diversos títols i patrimonis que després obtingueren; documentació de la baronia de Canet de Berenguer (segles XVIII-XIX); de la baronia d'Albalat de Segart (segles XVII-XIX); del comtat de Xestalgar (segles XVIII-XIX); d'administració general del patrimoni del comte d'Alcúdia (segle XIX); i còpia de documentació dels segles XVI-XVII del llinatge Mercader, senyors de les baronies de Xestalcamp i Montixelvo.

Diversos plects conservats en el Fons Llinatge Blanes-Centelles i Saavedra (Foto: A. Aymà)

Formació, vicissituds i organització del fons documental

El fons patrimonial del llinatge Blanes-Centelles i Saavedra actualment dipositat a l'ANC és l'aplegat a les primeries del segle XX al castell de Gotmar (Badalona) per Pilar de Saavedra i Llança, filla menor d'Antonio de Saavedra i Concepció de Llança (a la qual, com a descendent dels Blanes-Centelles, beneficiaren diverses particions hereditàries), que n'aportaren els blocs documentals procedents respectivament de València i Catalunya. El fons inclou l'arxiu dels Blanes-Centelles i algunes parts de documentació procedents del llinatge Centelles, especialment la conservada en la residència de la vila de Centelles, des d'on desenvolupaven les seves funcions els administradors de la baronia. En tractar-se de la documentació de l'administració territorial (l'arxiu central de la família es conservava al Palau Centelles de Barcelona), el fons té un marcat caire administratiu, patrimonial i senyorial.

Durant la Guerra Civil, la difícil accessibilitat a la documentació (arraconada a les estances més amagades del castell de Gotmar) en facilità la supervivència. La porció fonamental

Quantificació del fons documental

- A. **Documentació procedent de llinatges catalans:**
62 unitats d'instal·lació (núms. 1-59 i 86-88 de l'inventari provisional).
- B. **Documentació procedent de llinatges valencians:**
28 unitats d'instal·lació (núms. 60-85 i 89-90 de l'inventari provisional).
- C. **Pergamins:**
457 unitats traspasades a l'àrea de restauració de l'ANC.

En total, el fons abasta 90 unitats d'instal·lació (9 metres) i 282 pergamins.

de fons del llinatge Centelles no inclosa en l'adquisició recent ha dut a terme la Generalitat de Catalunya, conservada històricament al Palau Centelles de Barcelona, fou dipositada per l'hereu del títol comtal i duc de Solferino a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on roman en l'actualitat. Petites parts de l'arxiu, quantitativament poc importants, es conserven a mans d'altres branques de la família. El fons del llinatge Blanes-Centelles i Saavedra ingressà a l'ANC el 15 de gener de 1993, a títol de dipòsit per un termini de quinze anys, prorrogable indefinidament per altres períodes de la mateixa durada, com a resultat del contracte signat a Barcelona el 5 d'octubre de 1993, entre el Molt Honorable President i l'Honorable Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, d'una banda, i els seus actuals titulars, els germans Marés i de Saavedra.

Miquel Pérez Latre

ARXIU DE LA BURGESIA

EL FONS DE LA FAMÍLIA NADAL, DE BARCELONA, I ELS SEUS NEGOCIS

L'origen del fons

La barcelonina família Nadal desenvolupà una activitat econòmica destacada des de les acaballes del segle XVIII i la seva documentació constitueix des d'aleshores un fidel reflex de la praxis econòmica de la burgesia catalana contemporània. El 1776 Joan Baptista Nadal i Aroles (mort el 1819), fill segon d'un sombrerer, impulsà des de la seva botiga del Born amb el carrer Vidrieria de Barcelona, una companyia comercial tèxtil d'àmbit internacional. La societat adquiria teles a diversos punts d'Europa i contractava a particulars barcelonins l'elaboració de productes tèxtils de seda, llana i cotó.

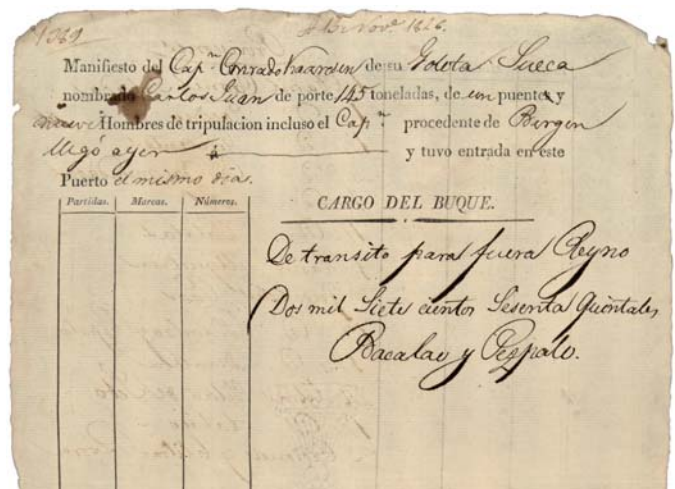
El seu fill Joan Nadal i Ferrater (1778-1867) amplià les seves activitats al proveïment militar dels exèrcits francesos a Catalunya durant les primeres dècades del vuit-cents i a l'arrendament de diversos drets fiscals. Empleat inicialment a la botiga de panys Balasch i Camarasa, Joan Nadal i Ferrater acabà per adquirir-la i transformar-la en Joan Nadal y Cía, especialitzada en el comerç de draps de llana, alhora que concentrà els seus negocis cotoners sota la firma Nadal y Ribó.

Resultat dels capitals acumulats per la família, el seu nét i successor Josep Maria Nadal i Vilardaga (1835-1909) heretà un considerable patrimoni immobiliari a la ciutat i a l'entorn de Barcelona (especialment a Sant Martí de Provençals i a Sant Andreu de Palomar), que el permeté una destacada actuació política i social com a hisendat conservador a les acaballes del segle XIX. Alcalde de Barcelona entre 1896-1897, durant el seu mandat es produí l'agregació de Sant Andreu a la capital catalana. President del Cercle del Liceu (1880) i membre de la Junta Directiva de l'Institut Català de Sant Isidre (1895-1898),

entre altres càrrecs, fou vocal de la Caixa d'Estalvis (1883), membre del Consell d'Agricultura, Indústria i Comerç i vocal de la Junta de Beneficència de la Província de Barcelona (1908). El 1900, ja en l'ocàs de la seva vida, fou designat senador.

Descripció i contingut

El fons aplega la documentació produïda i rebuda per tres generacions de la família Nadal, les de Joan Baptista Nadal i Aroles, Joan Nadal i Ferrater i Josep Maria Nadal i Vilardaga, començant per la relativa la nissaga (diaris i memòries familiars) i l'herència (llibres de tutela, administració i testamentària). Destaca la documentació que conté els títols de propietat dels béns immobles a Barcelona (als carrers Ample, del Consolat i del Rosari) i diverses poblacions (en especial, a Sant Martí de Provençals i Sant Carles de la Ràpita), així com a l'administració dels arrendaments fiscals (drets sobre els aiguardents, les lleudes de Tortosa i Cambrils i el Pes del Rei) i els proveïments militars, que permeten un apropament a la intervenció francesa a la Catalunya de les primeres dècades del segle XIX.

Manifest de càrrega al port de Barcelona d'un vaixell bacallaner procedent de Bergen (Noruega), 1826. CAT/ANC 1-781 Fons Família Nadal, uc. 69

Destaca amb especialíssim interès la documentació de Joan Baptista Nadal i Aroles i Joan Nadal i Ferrater relativa a la gestió de la botiga del Born i la societat Joan Nadal y Cía, de les quals es conserva bona part de la seva informació comptable i comercial (llibres majors i diaris, de comptes, de caixa, dietaris de botiga, copiadors de lletres de canvi, de factures i correspondència nacional i internacional emesa i rebuda). De manera fragmentària conserva igualment la documentació d'altres empreses relacionades amb la família, com ara les relacionades amb les societats Balasch i Camarasa (1804-1814), Nadal i Ribó (1829-1872), Nicolás Traval y Cía (1838-1860), José A. Nadal y Cía (1850-1885), J. Ribó y Cía (1875-1897) i Sociedad Anónima Nadal (1916-1917).

El fons inclou la documentació relativa a la gestió del patrimoni immoble a molts diversos indrets de la geografia catalana, com ara Sant Andreu de Palomar, Sarrià, Caldes d'Estrac, Argentona, Sant Boi de Llobregat, Amposta o Torres de Segre (llibres de notes i comptes d'administració), relacions amb els procuradors (estats de comptes i correspondència), el cobrament d'arrendaments (comptes i contractes), censos i lloguers (llibres de registre, estats de cobrament i rebuts), així com al pagament de contribucions.

Aplega així mateix una quantitat important de correspondència de tipus familiar, dins la qual destaca la relacionada amb Teresa Prats, vídua del general Joan Prim. Pot trobar-se dins el fons documentació judicial relacionada amb causes civils relatives a l'herència de béns immobles i empreses. Finalment, destaca la documentació relativa a l'actuació pública de l'advocat Josep Maria Nadal i Vilardaga, membre de l'Associació de Propietaris de l'Eixample, de la Societat Econòmica d'Amics del País i del Cercle Conservador Liberal de Barcelona, dins l'administració local (Ajuntament de Barcelona), provincial (Juntes de la Diputació de Barcelona) i estatal (Senat). Ocupa un volum total de 16,1 metres, dins dels quals algunes petites col·leccions factícies.

Història arxivística

El fons fou històricament conservat per la família productora, establerta a diversos indrets de Barcelona i finalment a la casa Nadal de la Via Laietana número 95. Per acord verbal dels hereus de Joaquim Maria de Nadal i Ferrer (1883 – 1972), darrer hereu de la família resident a l'immoble, Joaquim de Nadal i Baixeras es féu càrrec de l'arxiu familiar. En vendre la casa, el traslladà primer a la seva residència del carrer Vilana número 9 de Barcelona i, finalment, a la Torre Nadal de Caldes d'Estrac. Procedent d'aquesta ubicació ingressà a l'ANC el 25 de juny de 2007. En van fer lliurament els actuals titulars, els germans Joaquim, Maria Lluïsa, Paz, Juli i Josep de Nadal i Caparà, en qualitat d'hereus directes de Joaquim de Nadal i Baixeras per via testamentària.

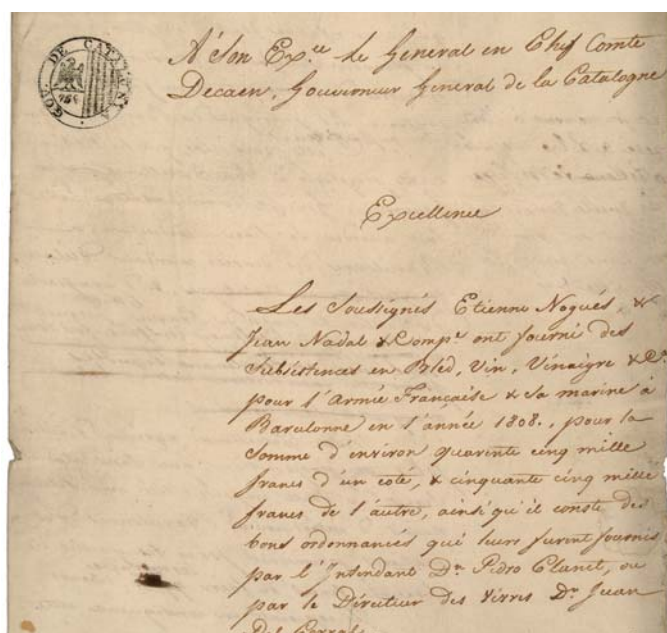
Valoració del fons

La documentació de la família Nadal documenta de manera precisa el funcionament d'una empresa comercial, preferentment dedicada als intercanvis en el sector tèxtil, a la Catalunya del tombant dels segles XVIII i XIX. En aquest sentit, constitueix un observatori privilegiat per a l'estudi d'un període fonamental de la Revolució industrial a Catalunya, marcat per l'acumulació del capital comercial. Resultarà un complement excel·lent a la documentació de diversos fons comercials i d'empreses ja existents a l'ANC, en especial la del fons Castañer.

D'entre els diversos negocis de la família Nadal, el fons inclou la documentació relativa a la gestió de diverses societats dels inicis del segle XIX que, mitjançant canvis de la composició accionarial, van donar lloc a la creació de noves empreses com ara la dedicada a la producció tèxtil Serra Feliu, S.A., el

fons documental de la qual es troba igualment dipositat a l'ANC. El fons de la família Nadal il·lustra els mètodes i procediments de gestió del patrimoni familiar a la ciutat de Barcelona i els seus contorns, concentrat al llarg del segle XIX i successivament engrandit fins a les acaballes del segle, com a resultat de l'acumulació de capital duta a terme per l'activitat comercial i industrial desenvolupada especialment durant les primeres dècades de la centúria. En aquest sentit, complementa d'altres fons familiars i patrimonials dipositats recentment a l'ANC com ara el de la família Font, de Barcelona.

La documentació familiar relativa a l'activitat política de Josep Maria Nadal i Vilardaga, finalment és de notable valor, per això com documenta l'actuació d'un home en primera línia política com a senador conservador i, en especial, des del seu càrrec de regidor de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, durant els anys anteriors a la Dictadura de Primo de Rivera. Dita documentació ve complementada per la del fons personal del seu fill, Joaquim Maria de Nadal i Ferrer, ingressada simultàniament a l'ANC per la família donadora. Autor precoç de poesia i novel·la, en l'àmbit polític fou impulsor d'agrupacions monàrquiques i autonomistes. Tinent d'alcalde de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona (1921), participà en la creació de grups escolars a la capital catalana. President de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial (1922-1928), impulsà les activitats d'Acció Catòlica a la diòcesi de Barcelona. Col·laborà gairebé a tota la premsa peninsular, en especial a "La Veu de Catalunya", "La Vanguardia" i el "Diario de Barcelona". Membre de la Lliga Regionalista, entre 1930 i 1936 fou secretari polític de Francesc Cambó i diputat a Corts per Barcelona (1934). Després de la Guerra Civil orientà la seva activitat preferentment al món periodístic. Dins el seu fons destaca la docu-

Fragment de la petició presentada al Comte Decaen, Governador General de Catalunya, per Esteve Nogués i Joan Nadal reclamant compensacions pels subministraments fets a l'Exèrcit Francès el 1808. CAT/ANC 1-781 Fons Família Nadal, uc. 39

Quantificació del fons documental

01.	Genealogia, família i herència 6 unitats d'instal·lació (núm. 1-6)
02.	Patrimoni 134 unitats d'instal·lació (núm. 7-140)
03.	Correspondència 3 unitats d'instal·lació (núm. 141-143)
04.	Documentació judicial 5 unitats d'instal·lació (núm. 144-148)
05.	Dimensió pública 5 unitats d'instal·lació (núm. 149-153)
06.	Col·leccions factícies 1 unitats d'instal·lació (núm. 154)

En total, el fons abasta 154 unitats d'instal·lació (16,1 metres).

mentació relativa al seu exili a Itàlia i l'estada a Sevilla entre 1936 i 1939, així com una important sèrie de correspondència emesa i rebuda, on destaquen les cartes amb Francesc Cambó (1932-1936).

Miquel Pérez Latre

ARXIU DE PERSONALITATS DE CATALUNYA

LA FI DE LA TERCERA GUERRA CARLINA A LA ZONA CENTRE A TRAVÉS DEL TESTIMONI DE JOSEP VILASECA I MOGAS

Un dels valors de la documentació privada és el de recollir dades i informació que per la seva naturalesa no s'inclouen generalment en la documentació pública. Les cartes, notes privades, texts de records i memòries i altra documentació similar permeten incloure referències que d'altra manera es perdrien irremediament. La preservació d'aquesta documentació permet obtenir una visió dels esdeveniments diferent de la que donen els textos oficials i el resultat és l'obtenció d'una narració dels fets històrics des d'un altre punt de vista, enriquida i matisada, que a vegades pot canviar la nostra visió dels esdeveniments. Aquest pot ser el cas del fons Josep Vilaseca i Mogas.

El perfil d'una personalitat i d'una època

Josep Vilaseca i Mogas (Barcelona 1830-1899), fou un advocat i polític fill d'una família de forners. Llicenciat en dret l'any 1854, començà a exercir com advocat el mateix any. Gràcies al prestigi professional assolit esdevingué jutge de pau d'uns dels districtes de Barcelona i, juntament amb el fet que fou membre del Partit Conservador i de la *Liga del Orden Social* presidida per Manuel Duran i Bas, es feu un lloc dins la societat barcelonina del moment. La seva carrera política, però, no s'inicià fins la Restauració quan el capità general de Catalunya, general Martínez Campos, el nomenà diputat provincial, pel districte III de Granollers, de la Diputació de Barcelona interina, el febrer de 1874. Després de les eleccions corresponents, fou de nou diputat provincial de Barcelona i esdevingué vicepresident de la Diputació de Barcelona definitiva el gener de 1875.

En aquell moment Espanya vivia la fase final de la Tercera Guerra Carlina. El conflicte s'havia iniciat l'abril de 1872 quan el pretendent carlí, Carles VII, aprofità la situació d'interinitat sorgida de la Revolució de Setembre de 1868 i el fracàs dels candidats carlins de la via legal a les eleccions d'abril de 1872 per fer pública una declaració de guerra. Els escenaris del conflicte foren principalment el País Basc (anomenat el Nord) i Catalunya, secundàriament el Maestrat (anomenat el Centre) i esporàdicament Galícia, Lleó, Castella i Andalusia. En iniciar-se l'any 1875, però, tots els fronts havien entrat en una situació en que les diferències entre els caps carlins permetien els èxits de les forces governamentals, sense que aquestes arribessin a controlar totalment el territori.

Fou en aquest context que el govern presidit per Cánovas del Castillo encarregà a Manuel Duran i Bas, a Josep Mañé i Flaquer i a Josep Vilaseca i Mogas la realització dels contactes necessaris amb les forces carlines de la zona Centre per a la seva pacificació definitiva. Aquesta missió suposà desplaçar-se a València per establir contacte amb el cap carlí de la zona, Antonio Dorregay, tasca que fou encomanada a Josep Vilaseca i Mogas.

Una documentació testimoni de la fi d'una guerra

El petit fons documental que el senyor Fèlix Vilaseca Anglada, descendent de Vilaseca i Mogas, ha donat a l'Arxiu Nacional de Catalunya posa de manifest les gestions que aquell realitzà. Es tracta d'un conjunt de 149 documents que inclouen cartes, notes, llistes i informes sobre els seus viatges a València, França i Suïssa, els contactes que mantenia amb el govern i els seus representants per a la pacificació de la zona Centre i trobar una sortida als militars carlins implicats.

Gràcies a la documentació conservada sabem que a principis del mes de juny de 1875 realitzà el primer viatge a València, des d'on informava dels primers contactes amb els militars carlins. Els dies 15 i 16 tingueren lloc les primeres converses formals i el 17 retornà a Barcelona per a informar el govern a través de Duran i Bas i Mañé i Flaquer. La negociació se centrà en les demandes carlines de finalització de les operacions

bèl·liques a canvi del reconeixement de graus, títols i condecoracions –sense revisió ni expedient disciplinari de cap tipus–, l’obtenció de passaports per residir de forma provisional a l’estranger i la recuperació d’un lloc a l’exèrcit en el moment del retorn. Els militars carlins exigien que aquestes peticions s’inclouessin en un document signat pel president del govern amb autorització reial explícita.

El 23 de juny Vilaseca i Mogas rebé la resposta que aprovava les seves gestions i el feien tornar a València, i el 26 de juny rebia el text del conveni que calia signar amb els militars carlins, els passaports sol·licitats i les instruccions pertinents per a tancar l’acord. Per les cartes i notes creuades entre Vilaseca i Mogas i les diverses parts implicades sabem que es feren observacions al conveni i que Vilaseca i Mogas presentà el nou text modificat a un comissionat del Ministeri de Guerra per a la seva aprovació. Però a partir d’aquest moment la negociació prengué un nou tomb quan els militars carlins presentaren demandes de compensacions econòmiques per tal de cessar la seva activitat militar en les condicions pactades. La resposta per part del govern fou ràpida, ja que el comissionat del Ministeri de Guerra, el tinent coronel W. Molins, es presentà a Valèn-

cia el 29 de juny amb nova documentació i 70.000 rals.

Els contactes posteriors degueren fer el seu efecte ja que el 6 de juliol es produí l’ocupació militar de Cantavella (Terol) per part de les tropes governamentals comandades pel general Martínez Campos. El fet suposà que es fessin 2.000 presoners carlins i marcà l’inici de la fi de la presència militar carlina a la zona Centre. Des del bàndol governamental l’ocupació de Cantavella fou descrita com una gran victòria militar, però per part carlina aquella derrota es conegué com a la traïció del Centre, ja que des del primer moment es tingué el convenciment que Dorregay i els seus companys foren actors d’una deslleialtat que els portà a perdre la batalla. En qualsevol cas, l’exèrcit governamental es feu càrrec de la situació i l’endemà comunicava a Vilaseca i Mogas que complirien escrupolosament el conveni pactat i que ja podia retornar a Barcelona. El 8 de juliol Vilaseca i Mogas realitzà el viatge de retorn.

L’encàrrec rebut del govern no arribà a la fi amb aquestes fets ja que Vilaseca i Mogas hagué d’insistir en l’acompliment de les condicions pactades amb els militars carlins. D’entrada, el 10 de juliol rebé instruccions del govern per tal que no lliurés els passaports que havien de permetre la sortida a l’estranger de les persones que ho havien sol·licitat i el 14 de juliol rebé la comunicació que la intenció del govern era complir el conveni pactat en una data posterior, ja que no es volia *“quitar al ejército del Rey el mérito contraído hasta hoy en la campaña suponiéndolo obra todo de nuestras combinaciones”*. Les diverses notes creuades posen de manifest el malestar dels militars carlins pel retard en el lliurament dels passaports i ens informen que l’11 d’agost ja havien deixat les seves unitats i es trobaven amagats prop de la frontera esperant poder passar a França enmig de les acusacions de traïció per part de la propaganda carlina. El 18 d’agost Vilaseca i Mogas es traslladà a França i informà que els oficials carlins ja havien travessat la frontera. Posteriorment va anar a Suïssa des d’on continuà trametar informacions sobre el malestar carlí pels incompliments de les altres qüestions pactades en el conveni: el reconeixement de les graduacions militars i les compensacions econòmiques. De retorn a Barcelona, el setembre de 1875, hagué d’insistir davant el govern de Madrid sobre aquestes qüestions.

En el fons documental es conserva diversa documentació datada al llarg d’aquest mes de setembre de 1875 que informa de les disposicions legals adoptades per al reconeixement de graus militars i la llista de les persones afectades. Així mateix, altra documentació ens dóna notícia de les operacions financeres realitzades per efectuar els pagaments acordats. En total es parla d’un lliurament de 275.000 pessetes que es realitzà a partir del mes d’octubre següent. Diversos rebuts signats pels interessats en donen fe. Arribats en aquest punt, la documentació fa un salt cronològic fins el mes de maig de 1876. L’operació de l’exèrcit carlí del Centre havia finalitzat i era el moment de fer resum i balanç. Vilaseca i Mogas s’havia traslladat a Madrid on fou rebut per diverses autoritats i pel president Cánovas del Castillo. El document més important d’aquest moment és la memòria que realitzà per donar comptes de les gestions dutes a terme i que lliurà personalment al president del govern l’11 de maig de 1876. En aquest document Vilaseca i Mogas féu un

Retrat a l’oli de Josep Vilaseca i Mogas. (Foto: família Vilaseca)

*Distribucion acordada en los fondos
concedidos para pagar gastos y remun-
eracion de servicios relativamente á la
terminacion de la guerra en el Centro.*

I. Por compensacion de su empleo á varios jefes Carlistas á quienes ninguna se ha reconocido.	Resúmp. 120.000.
II. Por el mismo concepto á va- rios Oficiales que se hallan en igual caso.	40.000.
III. A varios jefes á quienes se ha reconocido empleo por via de compensacion de la diferencia entre el reconocido y el que te- nian en el ejército Carlista.	45.000.
IV. Por reintegro de gastos espe- ciales á algunos de los interesados y compensacion de lo mismo en de pagas desde Octubre último á 4. de Julio siguiente.	20.000.
V. Por reintegro de gastos y re- tribuciones por servicios prestados y premios concedidos.	50.000.
Total Resúmp.	275.000.

*Exposicion justificacion de hallada entrega
da al Sr. D. Pedro de la Cruz de Ministros
Mayo 1846.*

“Distribución acordada de los fondos concedidos para pago de gastos y remuneración de servicios relativamente a la terminación de la guerra en el Centro”. 18 de maig de 1876. CAT/ ANC Fons Josep Vilaseca i Mogas (núm. 739), u.c.134

resum de la seva actuació, amb les principals fites aconseguides i el seu sentit, que d'alguna manera constitueix un l'element recapitulador del conjunt del fons. Com a resposta, Cánovas del Castillo li envià una carta d'agraïment el 23 de maig en la qual lamentava que *“la índole del asunto no le permitiera hacer público el patriotismo y el desprendimiento con que ha obrado V.E. corriendo peligros y haciendo verdaderos sacrificios por la causa de la paz”*. Amb la mateixa discreció, Cánovas del Castillo li concedí la Gran Cruz del Mérito Militar *“por sus servicios especiales (...) cooperando a la pacificación de Cataluña durante la Guerra Civil”* segons la nota oficial que, en aquest cas, si que es feu pública.

El valor d'una documentació

Malgrat que el fons no conté documentació sobre la vida i obres posteriors de Josep Vilaseca i Mogas, sabem que, com a conseqüència dels fets narrats, consolidà la seva posició de membre destacat de la societat barcelonina i catalana. En les eleccions de 1877 i 1880 fou reelegit diputat provincial de Barcelona i, en el segon mandat, esdevingué president de la Diputació. Posteriorment fou elegit representant al Congrés dels Diputats en les eleccions de 1886 i 1891, i el 1893 fou designat senador vitalici del regne. Finalment fou degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona entre 1895 i 1898, finalitzant el seu mandat un anys abans de morir.

Aquesta trajectòria pren una nova dimensió amb la informació continguda en la documentació del fons. A més, el descobriment del caràcter secret de les gestions de Josep Vilaseca i Mogas incideix plenament en un nou relat de la fi de la Tercera Guerra Carlina. Per tot això i donat el poc volum del fons,

la documentació serà objecte de reproducció digital per tal de fer-la accessible des de la pàgina web de l'Arxiu Nacional de Catalunya en el moment que finalitzin els tràmits de la donació del fons a la Generalitat de Catalunya.

Llorenç Codern i Bové

EL FONS NARCÍS VERDAGUER I CALLÍS I FRANCESCA BONNEMAISON

El fons *Narcís Verdaguier i Callís i Francesca Bonnemaïson* és, sense dubtes, un dels fons personals més rellevants per a l'estudi de la història política i social contemporània del nostre país.

Història arxivística i dades sobre l'ingrés del fons

El fons es va salvar del saqueig de la Guerra Civil en passar a mans de Ramon Rucabado i Comerma, espòs de Clara Verdaguier neboda dels Verdaguier Bonnemaïson. L'ingrés de la documentació a l'ANC es va dur a terme en dos moments. El primer es va produir l'any 1991, sent director de l'ANC el senyor Casimir Martí, quan les germanes Roser i Mariàngela Rucabado i Verdaguier, filles i propietàries legals del fons del seu pare, Ramon Rucabado i Comerma, de comú acord amb els altres germans, van lliurar a l'ANC el fons *Narcís Verdaguier i Callís* que contenia també bona part del fons de la seva esposa Francesca Bonnemaïson. L'ANC es comprometia a classificar, ordenar i elaborar l'inventari d'aquest fons. El segon ingrés es produí l'any 1993 quan Manuel Rucabado i Verdaguier va realitzar un segon lliurament que reunia documentació de Francesca Bonnemaïson, integrada bàsicament per documents relacionats amb l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona (ICBPD). Aquests documents tenien diferents procedències:

1. Maria Sandiumenge, alumna de l'ICBPD, la qual havia ocupat algun càrrec.
2. Joan E. Rucabado i Verdaguier, advocat i nebot de Francesca Bonnemaïson, del qui ella va rebre ajuda en diverses gestions relacionades amb els problemes econòmics pels que va travessar l'Institut.
3. I, del propi Manuel Rucabado i Verdaguier, del qual la senyora Bonnemaïson n'era tia àvia

Posteriorment, entre els anys 1996 i 1999, el fons s'amplià amb monografies de temàtica religiosa i literària i amb altres publicacions com ara *La Veu de Catalunya*, procedents també dels germans Rucabado i Verdaguier.

El 19 d'octubre de 1998 se signà a Sant Cugat del Vallès un contracte de comodat entre les senyores Roser i Mariàngela Rucabado i Verdaguier, de comú acord amb els seus germans, i el senyor Josep Maria Sans i Travé, director de l'ANC, que regularitzà l'anterior conveni i afegí diferents pactes. Final-

ment, el mes d'agost de 2007 les esmentades germanes Ruca-bado i Verdaguer decidiren fer una oferta de venda a la Generalitat de Catalunya del fons documental, la qual es feu efectiva a partir de l'informe favorable emès per la Junta de Qualificació, Valoració i Exportació de Béns del Patrimoni Cultural de Catalunya el mes de setembre de 2007.

Cal esmentar el fet que una part de la documentació de l'ICBPD es troba dipositada a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona per voluntat de Francesca Bonnemaison, des que aquesta l'any 1947 va deixar en dipòsit fitxes de sòcies, informes, publicacions, entre d'altra documentació. La Biblioteca de Catalunya conserva també una part de la documentació de Narcís Verdaguer i Callís cedida per la seva esposa molt abans, l'any 1918.

Notícia biogràfica de Narcís Verdaguer i Callís i Francesca Bonnemaison i Farriols

Narcís Verdaguer i Callís, advocat i polític, va néixer el 29 d'octubre de 1863 a Vic. Pertanyia a la mateixa família de Jacint Verdaguer, Mossèn Cinto, del qual n'era cosí-germà. Vinculat als cercles catòlics vigatans l'any 1883 va abandonar la carrera eclesiàstica i es va traslladar a Barcelona per estudiar la carrera de Dret a la Universitat de Barcelona. L'any 1886 fou admès com a soci del Centre Escolar Catalanista, essent nomenat en un primer moment president de la Secció de Dret i més tard (per a l'exercici 1887-1888) president del centre. L'escissió d'un nucli no adient a certes doctrines organitzà la Lliga de Catalunya essent elegit Verdaguer i Callís Secretari de la Comissió de relacions d'aquesta entitat que s'anirà consolidant progressivament com l'associació hegemònica en el camp del catalanisme polític. L'any 1891 es va fundar la Unió Catalanista gràcies a la iniciativa de Verdaguer i Callís el qual prengué part a l'Assemblea de Manresa, el 25 de març de 1892.

Quant a la seva activitat periodística, va ésser fundador i director de *La Veu de Catalunya* (1891-1898) omplint durant vuit anys les planes d'aquesta publicació amb articles polítics, socials, literaris, crítics i les traduccions de contes populars estrangers, especialment de la Provença, traduccions primer del propi Verdaguer i Callís i poc després amb la signatura FRANAR (pseudònim format per les primeres síl·labes alternades dels dos noms, Francesca i Narcís), fruit de la seva col·laboració amb Francesca Bonnemaison i Farriols amb qui va contraure matrimoni l'any 1893. En aquest mateix any va obrir el seu bufet d'advocat que estava especialitzat en qüestions jurídiques de comerç internacional. Un dels seus primers passants va ésser Francesc Cambó.

El 1898 ocupà el càrrec de vocal secretari del Foment del Treball Nacional contribuint a fonamentar els vincles entre els industrials i la política catalanista conservadora. A finals de l'any 1899 fundà i presidí el Centre Nacional Català, entitat que l'any 1901 es va fusionar amb la Unió Regionalista per a constituir la Lliga Regionalista, de la qual va ser nomenat vice-president.

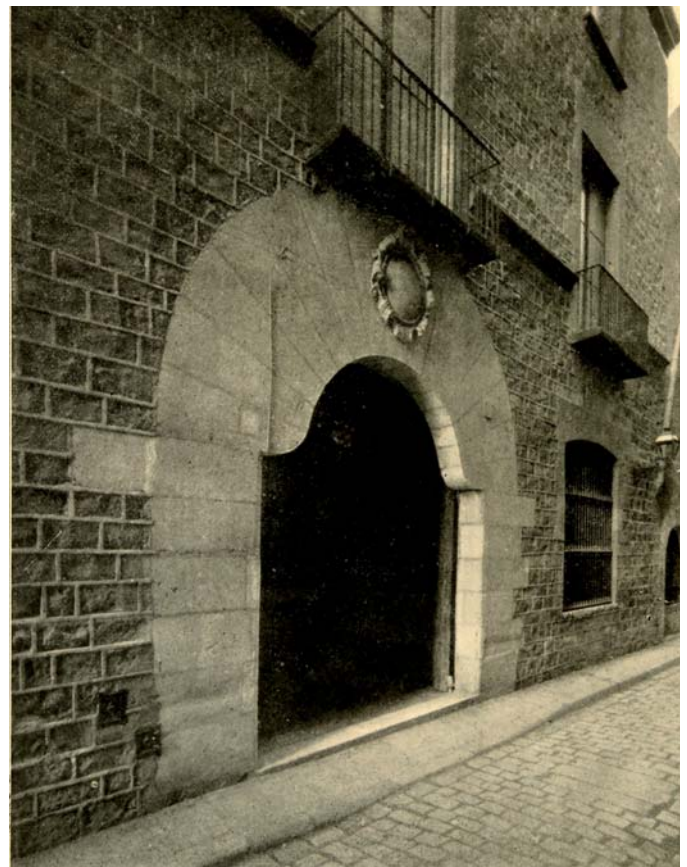
La participació de Verdaguer i Callís en la política activa també el portà a ser elegit regidor de l'Ajuntament de Barcelo-

na (1909-1910), diputat provincial per Vic-Granollers (1911-1913) i diputat a Corts per Vic (1914-1916). Durant el bienni de 1910-1911 presidí la Societat Econòmica d'Amics del País i el 30 de maig de 1917 fou elegit president de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació.

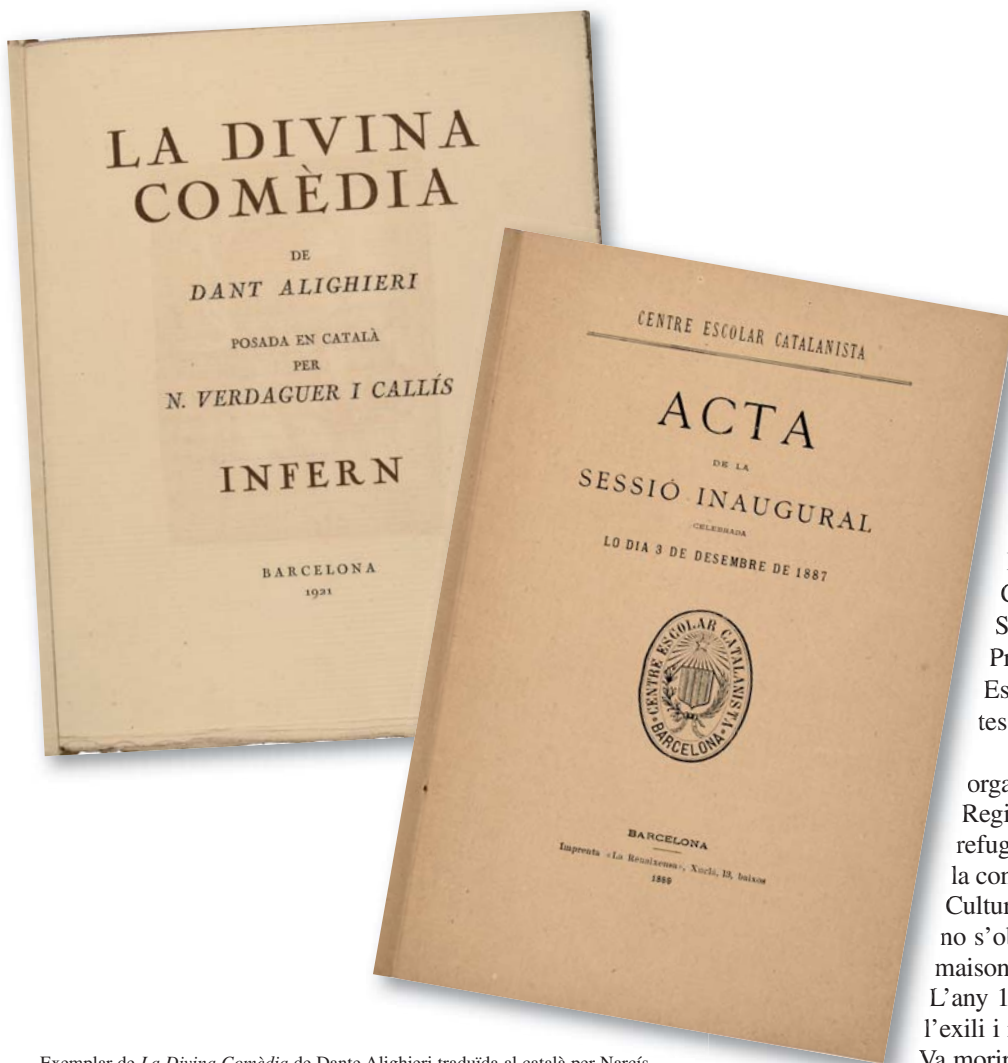
A part de la seva intensa activitat política i professional, Verdaguer i Callís també va cultivar durant tota la seva vida l'activitat literària que culminà amb la traducció al català i en vers de *La Divina Comèdia* de Dante. L'obra la deixà inacabada però va ser publicada, en homenatge pòstum, per la seva vídua en ocasió del sisè centenari de la mort del Dant l'any 1921.

Narcís Verdaguer i Callís va morir el 5 d'abril de 1918. La seva influència sobre Enric Prat de la Riba i sobre Francesc Cambó va ésser fonamental per a la configuració d'un catalanisme conservador i catòlic.

Francesca Bonnemaison i Farriols, pedagoga i promotora de l'educació femenina popular, va néixer a Barcelona el dia 1 d'abril de l'any 1872. Filla d'un matrimoni de la burgesia catalana, comerciants de professió, va rebre una educació tradicional i estudià música, pintura i idiomes. L'any 1892, tot just quan Francesca va fer vint anys, Narcís Verdaguer i Callís li demanà per encàrrec del seu amic i poeta Ramon Masferrer que fos la Reina dels Jocs Florals de Barcelona. El juliol de l'any següent

Imatge de la façana de l'ICBPD al carrer San Pere més Baix, 7 i 9 (extreta d'una memòria de l'any 1922). CAT/ANC 1-152

Exemplar de *La Divina Comèdia* de Dante Alighieri traduïda al català per Narcís Verdaguer i Callís. Barcelona, 1921, i *Acta de la sessió inaugural* celebrada al Centre Escolar Catalanista el 3 de desembre de 1887. CAT/ANC 1-152.

Narcís Verdaguer i Callís i Francesca Bonnemaison van contraure matrimoni.

Francesca Bonnemaison va ser bibliotecària de l'Obra de Buenas Lecturas establerta a la parròquia de Santa Anna de Barcelona. Aquesta institució que en origen tenia un caràcter caritatiu de dames benestants, Francesca Bonnemaison la va convertir, progressivament, en una autèntica biblioteca per a dones obreres. Va ser la primera biblioteca per a dones fundada a Europa i va sobresortir en el camp educatiu i en el de la formació professional. Fruit d'aquesta activitat es va fundar l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona (1909-1936), institució de caràcter privat dedicada a l'educació i a la promoció de la dona i una de les més prestigioses de l'època. La vida de l'Institut es redueix a tres etapes principals que coincideixen amb l'estança en tres seus diferents. El naixement fou l'any 1909, amb la creació de la Biblioteca Popular per a la Dona, a la parròquia de Santa Anna. La segona fase, a partir de 1910, quan s'ubicà al carrer d'Elisabets. L'experiència posava de manifest que calia oferir a les associades més mitjans, la qual cosa es resolgué amb la nova ubicació i amb l'ampliació de l'Obra incorporant nous cursos. Amb la intenció que el nom de la institució respongués millor a la finalitat que perseguia, passà a denominar-se Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona (ICBPD). El tercer període es correspon amb la ubicació definitiva al carrer de Sant Pere més Baix núm. 7 i 9, inaugurada el 8 d'octubre de l'any 1922. El nou local, reformat totalment, oferia un equipament notable i una capacitat per a 2.000 alumnes. A més de nombroses aules, tenia biblioteca, sala de festes, capella i també dependències per a labors feme-

nines, bar, menjador econòmic, pati d'infants, etc. L'Institut, amb la fórmula d'un Patronat, es va dotar d'una organització interna estructurada en nou seccions permanents: Educació i Instrucció; Relació i Treball; Biblioteca Circulant i Pública; Religió i Culte; Socors Mutus i Previsió; Economia i Proveïments; Organització i Propaganda; Esports i Excursions i Cerimonial i Festes.

L'any 1932 Francesca Bonnemaison va organitzar la secció femenina de la Lliga Regionalista. En esclatar la Guerra Civil es refugià a Suïssa on hi va romandre durant tota la contesa. El 20 de juliol de 1936 l'Institut de Cultura va tancar les seves portes, portes que no s'obririen mai més per a Francesca Bonnemaison, ni per a les seves col·laboradores. L'any 1939, en acabar la Guerra Civil, tornà de l'exili i residí llargues temporades a Montserrat. Va morir a Barcelona el 13 d'octubre de 1949.

Contingut del fons

El volum total aproximat del fons Narcís Verdaguer i Callís i Francesca Bonnemaison és de 12 metres lineals de documentació (63 unitats d'instal·lació). La documentació té un abast cronològic que comprèn des de l'any 1880 a l'any 1991, tot i que predomina la documentació corresponent al període 1880-1949.

El fons està estructurat en tres blocs: el Bloc I, format per a la documentació generada i rebuda per Narcís Verdaguer i Callís; el Bloc II, per a la documentació de Francesca Bonnemaison; i el Bloc III, format per la documentació comuna a ambdós. El contingut de la documentació reflecteix prou bé les diferents etapes viscudes, tant per Verdaguer i Callís, com per la seva esposa Francesca Bonnemaison, ja que els documents que es conserven són un excel·lent testimoni, tant de la seva activitat professional i pública, com de la seva activitat personal i familiar.

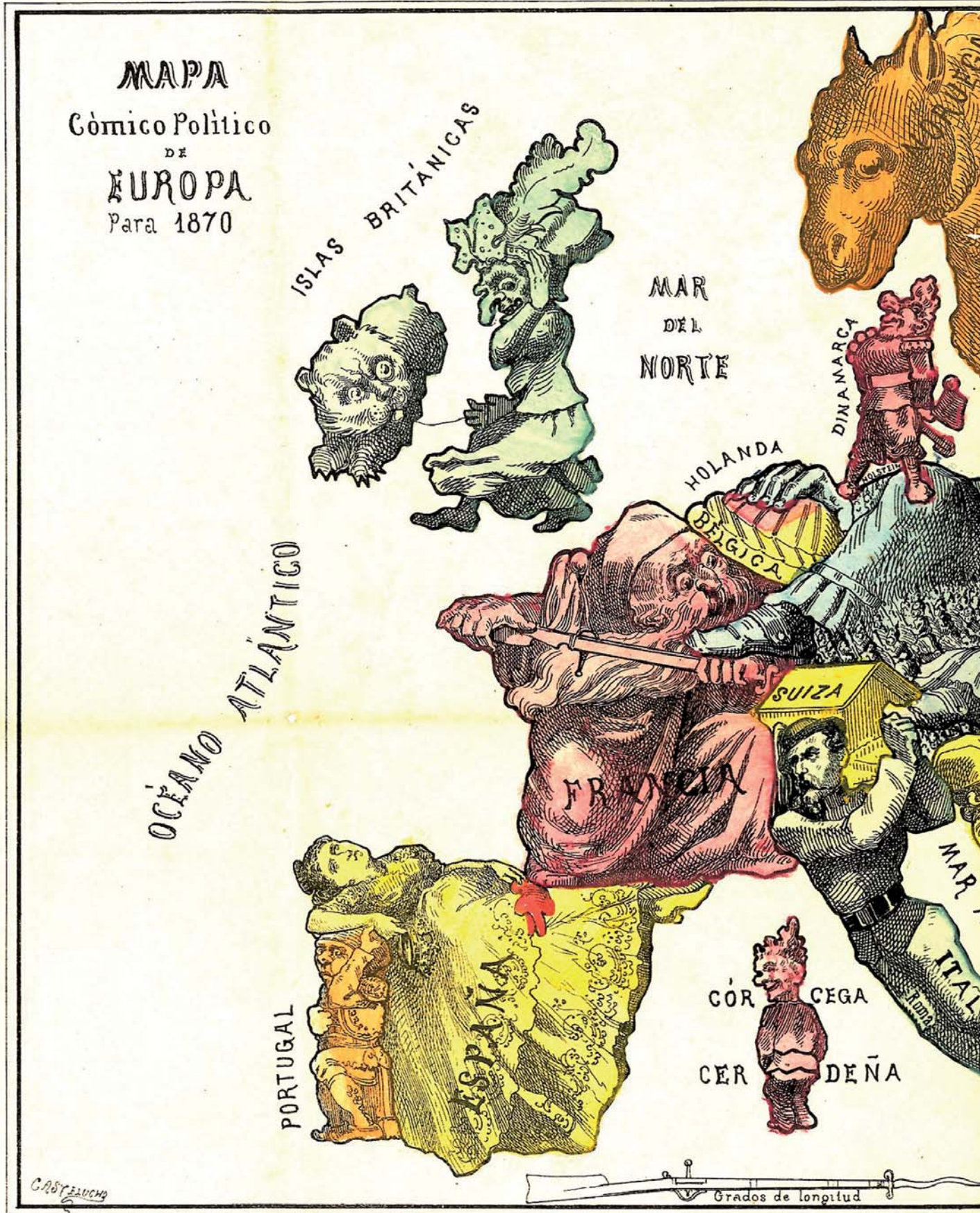
La documentació personal de Narcís Verdaguer i Callís inclou bàsicament correspondència, documents acadèmics (llibretes i apunts universitaris sobre política i dret, títols acadèmics), anotacions personals, felicitacions i documentació familiar.

Del conjunt del fons destaca la correspondència, tant pel volum, com per l'interès de les cartes originals rebudes de nombroses personalitats i que són testimoni de les relacions que Verdaguer i Callís va mantenir en els diversos àmbits de la política, la cultura i la societat coetània: Josep Torras i Bages (Bisbe de Vic), José Mª Pereda, Jaume Collell, Eusebi Güell, Felip Bertran i Güell, Àngel Ossorio i Gallardo, Francesc Cambó, Josep Gudiol, entre altres.

D'altra banda, cal també fer especial esment de la documentació generada en funció de les seves activitats polítiques i socials de Verdaguer i Callís. Els documents que formem aquesta sèrie són el resultat de la gestió, d'haver ocupat càrrecs

NUEVO MAPA DE EUROPA

MAPA
Cómico Político
DE
EUROPA
Para 1870

INGLATERRA aislada, rabia de ira al ver la cara que le pone la mal sometida IRLANDA; ESPAÑA medita vacilando en desnapoleonizada rechaza la invasion de PRUSIA, que le tiene un pié encima, otro molestando á Italia, aplasta con su peso al A. Por todas partes. ITALIA ha cubierto con el fieltro del bersaglieri su cabeza, que aun ayer ostentaba la tiara pontificia. CÓRCEGA cuyos piés se han hundido en el HOLSTEIN, espera con brio recobrar el movimiento que ha perdido. LA TURQUIA EUROPEA, da saltos de pantera. RUSIA es el coco que viene á llevarse á los muchachos que no son buenos.

EUROPA PARA 1870.

entre ponerse el gorro frigio ó la corona regia; PORTUGAL, se impacienta esperando la resolucíon de su vecina; FRANCIA, AUSTRIA, eclipsa á toda ALEMANIA, echa mano á BÉLGICA, está á punto de oprimir entre ambas piernas á SUIZA y brota soldados de GÁLGIA y CERDEÑA en forma de chiquillo callejero se rien de sí mismas preguntándose quien va á ser su dueño. DINAMARCA se despierta con el peso de los que tiene encima. LA TURQUÍA ASIÁTICA fuma y sueña perezosamente recostada. SUECIA

públics (regidor de l'Ajuntament de Barcelona, diputat provincial, diputat a Corts), i de la seva participació activa en diverses institucions i associacions, entre les quals destaquen el Foment del Treball Nacional, el Centre Escolar Catalanista, la Lliga de Catalunya, etc. Els manifestos, discursos, projectes, correspondència, són un bon testimoni d'aquesta activitat.

Cal destacar també l'obra creativa de Verdaguer i Callís formada per poesies originals, articles i, sobretot, un volum considerable de documentació relacionada amb la traducció al català de *La Divina Comèdia* de Dante. La projecció pública de Narcís Verdaguer i Callís està exemplificada en els homenatges que se li van fer i dels quals el fons n'és un bon testimoni.

En la documentació generada per Francesca Bonnemaison hi trobem documents acadèmics (llibretes i apunts d'escola, llibres escolars), correspondència personal (cartes de prometatge), documentació religiosa i documentació familiar que Francesca Bonnemaison va conservar (de la qual destaca la procedent dels seus pares i la de la seva neboda, Maria del Ripoll Verdaguer). També inclou documentació relacionada amb el llegat Monturiol, que compta fonamentalment amb correspondència referent al nomenament de la senyora Bonnemaison marmessora testamentària del llegat de Juan Monturiol.

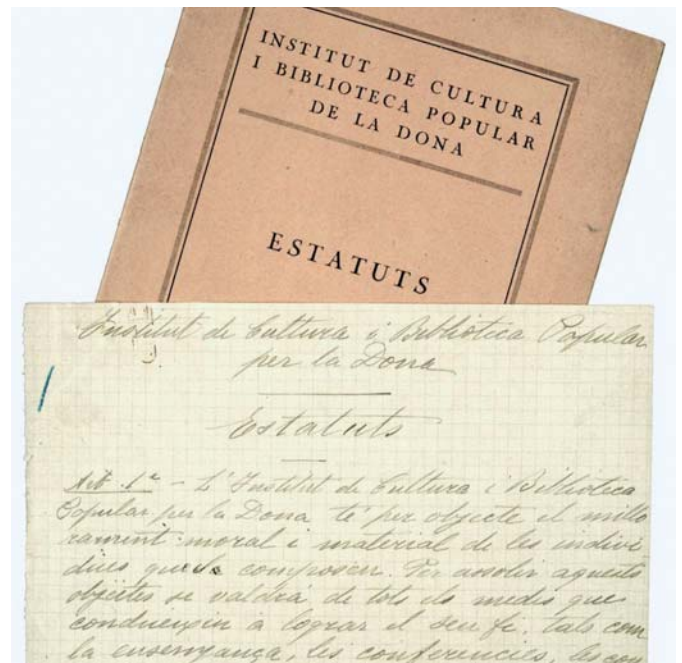
Del conjunt documental destaca, especialment, la correspondència amb un total aproximat de 200 corresponents, nombroses personalitats del món cultural i polític del país: Lola Anglada, Clementina Arderiu i Carles Riba, Jaume Bofill i Mates, Francesc Cambó, Carles Cardó, Agustí Duran i Sanpere, Alexandre Galí, Palmira Jaquetti, Josep M. López Picó, Lluís M. Millet, Rosa Sensat, etc., i una extensa correspondència amb l'Abadia de Montserrat en són una bona mostra. Tanmateix la part més significativa de la documentació pertanyent a Francesca Bonnemaison correspon a la generada en funció de la seva activitat social vinculada a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, del qual en va ser fundadora i presidenta. La documentació s'estructura en els apartats següents:

Administració: inclou documentació relativa a la constitució i organització de l'ICBPD: normativa interna, estatuts, reglaments, memòries i reports anuals.

Recursos econòmics: conté els documents relatius al finançament de l'associació, ajuts econòmics, relació de préstecs, rebuts, comptabilitat de l'Institut, és a dir, tota la documentació de caràcter econòmic.

Patrimoni: aplega la documentació relativa a la gestió dels béns mobles i dels béns immobles de l'Institut. Quant al patrimoni moble destaquen pel seu interès els inventaris de béns mobles i la correspondència; en relació al patrimoni immoble, tota la documentació relacionada amb l'assumppte de la cessió i el traspàs de l'Institut de Cultura a la Diputació Provincial de Barcelona i el seu procés històric.

Recursos d'informació: destaca la documentació de referència, publicacions de l'Institut (d'entre la qual destaca la revista *Claror*. Maig de 1935. Any I, núm. 1) i la documentació gràfica i en imatge (impresos, fulls informatius, fotografies, etc.).

Estatuts de l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona (ICBPD). Any 1922. Manuscrit de Francesca Bonnemaison i exemplar imprès. CAT/ANC 1-152 (Foto: A. Aymà)

Relacions públiques: agrupa tota la documentació relacionada amb els actes festius en què va participar l'Institut: cerimònies, inauguracions, visites i documentació sobre les seves Noces d'Argent (1909-1934). Inclou programes d'actes, anuncis, conferències, discursos realitzats no tan sols per la fundadora de l'Institut, sinó també per altres personalitats que col·laboraren amb el centre. Aquest apartat inclou també la documentació generada per les relacions externes de l'Institut, amb altres associacions i institucions o amb altres personalitats relacionades.

Reconeixement a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona (i a la seva fundadora): agrupa la documentació referent al reconeixement que des de l'exterior se li donava a l'Institut i a la seva fundadora. Per una banda, escrits, ressenyes, articles, monografies sobre l'Institut; i per altra banda, les ofrenes i obsequis com ara, els àlbums, bandes, diplomes, etc. que van anar reunint.

Promoció de la cultura i de l'ensenyament a la dona: inclou la documentació específica generada per la Biblioteca Popular i les Seccions Permanents de l'Institut (d'Organització i Propaganda, d'Esports i Excursions, de Cerimonial i Festes, de Religió i Culte, d'Educació i Instrucció). El fons reuneix documents del professorat de l'Institut: els textos d'algunes lliçons (com ara els d'Economia Domèstica de la professora Adela Medrano. Curs 1918-1919); i documentació relacionada amb l'alumnat: matrícules, qualificacions, llibretes escolars d'apunts, certificats d'aptitud pertanyents a Maria del Ripoll Verdaguer (neboda de Francesca Bonnemaison) i a Maria Sandiumenge (alumnes de l'Institut durant un cert temps), i finalment, plans d'estudis, i diversos programes i horaris dels cursos organitzats pel centre.

El fons conserva a més unes notes biogràfiques referides a Francesca Bonnemaison, d'entre les quals destaca un recull enquadernat per Manuel Rucabado i Verdaguer titulat *La senyora Verdaguer 1872-1949*, amb notes originals inèdites, de persones que varen conèixer i varen conèixer de prop la senyora Bonnemaison, també amb notes originals autobiogràfiques, de fets i anècdotes explicades per ella mateixa a les seves col·laboradores i amb notes de Manuel Rucabado i Verdaguer amb els seus propis records.

El bloc III en què s'estructura el fons reuneix la documentació comuna a Narcís Verdaguer i Callís i a Francesca Bonnemaison. Es tracta d'un volum reduït, essencialment documentació personal i familiar, com ara participacions de les seves noces, correspondència familiar enviada, targetes del seu domicili i retalls de premsa sobre el seu casament.

Finalment la Biblioteca i hemeroteca que conserva el fons aplega un conjunt interessant de monografies i de publicacions periòdiques de temàtica cultural i social.

Tractament arxivístic

El fons va ingressar a l'ANC amb una primera classificació efectuada per la pròpia família Rucabado i Verdaguer. La documentació venia acompanyada d'una relació de part de la correspondència de Verdaguer i Callís i una altra de diversos documents sobre Francesca Bonnemaison, procedents de Manuel Rucabado i Maria Sandiumenge. Aquests primers instruments de descripció eren relacions de contingut provisionals, relacions sumàries que, a la pràctica, no resultaven suficients per a l'adequada consulta del fons. Els tècnics de l'ANC han descrit el fons a nivell d'unitat documental i han implementat un quadre de classificació normalitzat.

El fons s'ha organitzat en tres blocs, dels quals dos es corresponen a cada productor del fons i un tercer corresponent a la documentació comuna. Per a cada un d'ells s'ha adoptat un sistema de classificació funcional i en alguns casos per matèries. Així mateix, s'han substituït les unitats d'instal·lació antigues per unes de normalitzades d'acord amb els models de l'ANC.

L'accés al fons Narcís Verdaguer i Callís i Francesca Bonnemaison és lliure i la reproducció de l'obra original que conserva el fons està sotmesa al que estableix la Llei de la Propietat Intel·lectual.

En definitiva, aquest fons constitueix una font imprescindible per a l'estudi de la història política, social i cultural de la Catalunya contemporània. Ens aproxima als orígens del catalanisme polític i ens permet conèixer de primera mà les accions que Francesca Bonnemaison va realitzar en l'àmbit de la formació i la cultura de les dones a Catalunya durant el primer terç del segle XX.

Rosa Maria Cruellas i Serra

Quantificació del fons documental

A. **Documentació de Narcís Verdaguer i Callís:**
23 unitats d'instal·lació (núms. 1-23).

B. **Documentació de Francesca Bonnemaison:**
26 unitats d'instal·lació (núms. 24-49).

C. **Documentació comuna:**
1 unitat d'instal·lació (núm. 50).

En total, el fons abasta 63 unitats d'instal·lació (12,2 metres), inclosa la biblioteca i hemeroteca.

L'INGRÉS DE L'ARXIU DE JOSEP PUIG I CADAFALCH A L'ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA

Emili Junoy, un "amic de tothom" (J. Pabón), va dir de Josep Puig i Cadafalch que era com "una línia recta que no pot desviar ningú". Un cop d'ull a la seva biografia -continua essent imprescindible la d'Enric Jardí (1975)- dibuixa una trajectòria vital fonamentada en uns principis clars a partir dels quals sempre es dedicà a construir i reconstruir: arquitectures, creacions intel·lectuals i el país, fet i fet. El discurs que pronuncià, el 1889, al Centre Escolar Catalanista -tenia 22 anys- contenia idees i propostes que al llarg de la vida no féu altra cosa que aprofundir i portar a la pràctica tant com li fou possible. Hi reivindicava la ciència experimental, en contra de l'apriorística, "l'art romànic lliure contra l'art artificial y unitari del Renaixement", la creació arrelada contra l'artificialisme acadèmic, "lo llenguatge [*propi*] en contra las travas de ferro que emmòllan las ideas en la paraula extranjera", bo i fent observar: "Comensà'l catalanisme escorcollant arxius, fotografiant documents, calcant làpidas, classificant monedas, buscant rondallas y cançons, fent inventari de las costums y trajos, ressucitant lo llenguatge, ¿y què és tot això sinó observar la pàtria...?". Hi concloïa que havia arribat l'hora de fer política, d'aconseguir que el catalanisme governés el país. Era l'anunci del camí cap a la "conquesta de les corporacions", del necessari pas de l'Elegia a la Tasca, que digué Eugeni d'Ors referint-se a Prat de la Riba (1917), que, el 1905, havia escrit: "L'especial situació de la nostra terra, el seu tràgic conflicte amb l'Estat que la governa, ens fa ésser polítics a tots, sacerdots i obrers, negociants i artistes, pagesos, industrials, pensadors... Per això els qui dintre una Catalunya lliure, en la quietud ignorada dels arxius i biblioteques brodaríem tranquil·lament els nous ideals, els ideals de les generacions futures, en la Catalunya d'avui, doblats de polític, hem d'aplicar desseguida les idees que elaborem".

L'activitat portada a terme per Josep Puig i Cadafalch durant la seva llarga vida destaca, d'entrada, per la diversitat: l'arquitectura, la història i la política. No és infreqüent, de tota manera, de voler-lo veure més com un arquitecte o un historiadore, que no pas com un polític. O bé també, encara, com un home preocupat sobretot per la política cultural. No era així i, encara menys, si es vol fer una lectura reduccionista de la cultura. Ultra la seva acció de govern, tenim els seus textos, on podem llegir, per exemple: "la Mancomunitat és una institució de transició" (1920), "Què fóra Catalunya si fos mestressa de la seva hisenda?" (1920), "El president Macià sintetitzava son programa polític en la caseta i l'hortet per a tothom. Quan hom és lluny de Catalunya, al passar ràpidament en automòbil pels petits pobles apartats de les grans línies de ferrocarril, se m'acut de seguida un altre programa: la carretera i l'escola". O, també: "No oblidem mai que en documents de les darreries del segle XIX, en documents oficials, les institucions de l'Estat al·legaven el dret de conquesta sobre Catalunya. Tenim encara com un govern d'ocupació. A les terres devastades han desaparegut tots els serveis públics: aquí podem dir que no hem tingut mai altra cosa que la que hem fet amb les pròpies mans"

(*Memòries*). Ara bé, tingué ben clar que la reconstrucció de Catalunya requeria una intensa tasca cultural, dins la qual l'alta cultura havia d'ocupar el lloc eminent que li correspon a un país que no vulgui ser província d'un altre. Tenia ben present que "la decadència dels pobles va sempre acompanyada de l'oblit de la pròpia existència" (1922) i que s'havia de fer front a aquells que volien "una Catalunya elevada a un nivell de cultura que no té altre nom que el de la hispano-americana" (1915).

L'acció política i de govern de Puig i Cadafalch fou molt significativa abans i tot que succeís Enric Prat de la Riba en la presidència de la Mancomunitat de Catalunya. Enric Jardí ha escrit que "és difícil de distingir en la profitosa labor duta a terme per la Mancomunitat de Catalunya entre l'abril de 1914 i el desembre de 1923, el que és atribuïble a Prat i el que cal assignar a Puig, atesa la compenetració que existí entre ambdós polítics". La col·laboració i l'amistat intensa entre tots dos encara venia de més enrere, com s'apunta a *La Nacionalitat Catalana*, per exemple, i denota com fou d'intensa el fet que Prat de la Riba, dos dies abans del seu traspàs i preveient-lo, demanés de veure, després de la seva dona i els seus fills, el seu amic Josep Puig i Cadafalch.

Hi ha un munt d'evidències de la fermesa i la continuïtat dels camins seguits per Puig i Cadafalch durant tota la seva vida. La predilecció per l'estudi del romànic i de l'art medieval la forjà de ben jove i no la deixà mai més. El 1895 protestava contra l'oficialitat del castellà a l'Associació d'Arquitectes, el 1923 s'encarava amb el dictador, a Montjuïc, pel decret acabat de dictar contra la llengua catalana i, sota la dictadura franquista, tampoc no es va estar de denunciar "l'odi a la nostra llengua" que novament s'havia institucionalitzat.

Josep Puig i Cadafalch no fou un investigador d'arxius, com ell mateix va escriure. Ara bé, en sabia el valor. L'any 1927, a *La Plaça de Catalunya*, havia escrit que "les coses mortes tenen una certa virtut màgica: les cendres dels morts imperen sobre els vius; elles guarden sovint el caliu somniat de l'ideal; i pobra de la ciutat que no té morts sota terra, ni papers en sos arxius, ni llibres inútils en ses biblioteques!". Conservà els documents dels seus avantpassats, alguns dels quals esmenta a les seves Memòries, i, el que ens és més important, els que generà i aplegà al llarg de la seva vida. El seu arxiu palesa que tenia una clara tendència a conservar-los. A les acaballes de la seva vida, Josep Puig i Cadafalch es plantejà el problema de la conservació dels seus documents i dels seus llibres, i tenim evidència que entenia que la destinació òptima era una institució pública del país. Ara bé, en aquell context històric era molt més que dubtós que en fos respectada la integritat. Per això ho confià a la seva filla, almenys mentre li fos possible de mantenir-ho. Tant l'arxiu com la biblioteca foren conservats pels seus descendents amb moltíssima cura, de manera que l'any 2006 tot l'agencament de l'arxiu i del seu estudi conservava pràcticament el mateix estat en què ell ho havia deixat en traspassar el 1956. Durant cinquanta anys molt poques persones hi accediren i, generalment, per coses molt puntuals.

L'exposició *J. Puig i Cadafalch: l'arquitectura entre la casa i la ciutat* (Barcelona, 1989-90), en la qual es va poder veure una bona colla de dibuixos originals de l'arxiu de Josep

Puig i Cadafalch, contribuï molt a apuntar-ne la importància. El 25 de setembre del 2003, el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya inclogué l'Arxiu Josep Puig i Cadafalch dins el Catàleg del Patrimoni Cultural Català, la qual cosa n'impedia legalment la dispersió i l'exportació. Finalment, la bona predisposició de la família facilità l'entesa amb el Departament de Cultura i obrí el camí cap a la incorporació de l'arxiu al patrimoni públic.

Del 5 de juliol al 23 d'octubre del 2006, la Subdirecció General d'Arxius procedí a la identificació, la sumària descripció i la valoració de l'arxiu de Josep Puig i Cadafalch, i també a la formació d'unitats d'instal·lació per al seu correcte trasllat a l'ANC, a la que fou la seva casa del carrer de Provença de Barcelona. Una part gran del fons era a l'estudi, on també hi havia la seva biblioteca. La resta de l'arxiu era, sobretot, en dues estances més. Una era la situada als baixos de la casa, que fou destinada pel mateix Josep Puig i Cadafalch als plànols i dibuixos de gran format, on eren posats enrotllats en prestat-

Josep Puig i Cadafalch segons una targeta postal dels primers anys del segle XX (c. 1907), a partir d'un dibuix de V. Tur.

Les Quatre Columnes (1919), obra de Josep Puig i Cadafalch, a Montjuïc, que la Dictadura féu enderrocar l'any 1928, segons una targeta postal dels anys vint, publicada per l'Editorial J. Venini de Barcelona.

ges. Com ja ha estat explicat, el més inesperat fou la troballa, a les golfes, de l'arxiu personal de Puig i Cadafalch com a president de la Mancomunitat i, també, el del seu antecessor Enric Prat de la Riba. Deixà escrit que, el setembre de 1923, ocupat el poder pel dictador, havia fet amagar "el meu arxiu particular de president de la Mancomunitat", però es desconeixia on podia ser l'amagatall.

La nostra tasca consistí a identificar tot l'arxiu, destriant-lo de la biblioteca, instal·lar-lo en capsas per tal de facilitar al seu trasllat ordenat, sense alterar les unitats o lligalls existents, i elaborar-ne una descripció molt sumària però suficient per valorar-ne la importància. El 23 d'octubre del 2006 l'arxiu de Josep Puig i Cadafalch fou ingressat a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Posteriorment a aquest ingrés, l'examen d'alguns llibres que no eren a la casa del carrer de Provença va permetre de localitzar alguns documents més que hi havia barrejats. D'aquesta manera, finalment, les diverses parts de l'Arxiu consten de les unitats d'instal·lació següents: l'arxiu de Josep Puig i Cadafalch corresponent a la seva activitat professional és format per un total de 219 capsas d'arxiu, 28 carpetes de gran format i 386 rotlles. Els documents més de caràcter patrimonial i familiar omplen 36 capsas, els de l'escriptora Dolors Monserdà de Macià, 15 capsas, i, els d'Enric Monserdà, 4 capsas i dues carpetes. L'anomenat 'arxiu polític' i que, més pròpiament, mereixeria el títol de 'Presidents Enric Prat de la Riba i Josep Puig i Cadafalch', restà encabit en 150 capsas d'arxiu. Es tracta, evidentment, d'un nombre d'unitats que variarà notablement quan la descripció i catalogació dutes a terme a l'ANC siguin concloses. Donen una idea del remarcable volum documental del qual estem parlant. Una part molt considerable és formada per documents textuals, però dins el conjunt de l'arxiu hi tenen una gran importància qualitativa i quantitativa els dibuixos, producte tant de la seva obra d'arquitecte com d'arqueòleg i historiador. També hi és molt present la fotografia, que J. Puig i Cadafalch utilitzà molt àmpliament per als seus estudis, les seves publicacions i els cursos i conferències que

Quantificació del fons documental

01. **Josep Puig i Cadafalch**
01.01. Arquitecte i historiador
65 unitats d'instal·lació (núms. PUIG-1 a 246 del inventari provisional)

01.02. Activitat política
44 unitats d'instal·lació (núms. AP-1 a 153 del inventari provisional)
02. **Dolors Monserdà**
5 unitats d'instal·lació (núms. MON-1 a 15 del inventari provisional)
03. **Enric Monserdà**
2 unitats d'instal·lació (núms. E-MON-5 a 8 del inventari provisional)
04. **Patrimonial**
11 unitats d'instal·lació (núms. PAT-1 a 34 del inventari provisional)
05. **Dibuixos i plànols**
400 unitats d'instal·lació (386 rotlles de dibuixos i plànols i 14 dibuixos emmarcats)
06. **Materials fotogràfics**
5.950 imatges (1.954 negatius vidre b/n; 454 negatius plàstic b/n; 354 diapositives vidre b/n; 89 diapositives color; 3.099 positius b/n.

* Cada unitat d'instal·lació pot contenir documentació de diverses sèries.

En total, el fons abasta 526 unitats d'instal·lació (50,8 metres).

impartí. Ja ho féu, per exemple, a la conferència sobre arquitectura romànica que, l'any 1896, féu a l'Ateneu Barcelonès (1896). Per acabar-se d'adonar de la importància que donà a la fotografia des de ben aviat, no és pas sobrer de recordar que suggerí a Adolf Mas la realització d'un inventari iconogràfic de Catalunya que acabaria originant l'Arxiu Mas.

El 12 de juny del 2007, el Govern aprovà la compra de l'Arxiu Josep Puig i Cadafalch, que, d'aquesta manera, ha passat a ser de titularitat de la Generalitat de Catalunya. És, sens dubte, la millor garantia de cara a facilitar-ne la conservació i el seu estudi. La compra, a més, no correspon només a la materialitat dels documents sinó també als seus drets de reproducció, per la qual cosa la nostra màxima institució de govern ha adquirit el compromís de posar al servei de la recerca i del país l'immens llegat històric i intel·lectual de Josep Puig i Cadafalch.

L'ingrés de l'Arxiu Josep Puig i Cadafalch a l'ANC hauria de contribuir a fer realitat el disseny que, a les acaballes de la seva vida, deixà escrit el segon president de la Catalunya contemporània: "Els que hem maldat tota la vida per la perpetuïtat del nostre poble voldríem que els nostres successors sabessin la història de Catalunya del nostre temps. Destruïda una i altra vegada i arrencada de la pròpia terra, l'ànima catalana, com si fos una planta morta, torna, però, a brotar i a florir amb més força. Voldríem marcar-los el camí que nosaltres hem seguit perquè el retrobessin sota la mala herba que el cobreix. Quan Espanya retorni de l'expedició quixotesca de fer l'imperi, la nostra gent girarà el cap altra vegada vers la Catalunya petita que no té més aspiracions que la de donar-se una civilització i fer-se apta per a col·laborar en la vida universal".

Ramon Planes Albets

FÈLIX MARTÍ, L'ARXIU D'UNA PERSONALITAT CATALANA D'ABAST INTERNACIONAL

Fèlix Martí i Ambel (Barcelona, 1938) és un rellevant activista cultural i associatiu en dècades difícils que, a més de contribuir al desvetllament de la democràcia i la consciència nacional al nostre país, ha vist reconeguda la seva figura al màxim nivell mundial. Cursà els ensenyaments de segon grau als escolapis de Barcelona, per seguir més tard estudis de matemàtiques, física i química a l'Escola d'Enginyers de Barcelona (1955-1959). El seu interès per les humanitats el conduí finalment a llicenciar-se en filosofia a la Universitat de Barcelona (1965), sota la tutela del doctor Jaume Bofill, i, finalment, a fer estudis a la Facultat de Teologia de Barcelona (1978-1982). Es relacionà aviat amb cercles filosòfics francesos d'orientació personalista i aprofundí en els corrents de la filosofia existencialista germànica. Dins aquests paràmetres és autor d'una

Fèlix Martí (Foto: Unescocat)

nombrosa producció intel·lectual en el camp de la filosofia política, l'antropologia filosòfica i les relacions entre la filosofia i la teologia, en especial pel que fa a l'anàlisi de la fe religiosa i la crítica contemporània de la religió.

Entrà en contacte amb el món de l'escoltisme el 1957, en un campament escola dels Scouts Baden-Powell a Bèlgica. Fou comissari de la branca jove dels escoltes catòlics de Catalunya (1960-1963) i participà molt activament en la formació de dirigents, essent distingit amb el certificat Wood Badge (1960). Fou protagonista de la lluita antifranquista, en especial des de la direcció de la Residència Universitària Sant Antoni de Barcelona, on organitzà els Estudis Contemporanis (1963-1968), tribuna d'expressió per als intel·lectuals d'esperit democràtic i catalanista alternativa a una Universitat oficial emmordassada. Així mateix, organitzà reunions de caire religiós i cultural de resistència a la dictadura, mantenint una estreta relació amb entitats catòliques com ara el Monestir de Montserrat (fou col·laborador de l'abat Cassià Just), diversos ordes religiosos i parròquies.

Membre de l'equip fundador del Centre d'Estudis Francesc Eiximenis (1956), primer director de la Fundació Jaume Bofill (1969-1971), especialitzada en la recerca en ciències socials, i col·laborador del Centre d'Estudis Pastoral de Catalunya (1972-1980), on promogué un servei d'estudis adreçat a aplicar les orientacions del Concili Vaticà II a l'Església catòlica catalana. Fou perseguit, torturat i empresonat per la policia política franquista el 1971, acusat de propaganda il·legal, i condemnat pel *Tribunal de Orden Público*, fins a acollir-se a l'amnistia política de 1977. Fou professor i director del Curs Preuniversitari de l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona (1968-1970) i director de Laboratori de Sociologia del mateix Institut (1972-1975), a l'Institut de Teologia de Barcelona (1973-1988) i a l'Escola de Psicologia de la Fundació Vidal i

Barraquer (1978-1998). Col·laborà amb Josep Pallach en la creació del Partit Socialista de Catalunya-Reagrupament (1974-1977).

De la seva intensíssima activitat associativa en l'àmbit nacional i internacional destaca en primer lloc l'elecció a Roma i reelecció quatre anys més tard a Mèxic com a president del Moviment Internacional d'Intel·lectuals Catòlics (Pax Romana) (1975-1983), així com la presidència alguns anys més tard de l'Associació Amics de Pax Romana (1993-2004). Enorme relleu cal donar, igualment, a la tasca duta a terme a la direcció de l'organització no governamental Centre UNESCO de Catalunya (1984-2002), del qual és president d'honor d'enguà del 2003, oficina coordinadora de les diverses xarxes UNESCO existents a Catalunya (formada per càtedres, associacions, escoles i biblioteques) i promotora de la participació de Catalunya als seus programes internacionals. Ha estat igualment president, a proposta d'Islàndia davant l'oposició espanyola, del Comitè Internacional de Linguapax, programa de la UNESCO per a l'aprenentatge de les llengües dins una cultura de pau (1994-2001). És membre del consell assessor de la Plataforma per la Llengua.

Ha participat en multitud de trobades internacionals sobre la pau, la diversitat lingüística i el món de les religions. Promogué la signatura pels líders de les grans tradicions religioses de la Declaració sobre la Contribució de les Religions a la Cultura de la Pau (1994). És en l'actualitat membre d'honor del Patronat de la Fundació per la Pau i col·laborador de Justícia i Pau. Fou membre del Consell Directiu del Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004, amb una especial dedicació als àmbits del diàleg interreligiós i a la diversitat lingüística. Ha potenciat el debat internacional sobre una ètica global i el paper de l'exercici de l'autodeterminació dels pobles en la prevenció de conflictes, amb una especial dedicació als problemes d'estatus polític del País Basc i el Tíbet.

Actuà com a expert a la Comissió Assessora del Departament de Cultura del Govern de la Generalitat de Catalunya entre 1986 i 1996, ha estat membre del patronat de la Fundació CIREM (Centre d'Iniciatives i Recerques Europees a la Mediterrània) (1996-1999). Dirigí entre 1987 i 1996 la revista *Catalonia*, consagrada a la difusió exterior de la cultura catalana editada en quatre llengües. Ha estat editor de diverses revistes estatals i internacionals, de les versions catalanes dels llibres del Worldwatch Institute de Washington (1994-2002) i coeditor de la versió catalana dels informes sobre el desenvolupament humà del Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament. És autor dels llibres *Nacions, estats i fronteres* (1996) i *Diplomàtic sense estat* (2006) A banda de participar com a jurat en diversos premis, ha rebut, entre altres distincions, la medalla UNESCO de Drets Humans (1995), la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (2002) i la Medalla d'Honor de la Ciutat de Barcelona (2006).

El contingut del fons

El fons Fèlix Martí ocupa un volum total de 29,2 metres que ocupa 73 unitats d'instal·lació de documentació textual.

Quantificació del fons documental

01.	Activitat professional 27 unitats d'instal·lació (núm. 11, 15, 16, 19, 29, 30-34, 40-53 i 60-62 del inventari provisional)
02.	Activitat creativa 4 unitats d'instal·lació (núm. 56-59 del inventari provisional)
03.	Relacions externes 2 unitats d'instal·lació (núm. 35-36 del inventari provisional)
04.	Activitat associativa i política 35 unitats d'instal·lació (núm. 1-10, 14-21, 23-26, 31, 33, 34, 38-39, 44, 54-56 i 60-63 del inventari provisional)
05.	Activitat de representació 13 unitats d'instal·lació (núm. 1, 9, 11, 13, 15, 34, 35, 54, 55, 60, 61, 63-64 del inventari provisional)
06.	Recursos d'informació 28 unitats d'instal·lació (núm. 11-13, 20, 22-23, 26-30, 33, 35, 37-38, 54-55, 59 i 64-73 del inventari provisional)

* Cada unitat d'instal·lació pot contenir documentació de diverses sèries.

En total, el fons abasta 73 unitats d'instal·lació (29,2 metres).

Procedent del domicili barceloní del seu productor, ingressà a l'ANC a títol de donació a la Generalitat de Catalunya el passat 16 d'octubre de 2007. En un primer tractament ha estat classificat tot respectant l'ordenació original duta a terme pel mateix productor. El fons aplega la documentació produïda i rebuda per Fèlix Martí gairebé exclusivament en l'àmbit de la seva **activitat professional**, política i associativa. Pel que fa a la primera, reflecteix la seva tasca docent al llarg de quaranta anys i, molt especialment, entre d'altres entitats, la seva actuació al capdavant del Centre UNESCO de Catalunya, el Comitè Internacional de Linguapax i el Moviment Internacional Pax Romana.

El fons inclou una part de la seva **obra creativa**, en especial els textos originals dels seus treballs i contribucions a diferents trobades, així com les conferències publicades. Igualment, pel que fa a les **relacions externes**, destaca la correspondència derivada de la seva polifacètica activitat i les seves àmplies relacions personals de caràcter internacional. El fons aplega abundant documentació relativa a la seva **activitat política i cultural** antifranquista, en el marc de les diverses entitats i associacions que li'n donaren cobertura, entre les quals destaquen el Centre Eiximenis, la Fundació Jaume Bofill, Justícia i Pau o el Institut Pacis.

Destaca així mateix la documentació que reflecteix la seva **activitat de representació**, preferent vinculada a diverses iniciatives relatives a la projecció exterior de Catalunya, al coneixement de les religions i al foment de la pau, en especial en relació al conflicte basc, objecte de participació en nombroses trobades i col·loquis. El fons aplega com a **recursos d'informació** materials molt diversos sobre escoltisme, educació, entitats cristianes i partits polítics. Destaca així mateix el recull de publicacions clandestines dels darrers anys del franquisme. Finalment, el fons inclou monografies i publicacions impulsades des del Centre UNESCO de Catalunya.

Valoració del fons

La documentació del fons Fèlix Martí documenta episodis fonamentals de la resistència antifranquista a Catalunya, especialment la duta a terme des de les associacions culturals, religioses i socials, sovint difícil de rescatar de les difícils condicions de conservació que exigien les prevencions dels temps de la clandestinitat. Destaca la informació relativa a col·lectius com ara el Centre Eiximenis, la Fundació Jaume Bofill, Justícia i Pau o el Institut Pacis. La documentació d'aquest fons personal permetrà en el futur, a més, complementar la d'altres fons d'associacions i entitats del període dipositades a l'ANC, com ara la de la Fundació Jaume Bofill o la dels Minyons Escoltes de Catalunya, amb les quals Fèlix Martí va mantenir intenses relacions.

D'altra banda, el fons aplega la documentació professional i associativa del seu productor, de molt considerable interès. En especial, pel que fa a la promoció de l'actuació de Catalunya a l'exterior, la relativa als seus anys de presidència de la delegació catalana de la UNESCO. D'aquesta manera, la documentació ara ingressada permetrà, temps a venir, una interpretació més acurada del fons documental del mateix Centre UNESCO de Catalunya, que fou dipositat a l'ANC entre els anys 1999-2003.

Miquel Pérez Latre

ARXIU FOTOGRÀFICS

EL FONS FOTOGRÀFIC COLITA: QUATRE DÈCADES DE PROFESSIÓ

Tal com indica la Llei 10/2001 d'arxius i documents, l'Arxiu Nacional de Catalunya ha de tenir entre les seves prioritats les d'*ingressar, conservar i difondre els fons i els documents privats que per llur valor testimonial i referencial concerneixin Catalunya i siguin d'una rellevància especial*. Tanmateix, la seva àrea d'imatges, audiovisuals i gràfics, té entre els seus objectius l'ingrés de fons fotogràfics d'autors i autores de diferents èpoques, des dels orígens de la fotografia fins a èpoques més recents; d'aquesta manera es garanteix una visió, en aquest cas gràfica, de la història de Catalunya a través de la mirada dels seus i les seves fotògrafs i fotògrafes.

Dins d'aquest marc de política d'ingressos s'ha de situar la compra realitzada per la Subdirecció General d'Arxius i Gestió Documental, d'una part de l'arxiu fotogràfic de la reconeguda fotògrafa Isabel Steva Hernández, més coneguda pel pseudònim de Colita.

Isabel Steva "Colita"

Nascuda a Barcelona el 24 d'agost de 1940, Colita representa una de les referents més importants de la fotografia catalana i espanyola de l'últim quart del segle XX. S'inicià al món

de la fotografia de la mà d'Oriol Maspons i Xavier Miserachs, de qui fou assistenta; d'aquests primers anys, fou seguidora i deixeble de Francesc Català Roca i Julio Ubiña. Des de 1963 fins 1975 es dedicà a realitzar una sèrie de retrats de ballarins i cantants del món del flamenc. Vinculada a moviments culturals catalans de l'època, és considerada la fotògrafa de la *Gauche Divine* barcelonesa, moviment format per escriptors, fotògrafs, models, arquitectes, cineastes... i molts professionals que començaven a perfilar-se en aquella època com a referents culturals. Realitzà una sèrie de treballs entre 1967 y 1979, a l'Escola de Cine de Barcelona, amb directors com Cinto Esteva, Vicente Aranda o Jaime Camino, corrent cinematogràfica que sorgí amb l'ambició de realitzar un cinema europeu i progressista en contraposició a la cinematografia oficial del franquisme; col·laborà en la promoció de la Nova Cançó retratant els cantants del moviment, entre ells Joan Manel Serrat.

Els seus treballs per a la premsa l'han portat a publicar a revistes com *Siglo XX*, *Destino*, *Fotogramas*, *Interviú*, *Boccaccio*, *Primera Plana* o *Mundo Diario*.

Tanmateix col·laborà estretament amb la discogràfica EDIGSA i el moviment de la "Nova Cançó Catalana" realitzant campanyes de premsa i promoció, portades de discos i pòsters. En aquesta línia, realitza per a Tusquets editors, les portades de la col·lecció "Sèrie Negra", tasca que alterna amb la direcció del departament de fotografia de la revista "Vindicación Feminista".

Durant els últims anys s'ha especialitzat en fotografiar la ciutat de Barcelona i la seva àrea metropolitana, reflectint les transformacions i evolució de Barcelona. L'any 1998 l'Ajuntament de Barcelona l'imposà la Medalla al Mèrit Artístic, juntament amb els fotògrafs Oriol Maspons i Leopoldo Pomès. L'any 2004 va rebre la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya.

Al llarg de la seva carrera ha realitzat més de quaranta exposicions i ha publicat una cinquantena de llibres amb les seves fotografies. Estilísticament es troba propera als planteja-

El Fons Colita de l'Arxiu Nacional de Catalunya

Full dels contactes dels retrats realitzats per Colita a la qui fou la primera dona ministra de l'Europa occidental, Federica Montseny i Mañé, el febrer de 1977. CAT/ANC 1-788 Montseny

ments de l'Escola de Barcelona, tot i que és considerada una fotògrafa tot terreny. La seva obra figura a les col·leccions del Museu Nacional d'Art de Catalunya.

El fons Colita de l'Arxiu Nacional de Catalunya

El fons fotogràfic, ingressat a l'ANC el passat mes de desembre de 2007, està integrat per unes 25.000 imatges, de les que destaquem les quasi 2.000 corresponents a la selecció de la pròpia autora, (imatges que han estat restaurades digitalment i de les que també ens ofereix còpia digital). Es tracta d'una part del voluminós arxiu produït per l'autora al llarg dels més de quaranta anys de professió i que durant molt temps ha gestionat directament des del seu estudi del carrer Jocs Florals de Barcelona.

Bona part d'aquest material són negatius blanc i negre en 35 mm, malgrat que també podem trobar en format 6x6 cm en color i blanc i negre. Aquest volum de fotografies correspon a uns 700 reportatges que Colita realitzà entre els anys 1962 i 2004, però, amb un major protagonisme dels realitzats entre els anys setanta i vuitanta.

Temàticament està classificat per el que Colita anomena "arxius", i que en realitat són diferents sèries d'un únic arxiu. D'aquestes sèries han ingressat a l'Arxiu Nacional el material corresponent a les sèries següents:

1. La Transició, apartat que aplega una selecció de fets polítics de cabdal importància per a la nostra història en un període que s'inicia amb la tancada d'intel·lectuals i estudiants catalans com a protesta contra el "judici de Burgos" fins a les protestes ciutadanes contra el més greu atemptat terrorista d'ETA que va tenir lloc a la ciutat de Barcelona fa ja vint anys: Tancada a Montserrat (1970); atemptat a la llibreria Enlace (1974); manifestacions "Amnistia i estatut d'Autonomia" (1976); Manifestació "Jo també soc adúltera" (1976); tancada de músics; manifestacions gais i lesbianes; pintades als carrers (1977); autolesionats COPEL "Coordinadora de presos en lluita" (1978); Diada (1978); pintades cotxeres Sants; referèn-

dum Constitució (1978); manifestació antinuclears (1979); manifestació pro estatut (1979); inauguració Parlament de Catalunya; "Som una nació" (1981); Sant Jordi (1981); manifestació pro avortament (1985); nomenament Barcelona Olímpica (1986); Manifestació anti ETA fets d'Hipercor (1987).

2. Retrats i col·leccions de retrats. Aquest important conjunt representa una bona part del material ingressat i correspon als retrats que Colita ha fet al llarg de la seva trajectòria com a fotògrafa professional. Són el resultat de la seva col·laboració en diferents revistes; d'encàrrecs fets pels mateixos protagonistes de les fotografies; o, simplement, per l'amistat que els uneix amb ells.

Representant del que s'ha anomenat *fotografia moderna*, Colita capta als seus retrats, d'una forma fidel, la realitat del moment. Podem diferenciar clarament els retrats d'estudi dels que aprofiten l'espontaneïtat i la naturalitat que li ofereixen les residències o els llocs de treball de les persones retratades.

Entre el gran ventalls de personatges retratats, destaquem, entre d'altres, els dedicats a músics i cantants: Xavier Montsalvatge, Víctor Manuel, Paco de Lucía, Carles Santos, etc; sopranos: Montserrat Caballé, Victoria de los Ángeles, etc; escriptors i escriptores: Juan Goitisoló, Ana María Matute, Camilo José Cela, Jorge Semprún, Pere Gimferrer, Juan Marsé, Jaime Gil de Biedma, Salvador Espriu, Teresa Pàmies, J.V. Foix, Terenci Moix, Antoni Vázquez Montalbán, etc; polítics: Jordi Pujol, Frederica Montseny, Pasqual Maragall, etc; directors de teatre i cinema: Albert Boadella, Mario Gas, Lluís Pasqual, Gonzalo Suárez, Josep Maria Flotats, etc; actors i actrius: Fernando Fernán Gómez, Mary Santpere, Núria Espert, Sílvia Munt; fotògrafs: Julio Ubiña, Agustí Centelles, Francesc Català-Roca, Oriol Maspons, etc; pintors: Albert Ràfols-Casamada, Modest Cuixart, Salvador Dalí, etc.

Alguns d'aquests retrats són el fruit d'encàrrecs especials. És el cas dels realitzats a Carmen Amaya per a la pel·lícula *Los Tarantos* del director Rovira Beleta, o als membres de Col·legi d'Arquitectes de Barcelona, entre d'altres.

Cal destacar les fotografies realitzades, en la seva majoria al llarg dels anys setanta, als integrants del moviment barcelo-

Quantificació del fons documental

01.	Negatius b/n 35 mm: 23.046 unitats
02.	Negatius b/n 6x6: 444 unitats
03.	Positius color 6x6: 889 unitats
04.	Diapositives pas universal color: 1.737 unitats
05.	Fulls de contactes: 808 unitats

ní de la “*Gauche Divine*”. Són, entre d’altres, Teresa Gimpera, Oriol Bohigas, Gonzalo Herralde, Oriol Regàs, Rosa Regàs i Pagès, Terenci Moix, Anna Maria Moix i Meseguer, Guillermina Motta, Jaume Perich, Xavier Miserachs, Ricardo Bofill, Félix de Azúa, Elsa Peretti i Serena Vergano. Algunes d’aquestes fotografies les realitzà per a una exposició que tingué lloc a la Galeria Aixelà de Barcelona l’any 1971, patrocinada per Boccaccio i el promotor Oriol Regàs. Resultà l’exposició més curta de la seva carrera professional; fou clausurada al dia següent de la seva inauguració per la policia.

Amb l’ingrés del fons de Colita, l’Arxiu Nacional de Catalunya amplia els seus fons de fotògrafs contemporanis de reconegut prestigi, i ingressa el primer fons d’una fotògrafa professional. El material representa un conjunt molt emblemàtic de l’obra de l’autora.

La compra-venda inclou els originals de càmera així com les còpies digitals restaurades i la cessió sobre els drets d’explotació d’aquestes imatges.

Imma Navarro Molleví
Francesc Sánchez Mata

EL PLA D’OBRES PÚBLIQUES DE 1935 ÉS CONSULTABLE EN SUPORT DIGITAL

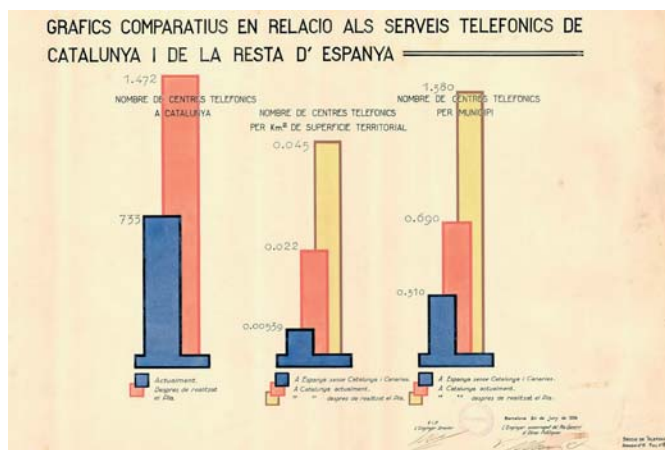
La documentació gràfica del Pla general d’obres públiques de 1935, generada entre novembre de 1935 i juny de 1936, que forma part del fons Generalitat de Catalunya (Segona República), és consultable en suport digital. Aquest tipus de reproducció millora la conservació dels originals —alguns d’ells excessivament grans— perquè en possibilita la consulta en un suport alternatiu i, alhora, facilita l’accessibilitat als usuaris perquè n’ofereix un format més àgil i còmode.

L’Institut Cartogràfic de Catalunya ha fet les reproduccions digitals dels documents de format més gran i l’Àrea de Reprografia de l’ANC n’ha digitalitzat la resta. En aquest sentit, cal agrair als professors Josep Maria Carreras, Jordi Bernat i Pilar Riera de la Universitat Autònoma de Barcelona les seves gestions amb l’ICC.

En total s’han reproduït 112 documents: 44 mapes (16 de grans dimensions), 30 gràfics, 17 plànols, 14 taules i 7 resums. Un inventari sumari els descriu breument agrupats d’acord amb les onze seccions del Pla d’Obres de l’època: 1. Abastaments d’aigua potable, 2. Ports i serveis marítims, 3. Regatges i grans obres hidràuliques, 4. Ferrocarrils, 5. Telèfons, 6. Camins, 7. Aeroports i rutes aèries, 8. Claveguerats i depuració d’aigües residuals, 9. Electrificacions rurals, 10. Endegaments-sanejaments, i 11. Principals característiques del pla.

Aquests documents són un testimoni prou eloqüent de la tasca realitzada durant l’execució del Pla d’obres públiques de 1935 per l’equip dirigit per l’enginyer de camins canals i ports, Victorià Muñoz i Oms, encàrrec del conseller d’Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, Joan Vallès i Pujals, que l’esclat de la Guerra Civil va interrompre.

Malgrat els esdeveniments succeïts, una part dels treballs es pogueren aprofitar per l’elaboració del Pla d’aigües de 1957, tal com es pot veure en el títol d’alguns documents de la secció de Regatges i grans obres hidràuliques que porten una eti-

Gràfic sobre els centres telefònics a Catalunya i a Espanya, signat per l’enginyer Victorià Muñoz i Oms el 30 de juny de 1936. Fons *Generalitat de Catalunya* (Segona República). CAT/ANC 1-001 doc05-09 (imatge 148723).

queta amb el títol en castellà enganxada sobre el text original català.

El mateix Victorià Muñoz va conservar tota la documentació durant el franquisme fins que amb el restabliment de la Generalitat i la creació de l'ANC la va restituir a la institució que l'havia generat. Des de 1983 aquests documents del fons Generalitat de Catalunya (Segona República) ja eren a l'abast dels usuaris. Tanmateix, la descripció i la reproducció que ara se n'ha fet milloren la seva conservació i accés.

Marc-Aureli Berenguer Casulleres

ELS LLIBRES D'ACTES DEL CONSELL EXECUTIU DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA DURANT LA SEGONA REPÚBLICA, CONSULTABLES A INTERNET

Des del mes de novembre de 2007, es poden consultar a través del lloc web de l'ANC les actes del Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya durant la Segona República. Es tracta d'un volum de 2.146 imatges digitals que corresponen a les 35 unitats documentals que formen aquesta sèrie, que l'arxiu conserva de forma incompleta.

El conjunt documental està format per sis volums d'actes protocol·litzats; cinc datats entre el 15 de maig de 1931 i el 30 de desembre de 1932, i un sisè llibre amb les sessions celebrades entre el 8 de maig de 1935 i el 10 de febrer de 1936, durant el bienni negre. Manquen els llibres d'actes de 1933 i tots els corresponents a la presidència de Lluís Companys (1934 i 1936-1939).

La sèrie inclou també 29 esborranys d'actes d'algunes sessions celebrades entre el 5 de novembre de 1936 i el 4 de gener de 1939 que, malgrat abastar només una petita part del període, ajuden a pal·liar el buit creat per la falta dels volums dels

anys de guerra. Són una primera redacció mecanoscrita, amb notes i correccions, del conseller secretari del govern, Antoni Maria Sbert; el material previ a la transcripció definitiva del contingut de les sessions, que de vegades va acompanyat de les notes manuscrites, preses a llapis i de forma molt esquemàtica pel mateix conseller secretari durant les reunions.

A través de l'aplicació GANC, que gestiona els instruments de descripció en suport electrònic de l'arxiu, s'han vinculat les fitxes descriptives de cada unitat documental amb les seves imatges corresponents. Posteriorment, en el cas dels sis llibres d'actes, de cada imatge se n'han descrit les dates de les sessions que contenen.

Les imatges es mostren ordenades cronològicament, a partir de la data de les sessions que s'informa a la descripció, la qual cosa permet un ràpid accés segons aquest criteri. Un cop localitzada l'acta de la reunió que es vol consultar, es pot visualitzar la seva imatge en mitja o en alta resolució i es pot desar en fitxer electrònic.

Maria Utgés Vallespir

LA CATALOGACIÓ DEL FONS BIBLIOGRÀFIC I HEMEROGRÀFIC DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (SEGONA REPÚBLICA)

La Biblioteca de l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) ha finalitzat recentment la catalogació del fons bibliogràfic i hemerogràfic de la Generalitat de Catalunya (Segona República, 1931-1939).

El fons bibliogràfic i hemerogràfic està integrat per monografies i publicacions periòdiques que constitueixen un total de 95 registres catalogràfics. Aquestes obres, publicades entre els anys 1918 i 1939, tenen procedències diverses com ara l'Arxiu General de la Diputació de Barcelona, el Govern d'Euskadi i Fundació Sabino Arana (Arxiu del Nacionalisme), Victorià Muñoz i Oms, Josep Cruanyes i Tor, Jorge Llácer Gil de Ramales i Rosa M. Bas, entre d'altres.

La major part de les monografies que integren el fons foren publicades pels departaments creats durant l'etapa republicana, com el Departament de Política Territorial i Obres Públiques (*Pla General d'Obres Públiques any 1935*), Departament de la Presidència (*Pressupostos municipals de Catalunya*), Departament de Finances (*La política financera de la Generalitat durant la revolució i la guerra*), Departament de Defensa (*Divisió territorial de Catalunya per vegueries, comarques i municipis*), Departament de Cultura (*Ensenyament popular a Catalunya*), Departament de Justícia i Dret (*Els contractes de conreu a Catalunya: documents per al seu estudi*) i altres com ara *Comarques gironines: obra republicana*, *Conferències sobre l'Estatut de Catalunya*, *Reglament del Cos de Sometents de Catalunya*, *Pla general d'ensenyament agrícola*, *Segell Pro Infància*, i algunes d'editades pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, com per exemple *Problemas de alimentació que planteja la guerra*, *Infants de Pere Crèixams*

Consulta de les imatges digitals al lloc web de l'ANC.

Picó, o bé *L'obra normativa de la Generalitat de Catalunya: el Pla Tarradellas*.

També destaquen les obres de Ferran Duran Cañameras *El Palau de Justícia de Barcelona*, de Pau Vila *La fesonomia geogràfica de Catalunya*, d'Eduard Fontserè *L'anomalia tèrmica de la Plana de Vic*, i de Ricardo Bordas Jané *L'assistència psiquiàtrica exterior a Catalunya*.

Pel que fa a l'hemeroteca cal esmentar números solts de publicacions periòdiques com ara *Escola de Bibliotecàries*, *Vida social femenina*, *Le journal de Barcelone*, *L'Espagne d'aujourd'hui*, *Mallorca nova*, *Amic*, *Nova Ibèria*, *Gaceta de Madrid*, *Butlletí d'Esquerra Republicana de Catalunya* i *Presupost de la Generalitat de Catalunya*, entre d'altres.

La catalogació del fons bibliogràfic i hemerogràfic de la Generalitat de Catalunya (Segona República) esdevé un clar exemple d'enriquiment bibliogràfic, cultural i patrimonial no només per a la biblioteca de l'ANC sinó també per a la resta de biblioteques especialitzades de la Generalitat (beg).

Per consultar en línia els fons bibliogràfics de l'ANC podeu accedir a la pàgina web <http://beg.gencat.net>

Mireia Bo i Gudiol

EL TRACTAMENT ARXIVÍSTIC DEL FONS JOSEP ANSELM CLAVÉ

L'Arxiu Nacional de Catalunya ha finalitzat el tractament arxivístic del fons Josep Anselm Clavé que inclou la descripció i digitalització dels 437 documents que l'integren. Aquest petit conjunt documental que abasta un període comprés entre 1844 i 1888, va ingressar a l'ANC el juliol de 2005 en virtut de la donació efectuada per la família Carreras Patxot, hereus del conegut mecenes barceloní, Rafel Patxot Jubert qui l'hauria adquirit per tal de salvaguardar la integritat d'aquest important llegat documental.

El fons Josep Anselm Clavé ha estat conservat en tres volums luxosament enquadernats acompanyats d'un índex de documents que relaciona un a un els manuscrits. La debilitat del suport de la major part dels documents i la voluntat de conservar aquest valuós material va aconsellar fer-ne una còpia digital de consulta per tal d'assegurar la preservació i al mateix temps la seva difusió. El resultat ha estat una base de dades que conté 437 registres associats a 1153 imatges digitals que es pot consultar a través de la nostra aplicació informàtica i a la pàgina web de l'arxiu.

L'estudi dels testimonis documentals del fons és cabdal per a conèixer els aspectes més rellevants i, d'altra banda, més desconeguts, de la vida de Josep Anselm Clavé, tant en el seu vessant íntim com polític. El primer volum conté la anomenada "Correspondència familiar". Són 146 cartes enviades pel músic a diferents membres del seu entorn més proper, especialment a la seva dona Isabel, i que abasta un dilatat període, entre 1852 i 1873. Destaquem les cartes de Josep Anselm Clavé des de la presó del "Saladero", a Madrid, l'any 1867 on relata la seva crítica situació davant un país convulsionat políticament pels

canvis de govern i els aixecaments continus. El 10 de setembre, per exemple, escriu "Querida Isabel e hijas mías: no tengo alteración en el estado ni en la salud. Cada día me voy convenciendo más de que mi estancia en esta casa será larga, por que veo al gobierno muy preocupado en ofrecer seguridades a los comprometidos en los últimos sucesos, que no están en su poder y como este es el país de los absurdos es probable que mientras alhaga a los que teme, goze en ensañarse con los que hemos tenido la candidez de caer en sus manos descansando en la tranquilidad de no estar ni poco ni en mucho complicados en los levantamientos...".

El segon volum aplega la "Correspondència particular" de Clavé. Cal destacar corresponsals com Víctor Balaguer, Francesc Bartrina, Emilio Castelar, que va arribar a ser president de la Primera República; Manuel Duran i Bas, Estanislau Figueras, Pascual Madoz o Narcís Monturiol. El volum també inclou diversos poemes dedicats a Clavé o als seus familiars, com l'Elegia: "A la temprana muerte de mi bella i querida amiga, la joven señorita Enriqueta Clavé", escrita per Dolors Monserdà l'any 1868.

El tercer volum està integrat per algunes peces poètiques del mestre i documents relacionats amb la gestió i activitats dels Cors de Clavé, especialment amb "La Fraternidad". Però la importància del volum rau en els 54 documents referents a la seva vida política i pública. La sèrie de documentació política s'obre amb la carta-instància que els germans Josep Anselm i Antoni Clavé adrecen al Ministre de la Governació el 5 de juliol de 1856; la carta està escrita a la presó de Maó i demanen el trasllat a Palma de Mallorca. Formen part d'aquesta sèrie els comunicats, cartes i circulars del Comitè Republicà Democràtic Federal, del qual Clavé en formava part; les instruccions i els despatxos telegràfics, alguns d'ells xifrats, adre-

Mostra del fons bibliogràfic i hemerogràfic de la Generalitat de Catalunya (Segona República). CAT/ANC 1-1. (Foto: A. Aymà)

çats a Clavé com a Governador civil de Castelló de la Plana, i més tard de Tarragona, i algunes notes de contingut polític.

Amèlia Castán Ranch

EL FONS DELS NACIONALISTES D'ESQUERRA / ENTESA DELS NACIONALISTES D'ESQUERRA

El fons Nacionalistes d'Esquerra ingressà a l'ANC el 16 de juny de 2004 fruit del contracte de comodat signat el 12 de desembre de 2004 entre el Departament de Cultura, d'una banda, i Joan Josep Armet Coma, primer secretari d'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra, i Jordi Guillot i Miravet, vicepresident de Iniciativa per Catalunya-Verds. La documentació havia estat dipositada inicialment a la seu d'ICV del districte de les Corts, al carrer Vallespir, el 1987. El 1998 el fons va ser traslladat a l'arxiu central d'ICV, al carrer Ciutat de Barcelona, fins el seu ingrés a l'ANC.

Nacionalistes d'Esquerra fou una coalició formada el 1979 per grups i personalitats de tendència independentista i tenia l'objectiu d'obtenir representació parlamentària i institucional. En formaven part un sector del Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN), el Front Nacional de Catalunya (FNC), el Col·lectiu Comunista de Catalunya, Bandera Roja, etc. La seva estructura era assembleària, reivindicava el dret d'autodeterminació en un marc confederal, alhora que es definia com a socialista i nacional-popular i englobà agrupaments ecologistes, feministes, gais, etc.

L'any 1984 va renovar la direcció del partit amb gent exclosa d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) com Jaume Nualart i alguns independents com Felip Solé Sabarís i Josep Dalmau. El 1985 es va integrar a Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra que incloïa elements renovadors d'ERC i independents. No va aconseguir millorar la presència institucional. El 1986 es va presentar a les eleccions conjuntament amb el PSUC i altres petits partits sota la coalició Unió de l'Esquerra Catalana, precedent d'Iniciativa per Catalunya (IC), federació que es va crear el 1987. Actualment l'ENE està integrada en la federació Iniciativa per Catalunya-Verds (ICV).

El fons, que ha estat organitzat d'acord amb un quadre específic per partits polítics, conté la documentació produïda i aplegada per Nacionalistes d'Esquerra i, posteriorment, per l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra. D'una banda inclou reglaments, estatuts, actes de reunions i informes dels seus òrgans i assemblees de govern. Dins d'aquest apartat cal remarcar la documentació dels anys 1979 i 1985 com a períodes constituents. D'altra banda conté la documentació relativa a l'organització d'aquestes dues entitats polítiques i aquelles derivades de l'activitat institucional i cívica. Cal destacar el volum documental produït pels col·lectius de militants de base i la documentació relativa a altres col·lectius nacionalistes dels Països Catalans i d'arreu d'Europa.

El tractament arxivístic del fons es va dur a terme en dues etapes. La primera, iniciada a la pròpia seu d'Iniciativa entre

els anys 2003 i 2004, moment de l'ingrés de la documentació a l'ANC, va concloure el 2005 amb el primer tractament de la documentació i el registre informàtic a nivell de sèrie. La segona etapa de tractament va consistir en l'inventari definitiu del fons a nivell d'unitat documental composta. El resultat ha estat una base de dades de 568 registres que pròximament es posarà a l'abast dels usuaris de l'ANC. Igualment estem preparant l'instrument de descripció en suport paper que inclou la informació continguda en els registres i la descripció del fons d'acord amb la NODAC.

Amèlia Castán Ranch

ÀREA DELS FONS DE L'ADMINISTRACIÓ

FONS DE L'ADMINISTRACIÓ AUTONÒMICA

Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya

Expedients de qualificació d'habitatges de protecció pública (1980-1984), 231,9 metres lineals. Base de dades Access amb 4.257 registres. Transferits per l'Arxiu Central del Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Accés restringit. [fons 352, ingrés 2156]

Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya

Expedients de qualificació d'habitatges de protecció pública (1985-1994), 335,3 metres lineals. Base de dades Access amb 7.549 registres. Transferits per l'Arxiu Central del Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Accés restringit. [fons 352, ingrés 2157]

Departament d'Economia i Finances de la Generalitat de Catalunya

Documentació de gestió dels recursos econòmics (ADOP, AD, OP, ADOP/J, Ordres d'ingrés) (1991), 260,9 metres lineals. Base de dades Access amb 120.646 registres. Transferits per l'Arxiu Central del Departament d'Economia i Finances. Accés restringit. [fons 203, ingrés 2178]

FONS D'INSTITUCIONS

Junta Provincial del Patronat de Protecció de la Dona a Barcelona

Documentació de gestió i expedients d'informació de menors.(1943-1984), 4 metres lineals. Relació sumària en Word del contingut de cada unitat d'instal·lació. Transferits pels arxius centrals dels departaments de Justícia i d'Acció Social i Ciutadania. Accés Restringit. [fons 774, ingrés 2153]

Centre Penitenciari d'Homes de Barcelona (Presó Model)

Expedients personals dels interns. (1934-1996 obertura i 1959-1996 tancament), 207,9 metres lineals. Base de dades Access amb 18.683 registres. Transferits per l'Arxiu central del Departament de Justícia. Accés Restringit. [fons 236, ingrés 2163]

Centre Penitenciari Obert de Barcelona

Expedients personals dels interns. (1966-1996 obertura i 1990-2001 tancament), 33 metres lineals. Base de dades Access amb 461 registres. Transferits per l'Arxiu central del Departament de Justícia. Accés Restringit. [fons 779, ingrés 2164]

COL·LECCIONS

Col·lecció de Propaganda Electoral

Propaganda electoral i cartells de partits polítics de diferents comicis electorals: Referèndum per a l'Estatut (18 de juny de 2006), eleccions al Parlament de Catalunya (1-de novembre de 2006) i eleccions municipals (27 de maig de 2007), 0,2 metres lineals (documentació textual), 300 cartells i 7 CD. Lliure accés. [fons 226, ingrés 2179]

ÀREA DELS FONS HISTÒRICS

FONS D'ASSOCIACIONS I FUNDACIONS

Fons Minyons Escoltes i Guies Sant Jordi de Catalunya

Documentació de la Consiliària General: I Aplec de l'Esperit,

activitats diverses i acció a l'Amèrica Llatina. 1980 – 1982. 0,2 m.

FONS COMERCIALS I D'EMPRESES

Fons Compañía General de Tabacos de Filipinas, S.A.

Documentació sobre els estatuts; expedients de consellers; expedients de Juntes d'Accionistes; escriptures de nomenaments i poders; documentació fiscal; documentació sobre l'edifici de Rambles 109 a Barcelona; materials per a publicacions i publicitat; expedients i fitxers de personal; societats filials. 1968 – 2006. 2,4 m.

Fons La Farga Lacambra

Documentació relativa a la gestió d'immobles patrimoni de la societat; comptabilitat i tresoreria; documentació fiscal; registres de producció; gestió comercial; gestió dels recursos humans. 1928 – 1996. 9,4 m.

FONS PATRIMONIALS I FAMILIARS

Fons Llinatge Marimon, marquesos de Cerdanyola

“Índice de documentos otorgados por la casa de Cerdañola” (plec en foli de 46 folis) i “Espéculo ahont estan continuadas todas las escripturas, esto es, lo substancial de cada una de ellas, actuadas por la casa del Illre. Sr. Marqués de Cerdañola...” (Llibre en foli amb cobertes de pergamí de 191 folis). 1776 – 1844 . 0,1 m.

Fons Família Nadal

Documentació d'administració familiar; títols de propietats i drets; administració d'arrendaments fiscals i proveïments militars; gestió de Joan Nadal y Cía. i altres empreses; administració patrimonial, en especial de les propietats de Sant Martí de Provençals i Sant Andreu de Palomar, relacions amb els procuradors, cobrament d'arrendaments, censos i lloguers, i pagament de contribucions; correspondència; documentació judicial i dimensió pública familiar. 1658 – 1962. 16,1 m.

FONS PERSONALS

Fons Lluís Noguera Vila

Esborrany d'actes de la Junta de Govern de la Casa de la Caritat de Barcelona. 1917 – 1928. 1,2 m.

Fons Paulina i Adelina Abramson (AGE)

Documentació personal, escrits, correspondència i fotografies de les germanes Paulina i Adelina Abramson. [1940 – 1980]. 0,1 m.

Fons Josep Puig i Cadafalch

Mecanografiat de l'obra “La Mancomunitat de Catalunya i el Dictador” de 1923 (còpia d'Alfons Domènech, 1931); i escrits i documentació complementària de les memòries de Josep Puig i Cadafalch. 1891 – 1947. 0,2 m.

Fons Fèlix Martí

Documentació relativa a la seva activitat professional, principalment la relacionada amb el Centre UNESCO de Catalunya i el Programa Internacional de la UNESCO per a la protecció de la diversitat lingüística (Linguapax); obra creativa; correspondència emesa i rebuda; activitat associativa i política al Centre Eiximenis, la Fundació Jaume Bofill, Justícia i Pau, “Pax Romana” i altres entitats; participació en simposis i congressos; recursos d'informació i monografies. 1959 – 2007. 29, 2 m.

Fons *Joaquim Maria de Nadal i Ferrer*

Activitat personal i familiar, administració del patrimoni, activitat professional com a advocat al sector de les assegurances; activitat creativa (conferències, articles en premsa i originals d'obra publicada); correspondència política amb Francesc Cambó i altra correspondència personal; activitat associativa, de representació i recursos d'informació. 1865 – 1972. 6,4 m.

Fons Antoni Casanovas i Sanahuja

Documentació personal i familiar d'Antoni Casanovas i Sanahuja, Àngela Garrigasait i Solà i Josep Garrigasait i Corominas; documentació laboral com a treballador del tèxtil a Esteve Querol, empresa col·lectivitzada, i Tejidos Autonell, S.A.; documentació associativa; activitat sindical a UGT i la Central Nacional Sindicalista; documentació d'afiliació a Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. 1916 – 2004. 0,1 m.

Fons *Maria Rosa i Montserrat Ballesté i Llascarri (AGE)*

Documentació escolar i formativa de Maria Rosa i Montserrat Ballesté i Llascarri durant la República i la Guerra Civil espanyola; agendes anuals i material d'escriptura; monografies de formació acadèmica i religiosa; programacions anuals d'òpera i dansa del Gran Teatre del Liceu de Barcelona. 1927–1970.0,5 m.

Fons *Wilebaldo Solano*

Documentació conservada pel productor a Barcelona: dels òrgans de govern, correspondència, fulls de propaganda i publicacions del POUM a l'exili; publicacions de diverses organitzacions antifranquistes, dossiers sobre l'assassinat dels germans Badia, Joaquín Maurín, la posició política del POUM el 1936 i la caiguda de la URSS. 1923 – 1996. 0,4 m.

Fons *Josep Manyé i Vendrell (Jorge Marín)*

Documentació personal i familiar; activitat empresarial i professional com a periodista radiofònic a les emissions en espanyol i català de la BBC i com a articulista en diverses publicacions, en particular a Destino; originals de monografies; correspondència personal i professional; activitat associativa; activitat política al capdavant de la Delegació del Departament d'Economia de la Generalitat a Londres (1937-1939); premis i distincions; i recursos d'informació. 1935 – 2000. 3,4 m.

Fons *Marklen Messeriakov (AGE)*

Documentació acadèmica del professor Messeriakov integrada per un centenar de dossiers sobre les Brigades Internacionals, el Partit Comunista d'Espanya i la participació de militars soviètics a la Guerra Civil espanyola. Inclou còpies de documentació del Fons Interbrigade conservat a l'Arxiu per a la Història Política i Social de la Federació Russa (RGASPI). [1940 – 1980]. 0,8 m.

Fons *Andrey Rodionovich Sharapov (AGE)*

Informe secret sobre l'estat de l'aviació soviètica participant a la Guerra Civil espanyola, redactat a Barcelona l'agost de 1938 (còpia autèntica realitzada el 20 d'agost de 2007 i extreta dels arxius militars soviètics). 1938. 0,1 m.

COL·LECCIONS

Col·lecció de Manuscrits de l'Arxiu Nacional de Catalunya

Trasllat del privilegi atorgat per Ferran II a Francesc Corominas i Pere Brugada de Campmajor el 19 d'agost de 1496. 1604.

Oficis i informes de conducta emesos per la Jefatura Local de Falange Española de las JONS de Llinars del Vallès. 1939 – 1940. 0,1 m.

“Venda y títols de la casa del carrer de Baseya feta per Enrich y Valen-

tí Vilalta, germans, a favor del doctor Anton Forés...”. 1539 – 1731. 0,1 m.

“Libre de rebudas y altres notas de Francisco Darrer, passamaner, casa, censos y censals, vuy, a 30 de setembre 1748, y continue Joseph Miquel y Sales, botiguer de tall o paños, y Anna Maria Miquel y Darrer, cònjuges, com a erava y sucesora de ditas casas”. 1712 – 1799. 0,1 m.

“Capbreu que conté onse differents confessions a favor dels Rnts. P. Prior y Convent de Nostra Señora del Mont del Carme de la antiga y regular observansa de esta ciutat...”. 1766 – 1772. 0,1 m.

Llibre de comptes de Vicenç Panyó, negociant de Barcelona. 1779 – 1790. 0,1 m.

“Libre borrador manual lletra A de Rafel Valdejuli y Mallachs, correedor real de cambis de Barcelona, comensat als 8 abril de 1780”. 1780 – 1786. 0,1 m.

Documentació de Josep Domènech i Estapà (1858-1917), arquitecte (1895-1907). Un lligall en quart contenint documents textuais i dos dibuixos originals a tinta del timpà del frontó de l'Hospital Clínic. 1900. 0,1 m.

Procés entre la confraria de Sant Eloi de Barcelona, de ferrers, calderers, ganiveters i altres oficis, i Antoni Martorell, vidrier de Barcelona, que reclamava el pagament de diversos censals. 1795 – 1801. 0,1 m.

“Dos memoriales del Reyno de Aragón. La una pidiendo se le vuelvan los privilegios que S.M. le havia quitado por los sucesos de la guerra, y la otra tratando en el mismo asunto...”. 1707. 0,1 m.

“Escultores de Barcelona 1790” [títol atribuït que figura al lloc]. 1790. 0,1 m.

“Sumaria relación de la fundación y cosas memorables del convento de Nra. Sra. del Rosario, del Orden de Predicadores, de la villa de Uldecona de Principado de Cataluña, sacado fielmente del libro original y primitivo de dicho assumpto”. Segle XVIII. 0,1 m.

Ofici del Jefe Territorial de Propaganda de Catalunya del Ministerio de la Gobernación adreçat al camarada Joaquín Arnal de Radio Nacional, encarregant-li una conferència per a un “acto de propaganda Nacional-Sindicalista inicial de 6 conferencias sobre el Fuero del Trabajo” a celebrar-se a Barcelona l'1 de maig de 1940. 1940.

“Viage que ha emprendido don José Vintroy y Pla y su señora en esta fecha. 10 mayo de 1854”, també intitulat “Libro de apuntes y memorias en borrón del viage emprendido por un matrimonio al objeto de descansar de sus fatigas al cabo de treinta y dos años de trabajo y con el fin de disfrutar de aquella fortuna que Dios, la suerte y su ansiedad les ha dado”. 1854. 0,1 m.

Col·lecció Bibliogràfica de l'Arxiu Nacional de Catalunya

22 monografies de temàtica preferentment política. 1856–1960. 0,4 m.

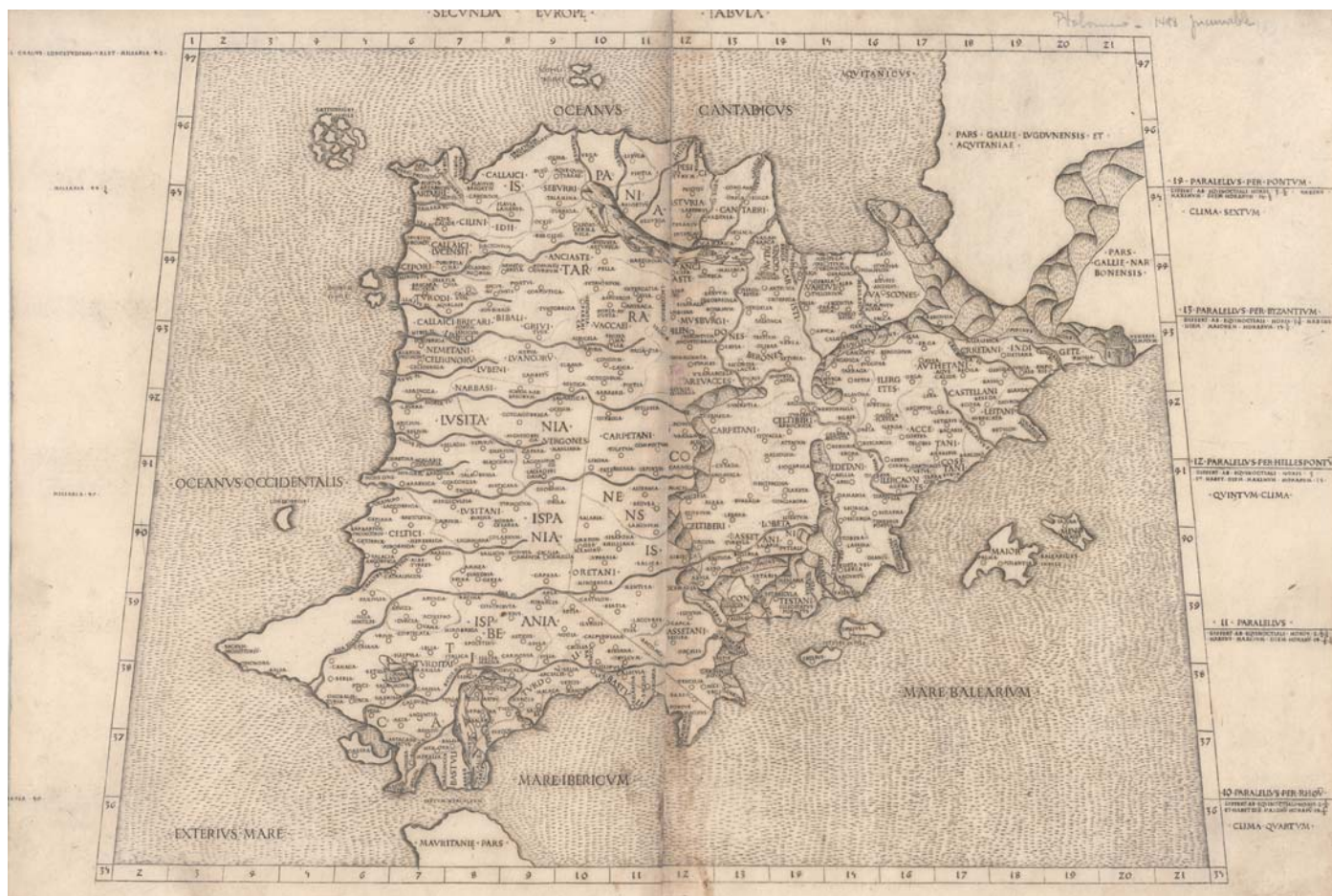
Col·lecció de Pergamins de l'Arxiu Nacional de Catalunya

9 pergamins de la família Sintes (Menorca). 1611 – 1741.

Títol de batxiller en dret civil concedit per la Universitat de Cervera a favor de Joan Evarist de Castellar i de Lladó. Cervera. 1798.

Col·lecció documental de Francesc Cambó

Documentació de Maria Assumpció Reixach i Iborra com a secretària personal de Francesc Cambó: nota detallant les seves actuacions a la seva mort, necrològiques aparegudes a diverses publicacions de l'exili i retalls de premsa catalana sobre la seva figura. 1917 – 1950. 0,1 m.

Incunable d'un mapa de la península Ibèrica de Ptolomeo, atribuït al geògraf de Turre el 1490. CAT/ANC 1-787 uc. 2.)

Col·lecció documental de la Guerra Civil Espanyola de l'Arxiu Nacional de Catalunya

Acreditació oficial del capità d'aviació Albert Bayo Giraut com a delegat dels governs de la República i de la Generalitat de Catalunya a les Illes Balears. 10 d'agost de 1936.

Documentació de Francesc Vergés i Germes com a ciclista del Cos de Carrabiners del Ministeri d'Hisenda del Govern de la República espanyola: carnets, salconduït, instruccions d'actuació, acreditació de la instrucció i rebut d'havers. 1927 – 1939. 0,1 m.

21 exemplars de "Signal", publicats a Berlín per Deutscher Verlag (juny 1941 – octubre 1942); 2 monografies i 3 fulletons d'exaltació militar alemanya; 4 exemplars d'"Estampas de la Guerra", publicats pel Servicio Nacional de Propaganda; 32 monografies franquistes i monografies republicanes. 1936–1942. 0,4 m.
Carnet d'auxiliar del Servei d'Indústria del Departament d'Economia i Agricultura de la Generalitat de Catalunya a favor d'Alfons González i Borrego. 1 d'agost de 1934.

Col·lecció documental sobre brigadistes internacionals cubans a la Guerra Civil Espanyola (AGE)

"Mis prisiones. Andanzas y desventuras de un condenado republicano español", de Francisco Sáiz de Baranda Alonso. Original mecanoscrit de 108 pàgines. [1960]. 0,1 m.

Documentació personal (principalment correspondència i fotografies) d'Evelio Aneiros Subirats, combatent de la Brigada Lincoln.

Inclou l'original mecanoscrit de "Memorias de un cubano en la Guerra de España, 1936–1939" (la Havana, 1968) de 113 pàgines. 1936–1989. 0,1 m.

Correspondència des del front de Manuel Reigosa, combatent cubà a la Guerra Civil espanyola. 1937–1938. 0,1 m.

Original mecanoscrit de "Certezas, dudas y esperanzas. Sobre la libertad y sus opresores", de Daniel Martín Labrandero, Carlos Gutiérrez Menoyo y Marcelo Manet Amantegui (Ignacio Gallego), sense datació, de 68 pàgines. [1950–1960]. 0,1 m.

ÀREA DELS FONDS D'IMATGES, GRÀFICS I AUDIOVISUALS

FONDS D'ASSOCIACIONS I FUNDACIONS

Fons *Minyons Escoltes-Guies Sant Jordi (612)*
1 DVD amb la gravació de l'aplec de l'Esperit l'any 1982 a El Miracle.

FONDS PERSONALS

Fons *Colita (788)*
23046 negatius b/n 35 mm; 1383 negatius i positius 6x6 flexibles color i b/n; 1737 diapositives de pas universal color. Totes les imatges corresponen a les sèries retrats de personatges i esdeve-

niments de la transició de l'arxiu de l'autora. Inclou 808 fulls de contactes.

Fons *Joan Botey i Riera* (790)

19 rotlles de pel·lícules de 16 mm, d'unes 9 hores de durada, dedicades a la cacera de grans animals al continent Africà i a Alaska.

Fons *Joan Colomines i Puig* (720)

37 cintes magnetofòniques obertes i 54 cassets amb enregistraments de poetes i prosistes ibèrics i llatinoamericans, polítics, actes literaris i familiars. Inclou 86 diapositives color de pas universal de temàtica didàctica; art, geografia, etc.

Fons *Joaquim Maria de Nadal i Ferrer* (783)

291 positius b/n amb imatges familiars i polítiques, i d'inauguracions de diversos grups escolars; 6 mapes; 1 plànol; 3 gravats; 14 diplomes; 35 goigs; i 87 felicitacions nadalenesques.

Fons *Josep Marimon i Vidal*

3.220 negatius b/n de diferents formats i suports: vidre i flexible, 9x12, 4,5x6, estereoscòpies 6x13, etc; 1.463 positius b/n sobre paper i vidre (diapositives estereoscòpiques); 134 autocroms estereoscòpics 6x13; i 4 matrius de gravats. La major part de les imatges corresponen a la producció de Josep Marimon com a fotògraf aficionat i membre de l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya i de la Secció de Fotografia del Centre Excursionista de Catalunya; destaquen les fotografies de caire pictoralista. Inclou una col·lecció de 72 cartes de visita.

Fons *John i Peter Montllor* (778)

17 positius b/n, 4 negatius b/n, 24 fotograts i 1 targeta postal, amb imatges escolars i d'aplec d'inici segle XX; del bombardeig de Granollers i de diversos bombardejos de Barcelona durant la Guerra Civil; i de l'exili als Estats Units durant els anys quaranta.

Fons *Josep Mayné i Vendrell* (*Jorge Marín*)

477 positius b/n; 3 negatius color; 157 diapositives de pas universal color; 145 postals color; i 6 cassets. Material fotogràfic i sonor utilitzat per Josep Mayné en la seva activitat com a periodista en diferents mitjans de comunicació.

Fons *Maria Rosa i Montserrat Ballesté i Llescarri* (*AGE*) (785)

2 positius b/n amb retrats familiars; 4 diplomes escolars; i un quadern amb 40 dibuixos i làmines.

COL·LECCIONS

Col·lecció Barella de cartografia (787)

169 mapes originals de Catalunya compresos entre finals del segle XV i inicis del segle XX.

Col·lecció documental de Francesc Cambó (366)

1 retrat, positiu b/n, de Francesc Cambó amb dedicatòria.

Col·lecció documental de la Guerra Civil espanyola de l'ANC (756)

1 cartell del Comissariat de la Vivenda de la Generalitat de Catalunya.

ACTIVITATS

EXPOSICIONS

Pau Casals i l'exili

La figura de Pau Casals és un referent cultural de primer ordre, atès l'impacte del seu ressò internacional, la qualitat de la seva música i la constància de la seva posició en defensa de la identitat catalana, la democràcia, la justícia i la pau.

L'objectiu de l'exposició és donar a conèixer Pau Casals com a exemple de gran figura a l'exili i mostrar la seva vessant d'exiliat actiu a través de les nombroses manifestacions i accions d'ajuda als refugiats, així com el compromís polític i la fermesa moral que el gran músic català va mostrar en les seves intervencions públiques.

Exposició organitzada per la Fundació Pau Casals, junt amb l'Institut de la Pau i el Memorial Democràtic del Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació de la Generalitat de Catalunya, i l'Arxiu Nacional de Catalunya.

▪ L'exposició es mostrarà a la seu de l'Arxiu Nacional de Catalunya, carrer de Jaume I, 33-51. Sant Cugat del Vallès, del 10 d'abril al 30 de juny .

EXPOSICIONS ITINERANTS

Guerra Civil a Catalunya. Testimonis i vivències

L'exposició fa un recorregut pels principals esdeveniments del període, emfatitzant les visions personals que la documentació reflecteix. Posa de relleu les diverses formes d'expressió vivencial, des dels documents textuais -amb especial atenció als dietaris i al gènere epistolar-, passant per la força de l'audiovisual, de la fotografia o bé del dibuix, de la pintura i el gravat.

La mostra, produïda per l'ANC i pel Programa per al Memorial Democràtic, s'estructura en cinc àmbits expositius i una cloenda.

La previsió d'aquesta itinerància és:

▪ Sabadell, del 7 al 20 de gener.

Organització: Ajuntament de Sabadell

Lloc: Casal Pere Quart

Horari: De dilluns a divendres de les 11 a les 14.

Dissabtes i festius de 18 a 21 hores.

Cartells de la Guerra Civil a Catalunya

La mostra ofereix una selecció de més de seixanta cartells originals que conserva l'ANC i que corresponen al període de la Guerra Civil.

L'exposició presenta, entre d'altres, treballs de reconeguts cartellistes com ara, Carles Fontserè, Josep Subirats, Lorenzo Goñi, i Martí Bas.

La previsió d'aquesta itinerància és:

▪ El Morell, del 6 al 16 de març.

Producció / organització: Arxiu Nacional de Catalunya i Ajuntament del Morell

Lloc: Sala d'exposicions de l'Ajuntament

Horari: de dilluns a divendres de 17 a 20.

Dissabtes i diumenges de 11 a 14 i 17 a 20 hores.

CONFERÈNCIES

Cicle de conferències: Noblesa i societat. El comte-rei Jaume I i la noblesa

Dilluns, 4 de febrer de 2008.

L'entorn familiar de Jaume I.

Dr. Ernest Belenguier, catedràtic d'Història de laUB

Dilluns, 3 de març de 2008

L'entorn nobiliari de Jaume I.

Dr. Ernest Belenguier, catedràtic d'Història de la UB

Dilluns, 7 d'abril de 2008

La conquesta i el repoblament de València: el paper de la noblesa.

Prof. Enric Guinot i Rodríguez, professor de la Univ. de València

Dilluns, 5 de maig de 2008.

Mallorca: de la conquesta de Jaume I fins a la dinastia privada: l'aportació de la noblesa.

Prof. Pere Montaner, director de l'Arxiu Municipal de la Ciutat de Palma de Mallorca

Cicle organitzat per l'Arxiu Nacional de Catalunya amb la col·laboració de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

• Les conferències tindran lloc a les set del vespre, a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, carrer Bisbe Caçador, 3. Barcelona.

Cicle de conferències: La vida, aquest enigma

Dijous, 10 de gener de 2008

Les condicions físiques per a l'origen de la vida.

Dr. David Jou i Miravent, doctor en ciències, poeta i catedràtic de física de la matèria a la UAB

Dijous, 17 de gener de 2008

Vida i malaltia; les infeccions emergents.

Dr. Jon Arrizabalada, doctor en medicina, investigador del CSIC

Dijous, 24 de gener de 2008

Déu, neurones i creences.

Sr. Ramon M. Nogués, escolapi, antropòleg i professor d'antropologia biològica de la UAB

Dijous, 31 de gener de 2008

La medicina de la vida.

Sr. Vladimir de Semir Zivojnovic, director de l'Observatori de Comunicació Científica de la Univ. Pompeu Fabra

Cicle organitzat per l'Associació Amics de la Unesco Valldoreix-Sant Cugat amb la col·laboració de l'Arxiu Nacional de Catalunya

• Les conferències tindran lloc a les 19,45h. a la seu de l'Arxiu Nacional de Catalunya

CURSOS

Cursos 2008 de la SCGHSVN a l'Arxiu Nacional de Catalunya

1. **Genealogia**
Professor: Valerià C. Labara i Ballestar, Diplomant en Genealogia per la SCHSVN
Dissabtes, 2, 9, 16 i 23 de febrer, de les 10 a l'1 del migdia.
2. **La informàtica al servei de la Genealogia: el GDS**
Professor: Joaquim Casals i Nadal
Dissabtes, 1, 8, i 15 de març, de les 11 a l'1 del migdia.
3. **Vexil·lologia**
Professor: Pere Serra i Rossell
Dilluns, 4, 11, 18 i 25 de febrer, de les 7 a les 9 del vespre.
4. **Sigil·lografia**
Professor: Josep Porter i Moix, Vexil·lòleg
Dijous, 7, 14, 21 i 28 de febrer, 6, 13 i 27 de març, 3, 10, 17 i 24 d'abril, i 8 de maig, de les 7 a 2/4 de 8 del vespre.
5. **Paleografia (iniciació)**
Professors: Irene Brugés i Massot, licenciada en Història Medieval per la UAB i Xavier Mora i Giné, doctor en Matemàtiques per la UB.
Dimarts, 5, 12, 19, i 26 de febrer, 4 i 11 de març, de les 7 a les 9 del vespre.
6. **Paleografia i Diplomàtica (aprofundiment)**
Professors: Irene Brugés i Massot, licenciada en Història Medieval per la UAB i Xavier Mora i Giné, doctor en Matemàtiques per la UB.
Dimarts, 25 de març, 1, 8, 15, 22, i 29 d'abril, de les 7 a les 9 del vespre.
7. **Llatí medieval I**
Professor: Avel·lí André i Gabián, catedràtic de llatí.
Dimecres, 6, 13, 20, 27 de febrer, 5 i 12 de març, de 7 a 9 del vespre.
8. **Llatí medieval II**
Professor: Avel·lí André i Gabián, catedràtic de llatí.
Dimecres, 26 de març, 2, 9, 16, 30 d'abril i 7 de maig, de 7 a 9 del vespre.

De tots els cursos es lliuraran certificats d'estudi.

Més informació i inscripcions:

Telf. 93 589 77 88 ext. 8227 (de dilluns a dijous de 5 a 8 de la tarda
A. e.: scgenealogia.cultura@gencat.cat

Certificat núm. 028860

Edita Generalitat de Catalunya,
Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació
Arxiu Nacional de Catalunya
C/ Jaume I, 33-51
08195 Sant Cugat del Vallès
<http://cultura.gencat.net/anc/>
A/e: anc.cultura@gencat.net

Direcció Josep M. Sans i Travé
Consell de Redacció F. Balada, J. Fernández,
A. Bernal, I. Navarro, F. Olivé,
R. Cruellas, I. Gómez
F. Olivé
Coordinació:

Impressa Printing Súrria
Tiratge 1.500 exemplars
ISSN 1695-9000
Dip. Legal B.27.802-2002